

Vabariigi Valitsuse korralduse „Eesti Vabariigi ja Rootsi Kuningriigi vahelise Eesti Vabariigis Rootsi Kuningriigi vanglakaristuste täideviimise kokkuleppe heakskiitmise ja volituse andmine“ eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1 Sisukokkuvõte

Kokkuleppega lepivad Eesti Vabariik ja Rootsi Kuningriik (edaspidi *pooled*) kokku selles, et Eesti Vabariik (edaspidi *vastuvõttev riik*) on valmis vastu võtma Rootsi Kuningriigi (edaspidi *saatjariik*) kinnipeetavaid ja võimaldama viia nende karistus täide Eesti Vabariigi territooriumil. Kokkuleppes lepitakse kokku, et saatjariigi lepingutingimustele vastavate kinnipeetavate karistus viiakse täide Eestis. Eesti tagab lepingu alusel tervikteenuse, sealhulgas Tartu Vangla hooned, personali, Eesti-sisese transpordi, meditsiiniteenuse, IT-lahendused ja muu vajaliku. Esimesed välisriigi kinnipeetavad on plaanis paigutada Tartu Vanglasse 2026. a esimesel poolaastal. Kinnipeetavate saabumine on plaanitud korraldada järk-järgult, et Tartu Vangla jõuaks selleks ajaks teha vajalikud ettevalmistused.

Eesti kinnipeetavate arv väheneb pidevalt, isikute pikaajaliseks kinnipidamiseks mõeldud vanglakohti vabaneb järjest enam. Samas on vanglate ülalpidamiskulud endiselt suured. Riigi eelarvestrateegias on kokku lepitud, et eelarvekulude kontrolli alla saamiseks kärbitakse tööjõu- ja majandamiskulusid ning tegevus- ja sihtotstarbelisi toetusi kolme aasta jooksul 10%: 2025. aastal 5%, 2026. aastal 3% ja 2027. aastal 2%.¹ Kokkuhoiumeetmed hõlmavad kõiki ministeeriumi hallatavaid valitsusasutusi, sh vanglaid. Kokkuhoiumeetmetega hoitakse 2025.–2028. aastani Justiits- ja Digiministeeriumi valitsemisalas kokku 67,2 mln eurot. See tähendab, et Eestil ei ole võimalik praegustes eelarve- ja järjest väheneva vangide arvu tingimustes Tartu Vanglat töös hoida. Vanglakohtade väljarentimine välisriigile võimaldab hoida Tartu Vanglat töös, tagada piirkonnas töökohtade säilimine ja luua neid juurde, ning saada riigieelarvesse lisavahendeid.

2023. aastal vähenes Eestis kinnipeetavate arv esimest korda alla 2000 ning on üha kahanemas, millega Eesti läheneb jõudsalt Euroopa keskmisele. Kinnipeetavate arvu vähenemise tulemusel on tekkinud võimalus vabad vanglakohad välisriigile välja rentida. Eesti Vabariik on Vabariigi Valitsuse heakskiidul pidanud selleks läbirääkimisi Rootsi Kuningriigiga ja saavutanud kokkuleppe Rootsi kinnipeetavate karistuse kandmises Tartu Vanglas lepingus sätestatud tingimustel. Vanglakohtade rendi projekti käigus analüüsiti õiguslikke ja majanduslikke kaalutlusi ning julgeolekuriske, kaasates asjaomased asutused. Analüüsi tulemusel on leitud, et Eesti õigusruum võimaldab vanglakohtade väljarentimist ja vanglateenistus on võimeline rendilepingut täitma. Vanglakohtade rent mõjutab positiivselt riigieelarvet. Eesti võtab vastu üksnes kindlatele tingimustele vastavaid kinnipeetavaid, mis tähendab, et riskid on kindlaks määratud ja hallatavad. Julgeolekuriskid ja maandamismeetmed on kindlaks määratud koostöös Politsei- ja Piirivalveametiga (PPA), Kaitsepolitseiameti (KAPO) ning Siseministeeriumiga

¹ Riigi eelarvestrateegia 2025-2028.pdf

(SIM). Vanglakohtade Rootsile rendi korral on võimalik tagada ja luua Tartu Vanglas kõrgepalgalised töökohad.

Kuivõrd Eesti Vabariigi põhiseadus ei võimalda Eesti Vabariigi territooriumil teise riigi (vangistus)õigust otse kohaldada, sätestatakse vangistuse täideviimise erikord välislepinguga. Erikorra kehtestamisel järgiti, et selle sätted oleksid kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseadusega. Arvestades, et vangistuse täideviimist peetakse suures osas riigi tuumikfunktsiooniks, ei võimalda kehtiv õigus seda ülesannet ega vastutust delegeerida kolmandatele isikutele (sh saatjariigile). See tähendab, et vangistust viiakse ellu Eesti õiguse alusel ja seda viivad täide üksnes Eesti ametnikud. Teise riigi ametnikel võib vastavalt välislepingule olla üksnes nõuandev või kvaliteedikontrolli eesmärki täitev roll. Lisaks vangistuse täideviimisele peetakse riigi tuumikfunktsiooniks kohtulikku järelevalvet, mis tähendab, et vangistuse täideviimisega seotud kohtuvaidlusi lahendavad Eesti kohtud. Välisriigi määratud vangistuse täideviimiseks kehtestatakse teise riigi kohtuotsuste ajutise täitmise lubatavuse hindamise lihtsustatud kord, mis võimaldab Eestis ajutiselt täide viia välisriigi kohtu poolt karistusena mõistetud vangistust. Uue kuriteo toimepanemise juhtudele reageerimiseks on võimalik kasutada kas olemasolevaid riigisiseseid ning rahvusvahelisi kriminaalõiguslikke vahendeid. Kergemate rikkumiste puhul on võimalik menetlus lõpetada, raskematel juhtudel kriminaalmenetlus ise läbi viia või menetlus välisriigile üle anda.

Eestist väljasaadetavad välisvangid on nii Rootsi riigi kodanikud kui ka muu kodakondsusega isikud, sh kolmandate riikide kodanikud. Kindlasti on osa neist peale karistuse kandmist Rootsist väljasaadetavad isikud. Eesti välisvangide koduriiki väljasaatmisega ei tegele. Välislepingus on kokku lepitud, et hiljemalt üks kuu enne karistusaja lõppu saadetakse välisvang tagasi Rootsi, kes võtab vastu otsuse, kas isik saadetakse tagasi koduriiki või vabaneb Rootsi. Eesti riik ei tegele välisvangide kodukohariigi küsimustega, sh sinna tagasisaatmisega.

1.2 Eelnõu ettevalmistaja

Vabariigi Valitsuse korralduse eelnõu ja seletuskirja on koostanud Justiits- ja Digiministeeriumi nõunikud Martin Ziehr (Martin.Ziehr@justdigi.ee), Kadri Margus (Kadri.Margus@justdigi.ee), Helina Kasvandik (Helina.Kasvandik@justdigi.ee) ja Laura Glaase (Laura.Glaase@justdigi.ee). Seletuskiri on koostatud Justiits- ja Digiministeeriumi tellitud õigusliku ja majandusliku analüüsi alusel ning vanglateenistuse ja Politsei- ja Piirivalveameti (PPA), Kaitsepolitseiameti (KAPO) ning Siseministeeriumiga (SIM) koostöös valminud julgeolekuriskide ja maandamismeetmete uuringu põhjal. Kokkuleppe eelnõu on valminud Eesti ja Rootsi vanglarendi projekti delegatsioonide koostöös. Eesti poolt on läbirääkimistes osalenud ja eelnõu teksti koostamisse panustanud Justiits- ja Digiministeeriumi nõunikud Tiina Unuks, Martin Ziehr, Kadri Margus ja Triin Salomets, vanglateenistuse relvastatud üksuse ülem Argo Tomingas, Vanglateenistuse IT ja andmehalduse peaspetsialist Tiina Korjuhin ja Tartu Vangla üksuse juht Konstantin Nikiforov.

Kokkuleppe on tõlkinud inglise keelest vandetõlk Minni Kumm. Välisministeeriumi poolt on eelnõu ja seletuskirjaga tutvunud juriidilise osakonna jurist Mai Hion tel 57 86 77 52 (Mai.Hion@mfa.ee)

1.3 Märkused

Välislepingu väljatöötamiskavatsust ei ole koostatud, kuivõrd hea õigusloome ja normitehnika eeskirja § 1 lõike 2 punkti 3 kohaselt ei ole väljatöötamiskavatsus nõutav, kui tegemist on välislepingu sõlmimise, muutmise või lõpetamisega.

Välisleping on seotud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammiga, milles on Justiits- ja Digiministeeriumi prioriteedina märgitud vanglahoonete kulutõhusa kasutusega seoses vanglakohtade rent (analüüs välisriikidele). Vabariigi Valitsus on andnud Justiits- ja Digiministeeriumile volituse teha Rootsile ettepanek pidada läbirääkimisi Eesti vanglapinna väljarentimise üle. Tegevus on seotud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis nimetatud justiits- ja digiministri pädevuses oleva tegevusega „kasutuses mitteolevate vanglahoonete kulutõhusa kasutuse leidmine“².

Välislepingu rakendamiseks on vaja muuta ka riigisisest õigust, eelkõige kriminaalmenetluse seadust, mis sätestab vangistuse ajutise täideviimise taotluste menetlemise täpsema korra. Eelnõu on kaudselt seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamisega, kuna vangistuse täideviimisel tuleb järgida erinevates ELi õigusaktides sätestatud nõudeid vangistuse täideviimisele ja vangide kohtlemisele üldisemalt. Samas on Eesti juba praegu allutatud samadele standarditele ning eraldiseisvaid samme ELi õiguse kohaldamiseks astuda ei ole vaja.

Kokkuleppe kuulub ratifitseerimisele vastavalt Põhiseaduse § 121 punktile 5, mille kohaselt Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepingud, milles ratifitseerimine on ette nähtud.

Välislepingute menetlemise lihtsustamise eesmärgil oli kokkuleppe heakskiitmise ja volituste andmise korralduse eelnõule lisatud ratifitseerimise seaduse eelnõu kavand ning korralduse eelnõu seletuskiri on koostatud seaduseelnõu seletuskirjale kehtestatud hea õigusloome ja normitehnika eeskirja reegleid järgides. Pärast kokkuleppe heakskiitmist ei esitata lepingu ratifitseerimise seaduse eelnõu uuesti ministeeriumidele kooskõlastamiseks, vaid see esitatakse otse Välisministeeriumile Vabariigi Valitsuse istungile esitamiseks.

Ratifitseerimise seaduse vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu poolthäälte enamus.

2. Eelnõu eesmärk

Korralduse eesmärk on kiita heaks kokkuleppe ning volitada justiits- ja digiministrit kirjutama Eesti Vabariigi nimel lepingule alla.

Kokkuleppe eesmärk on õigusliku aluse loomine välisriigi vangide üleandmiseks ja nende karistuse täideviimiseks Eestis, sätestades kokkuleppes poolte õigused ja kohustused, ning reguleerides praktilisi aspekte, sh vangla tingimused, kulude jaotus ja järelevalve.

Lepingu alla kirjutamine toimub 18. juunil 2025 Stockholmis.

Ratifitseerimise seaduse eesmärk on leping ratifitseerida, et võimaldada lepingu jõustamine.

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

² <https://valitsus.ee/valitsuse-eesmargid-ja-tegevused/valitsemise-alused/tegevusprogramm-0>

Korraldus koosneb kahest punktist, esimesega kiidetakse heaks lepingu eelnõu ja teisega antakse volitus justiits- ja digiministrit Eesti Vabariigi nimel alla kirjutada. Ratifitseerimise seaduse eelnõu koosneb ühest lausest. Seaduse eesmärk on ratifitseerida leping.

Välislepinguga luuakse Eesti kinnipeetavate arvu vähenemise tõttu kasutamata hoonete ülalpidamiskulude kandmise asemel nende katteallikas ja võimalus saada riigieelarvesse lisavahendeid vähemalt 30 mln euro ulatuses. Lisaks aitab see säilitada väljaõppinud ametnike töökohti juhuks, kui Eesti enda vangide arv peaks hakkama taaskord kasvama või kui Eesti peaks vajama vanglakohti isikute kinnipidamiseks sõja- või hübriidsõja olukorras. Vanglate ehitamine on kallis ning aeganõudev, mistõttu on eelarvekärbete surveel Tartu Vangla sulgemine ja konserveerimine lühinägelik.

Välislepingu sõlmimise eeldus on, et see on Eesti Vabariigi põhiseadusega kooskõlas ja et renditeenuse osutamisest saadav tulu oleks kaasnevaid riske arvestades piisav ja võimaldaks ühtlasi neid riske maandada. Välisriikide praktikast võib tuua sarnaste lepingute edukaid näiteid, mis kinnitavad, et renditeenuse osutamisest saadavad kasud ületavad võimalike riskidega kaasneda võivad kahjud.

Kinnipeetavate arv Eestis on pidevalt vähenemas. Kui veel aastal 2000 oli Eesti vanglates ligikaudu 4700 vangi, siis 2022. a lõpus oli Eesti vanglates ja kinnipidamiskeskustes kokku ligikaudu 2100 kinnipeetavat. Lisaks on nende arv viimastel aastatel üha kahanenud, sh igal aastal ligi 100 inimese võrra. Sellest tulenevalt on Eestis üha enam vabu vanglakohti. Möödunud aasta lõpu seisuga oli Eestis kokku 3278 vanglakohta, neist vabu 1443 kohta ehk ligikaudu 44%. Seetõttu on ka Eesti otsinud võimalusi oma vanglate haldamist ja sellega kaasnevaid kulusid optimeerida ja üks viis on rentida vabad kohad mõnele välisriigile. Eesti kinniste vanglate kahekohalistes kambrites on u 3000 kohta, nendest 50% on täidetud.

26. septembril 2024 andis Vabariigi Valitsus justiits- ja digiministrile volituse selgitada välja teise riigi või riikidega vanglakohtade rendi lepingu sõlmimise võimalikud asjaolud, mh tasuvus, julgeolekuaspektid ja õigusruumi puudutavad küsimused, selleks vajalikul määral mittesiduvaid eelkonsultatsioone pidades. Tähtajaks seati 1. märts 2025. Ülesande täitmiseks moodustati töörühm, mis koosnes vanglateenistuse ning Justiits- ja Digiministeeriumi ekspertidest, kes alustasid eelkonsultatsioone Hollandi ja Rootsi.

14.–16.08.2024 külastas Rootsi ning 26-27.08.2024 Hollandi delegatsioon esimest korda Eesti vanglaid, et saada ülevaade Eesti vanglateenistusest ja vanglatöö korraldusest ja vanglatingimustest. Selle järel toimus mitu kohtumist, mille käigus anti ülevaade Eesti õigusruumist tulenevate põhimõtete tagamisest ja tingimustest, vangistust reguleerivatest õigusaktidest, vangla töö toimimisest ja töökorraldusest.

Kaasati Sise-, Välis- ja Sotsiaalministeeriumi valitsemisala eksperdid. Analüüsiti vanglarendi projekti elluviimise õiguslikku võimalust, sh põhiseaduspärasust ja seda, millistel tingimustel on võimalik teise riigi kinnipeetavate vangistust täide viia Eestis. Analüüsiti vanglarendi majanduslikku mõju, kulusid ja tulusid, võimalikke julgeolekuriske ja nende riskide maandamiseks vajalikke meetmeid.

Õigusliku analüüsi koostas advokaadibüroo Sorainen OÜ. Analüüsis esitati seisukohad, millistel tingimustel on välisriigi kinnipeetavate vangistuse täideviimine kooskõlas Eesti põhiseaduse ja muude Eestile kohalduvate õigusaktidega.

Rootsi valitsus on teada andnud, et soovivad muuta karistusi karmimaks ning pikemaks, mistõttu ei ole näha, et Rootsi kinnipeetavate arv lähitulevikus väheneks. Rootsi on praegu prognoosinud, et kümne aasta jooksul, s.o 2033. aastaks suureneb vanglakohdade arv 9000 kohast 27 000 kohani. Seega ei ole riskina ette näha ka Rootsi võimalikku huvi kadumist ja vanglarendi projekti ennetähtaegset lõpetamist.

Majanduslike mõjude analüüsi koostas AS PricewaterhouseCoopers Advisors. Analüüsi tulemusel leiti, et Eestil on võimekus vanglakohhti välja rentida. Esmajärjekorras tuleks kasutusele võtta Tartu Vangla S-hoone, kus on ca 350 vanglakohhta (175 kambrit) ning seejärel E-hoone, kus on 631 kohta (318 kambrit). Välja tuleks rentida terve Tartu Vangla, välja arvatud avavangla, arestimaja ja psühhiaatrilise ravi jaoks mõeldud osakonnad. See tagab, et Eesti ja välisriigi kinnipeetavad ei puutu omavahel kokku. Analüüsis kirjeldati võimalikke teenuse osutamisega kaasnevaid vahetu mõjuga finantsriske koos nende esinemise tõenäosuse ning võimalike ennetus- ja maandamismeetmetega. Selleks koostati võimalike vahetut finantsmõju omavate riskide loetelu, mille alusel hindasid majanduslike mõjude analüüsi juhtrühma esindajad riskide hinnangulist esinemise tõenäosust ja võimalikku mõju. Analüüsi tulemusena leiti, et vanglakohdade rentimine on Eesti riigile majanduslikust seisukohast kasulik.

Õigusliku analüüsi kokkuvõte

Vanglarendi projekti õigusliku analüüsi järgi on vanglakohdade väljarentimine põhiseadusega kooskõlas, kui on tagatud, et vangistus viiakse täide Eesti õiguse alusel ja kui riigi sunnivõimu rakendavad Eesti Vabariigi ametnikud. Põhiõiguste puhul tuleb välisriigi kinnipeetavatele tagada Eesti kinnipeetavatega võimalikult sarnased tingimused. Vanglarendi olulisi aspekte reguleerib välisleping, mille ratifitseerib mõlema riigi parlament. Välislepingu üksikküsimused sätestatakse välislepingu lisa(de)s, mille muutmiseks ei ole vaja muuta välislepingut ennast ega läbida uut ratifitseerimisprotsessi. Välislepingu lisad võivad reguleerida vangistuse täideviimise üksikküsimusi täidesaatva võimu tasandil.

Majandusanalüüs

Majanduslike mõjude analüüsimiseks koostati finantsanalüüs, milles hinnati võimalikku mõju Eesti riigieelarvele, vanglakohdade renditeenuse kuluridu ja kulusummasid ning potentsiaalset tulu (kasum) teistele riikidele vanglakohdade rentimise eest. Lisaks selgitati analüüsi käigus välja võimalikud otsese finantsmõjuga riskid ja nende esinemise tõenäosus ning tehti ettepanekuid nende riskide ennetamiseks ja maandamiseks. Analüüsi esimeses etapis kirjeldati tulemitena võimalikke finantsilisi riskistsenaariume, analüüsiti nende tõenäosust, pakuti välja sobilikud ennetusmeetmed ja esialgne vanglakoha rendihind. Analüüsi teises etapis käsitleti detailsemalt nii võimalikke kulu- ja tuluridasid, hinnastamisstrateegiat, maksutulu kui ka muid asjaolusid, mille alusel kujundati lõplik rendihind.

Analüüsi tulemusena leiti, et vanglakohdade rentimine on Eesti riigile majanduslikust seisukohast kasulik. Võttes arvesse teenuse osutamise kuluproгноosi, prognoositavat tulu ning

hinna määramise strateegiat, Eesti maksutulu uute töökohtade loomisel, samuti võimalikke muid tulusid ja vahetu finantsmõjuga riske, leiti, et vanglakohdade väljarendi teenus võib tähendada Eesti riigile võimalust vähendada maksumaksja koormust. Analüüsi kahte stsenaariumit: kulud 300 ja 500 vanglakoha rentimise stsenaariumi korral. Peamine teenuse osutamise kasulikkust mõjutav asjaolu on teenuse eest saadav terviktasu, mis peab ületama minimaalselt teenuse osutamise jooksva kulubaasi (st 500 vanglakoha puhul u 28,97 mln eurot aastas; 300 vanglakoha puhul u 26,77 mln eurot aastas) ning võimaldama arvestada võimalike finantsmõjuga riskide realiseerumisega. Vanglarendi teenuse pakkumise puhul on ühikuhinnast olulisem teenuse maht ehk väljarenditavate vanglakohdade arv – st ka väiksema mahu korral (nt 300 kohta) jäävad prognooside alusel osa kuludest suureks ega vähene proportsionaalselt (nt kinnistute kulud, tööjõukulud) – seetõttu on oluline teenust pakkuda võimalikult suuremahuliselt. Optimistlikuma hinnangu alusel kujuneks 300 vanglakoha väljarendi puhul 8500 euro suuruse igakuise hinnaga teenuse riski- ja kasumimarginaal piisavaks, et võimalikud maksumaksja kulud oleksid kaetud. Oluline on rõhutada, et tegemist ei ole puhtalt teenuse kasumimarginaaliga, vaid ka nõ puhver-katteallikana, mis aitab katta riskide ja nende realiseerumisega seotud võimalikke kulusid.

Hinnastamisel lähtuti vanglakoha rendist, mitte majutatava kinnipeetava vajadustest. See võimaldab määrata selgema (ja esialgu suuremahulisema) hinnastamise aluse, mis ei sõltu saatjariigi võimekusest kinnipeetavaid õigel ajal Eestisse lähetada ja võimaldab Eestil sätestada enda valmidusest lähtuv teenusemaht ja selle osutamise algusaeg. Teenuse hinnastamisel lähtuti väärtuspõhisest hinnastamisest ehk teisisõnu sellest, kui palju on saatjariik valmis maksuma. Maksumuse väljaselgitamisel arvestati, et teenuse ühikuhind peaks jääma veidi väiksemaks kui saatjariigi praegused kulud. Teenust kavandades ja osutades on oluline arvestada võimalikke kaasnevaid riske ja nende realiseerimise mõju. Kuna teenuse osutamisega alustamine nõuab arvestatavas mahus lisainvesteeringuid (u 6,4 mln eurot), siis kohahind peab olema piisav ka ühekordsete kulude katmiseks.

Analüüsi käigus jõuti seisukohale, et teenuse eest tasumine peaks toimuma kord poolaastas ettemaksena, see tähendab, et iga järgneva 6 kuu eest makstakse 6 kuud ette. See võimaldab teenuse osutamise meeskonnal teadlikumalt jälgida kulusid ning vähendab ühtlasi võimalikku survet vanglateenistuse ja laiemalt Justiits- ja Digiministeeriumi eelarvele.

Teenuse hinna kujundamisel võeti arvesse ka teiste riikide kogemusi väliskinnipeetavatele vanglakohdade rentimisel. Kuigi Eesti jaoks on vanglakohdade väljarent uus teenus, millega varasemaid kogemusi ei ole, on välisriigid varem taoliseid teenuseid pakkunud. Head näited mujalt maailmast on näiteks Kosovo ja Taani vahel sõlmitud leping, Hollandi ja Belgia vahel sõlmitud leping ning Hollandi ja Norra vahel sõlmitud leping. Vaadates lähemalt Kosovo ja Taani vahel 2021. aastal sõlmitud (ratifitseeritud 2024. a) lepingut, selgub, et tegemist on pikaajalise lepinguga, mille käigus võtab Kosovo vastu 300 kinnipeetavat järgmiseks kümneks aastaks. Tehingu väärtuseks hinnati ligikaudu 200 mln eurot. Arvestades kogu projekti keskmiseks aastaseks maksumuseks 20 mln eurot, kujuneb ühe kinnipeetava ülalpidamise kuiseks maksumuseks ligikaudu 5550 eurot. Teenuse osutamise pikaajalisus võimaldab teatud kulusid hajutada ning tagab pikemaajalise kindlustunde teenuse järjepidevus suhtes, mistõttu on pikema lepingu teatud määral madalam hind ka loogiline. Hollandi ja Belgia vahel 2010. aastal sõlmitud lepingu alusel rentis Holland Belgiale kolmeks aastaks vanglakohhti 500-le kinnipeetavale, küsides selle eest 30 mln eurot. Siinkohal tuleb arvestada, et lepingu alusel asus

teenust osutama ka osa Belgia töötajaid. Kuigi kõnealustel andmetel kujuneks ühe kinnipeetava ülalpidamise maksumuseks 5000 eurot kuus, tuleb arvestada, et leping sõlmiti 14 aastat tagasi. Tarbijahinnaindeks (THI) on kõnealusel perioodil tõusnud ligikaudu 41%, mis teeks samadel alustel THIga korrigeerituna praegu ühe kinnipeetava ülalpidamiskulu kehtivas rahalises vääringus ligikaudu 7050 eurot. Hollandi ja Norra vahel 2015. aastal sõlmitud lepingu alusel rentis Norra vanglakohti 242 kinnipeetava tarbeks 25,5 mln euro eest aastas, mis läbi kujunes kinnipeetava ülalpidamise kuiseks maksumuseks ligikaudu 8780 eurot. THIga korrigeerituna (~29%) oleks praegune maksumus samadel alustel ligikaudu 11 330 eurot kuus.

Europris'i veebilehel on avaldatud Rootsi vanglateenistuse (Kriminalvården) 2024. a septembris koostatud analüüs³ Rootsi kinnipeetavate halduskulude ja teiste võrreldavate riikide kinnipeetavate halduskulude kohta. Toodud maksumuste puhul toetutakse Euroopa Nõukogu iga-aastasele karistusstatistikale ja 2020. a andmetele. Nende andmete põhjal on Rootsi keskmine päevane kinnipeetava ülalpidamiskulu 303 eurot, mis on ligikaudu 9100 eurot kalendrikuus, korrigeerituna nende tarbijahinnaindeksiga (THI-ga) (ligikaudu 25%), ent võtmata arvesse vanglakohtade täitumuse dünaamikat või vahepealseid korralduslikke muutusi, teeks see kuiseks maksumuseks 11 375 eurot. Kõnealune analüüs käsitleb ka teiste Eestile huvipakkuvate riikide teatatud kulusid, mille kohta on riigid andmeid edastanud erinevatel alustel. Kirjeldatud päevakulu arvutamise põhimõtetel oleksid Norra kulud 10 350 eurot (korrigeerituna 12 523 eurot), Hollandi kulud 8520 eurot (korrigeerituna 10 240 eurot), Soome kulud 6240 eurot (korrigeerituna 7500 eurot), Taani kulud 6180 eurot (korrigeerituna 7110 eurot) ja Belgia kulud 4260 eurot (korrigeerituna 5065 eurot). Korrigeeritud kulu puhul on lähtutud nimetatud riikide THI muutusest perioodil 2020–2024. Oluline on seejuures arvestada, et tegemist ei pruugi olla täpsete arvudega ning neid arvestati Eesti hinnakujundusel kui orientiiri ja võimalikku suurusjärku.

Ühtlasi hinnati analüüsi käigus teenuse osutamisega kaasnevaid riske koos nende esinemise tõenäosuse ning võimalike ennetus- ja maandamismeetmetega. Kokku hinnati 36 riski, sh teenuse kavandamise riskid, lepingulised riskid, teenuse osutamise riskid, teenuse lõpetamise riskid ja muud riskid. Ühed võimalikud riskid ja nende maandamis- ja ennetusmeetmed on järgmised:

- 1) Esineb risk, et Eesti õigusruum seab takistusi või piiranguid vanglakohtade rendi ja välisriikide kinnipeetavate karistuse täideviimisele Eestis.

Maandamismeetmed

Koos Rootsiga vaadati läbi asjakohased õigusaktid ning analüüsiti vangistuskorraldust võimalikult laialt. Eesti õigusruum seab takistusi, kuid välisleping annab võimaluse kohaldada Eesti õigust mõningaste eranditega senikaua, kuni need on Eesti põhiseadusega kooskõlas.

- 2) Hinnastamisel arvesse võetud palgatasemeid ei ole prognoositud korrektselt – esineb risk, et teenuse kavandamisel arvestatud palgatasemed on liiga madalad, mistõttu võib tegelik teenuse osutamise kulu olla personalikulude seisukohast prognoositust suurem.

Maandamismeetmed

³ The Daily Costs Per Inmate In Swedish Penal Institutions – A Comparison With Five Other Countries – EuroPris: Promoting Professional Prison Practice

Kaasati personalispetsialistid, kes teavad värvatavate inimeste arvu ja turu palgakonkurentsi. Välislepingus toodud hinna kujundamisel on lähtutud tuleviku palgasurve. Lisaks on hinna sees piisav riskimarginaal, mis katab ära töötasu ka siis, kui selgub, et kulusid on alahinnatud.

- 3) Eesti ei jõua kavandatud ettevalmistusi õigeaks ajaks teha, näiteks jäädakse ajahätta töötajate värbamise, vangla osalise rekonstrueerimise, vanglate ettevõtluskeskuse (VEK) ettevalmistamise või muude juurdeehitistega. Selle riski realiseerumine võib edasi lükata teenuse pakkumise algusaega ning vähendada saadavat tulu ja suurendada finantskohustusi.

Maandamismeetmed

Kaasati Eesti vanglateenistuse spetsialistid, kes teevad kindlaks, millised ettevalmistused on vajalikud ning kes on alustanud ettevalmistustega, st kohe kui leping on allkirjastatud, saab hakata korraldama hankeid ning soetama vajaminevat. Näiteks kaasati Eesti vanglateenistuse haldusosakond, kes vastutab hoonete heakorra eest.

Välisvangid saavad etapiviisiliselt. See võimaldab paindlikkust, näiteks saab Eesti vanglateenistus paigutada välisvangid kõigepealt hoonesse, mis ei vaja suuri ettevalmistusi. Välisvangide järkjärguline saabumine võimaldab paindlikkust ja tööde valmimist etapi kaupa.

- 4) Lepingu täitmise käigus kõrgendatud põhipalk või lisaboonused võivad tulevikus mõjutada kogu vanglasektori palgaootusi – esineb risk, et projektil on pikaajaline mõju vanglasektori töötajate (palga)ootustele, tuues sektoris laiemalt kaasa võimaliku palgasurve järgnevatel perioodideks.

Maandamismeetmed

Tegemist on riskiga, mis võetakse teadlikult. Küsimus on selles, kui suureks kasvavad palgaootused mujal vanglates. Eesti vanglateenistus saab tulevikus pakkuda lisahüvesid, mis ei ole seotud ainult töötasuga.

- 5) Lepingu lõppdes vabaneb tööjõud, mis toob kaasa lisakulud – esineb risk, et lepingu lõppemisega väheneb vajadus tööjõu järele, mis toob tõenäoliselt kaasa värvatud tööjõu koondamise. Koondamiste puhul tuleb arvestada nii otseste kuludega (koondamishüvitised) kui ka võimaliku lisakoormusega sotsiaalsüsteemile (töötuskindlustushüvitise väljamaksed).

Maandamismeetmed

Välislepingu kehtivusajaks planeeritakse viis aastat ja seda on võimalik pikendada kolme aasta võrra. See on pikk aeg, mille jooksul võib Eesti vangide arv taaskord kasvama hakata (lähtudes Roots ja Hollandi kogemusest). Seega võib tekkida olukord, kus Tartu Vangla pinda ning seal töötavaid ametnikke on vaja meie oma kinnipeetavate kinnipidamiseks. Seega ei tarvitse tööjõu vabastamise vajadust realselt tekkida.

Kuna 1. juuliks 2024 koondati Tartu Vanglas üle 100 ametikohta, siis varasem tööjõu vabastamise kogemus on olemas. Oluline on varakult kaasata Töötukassa, et koondamine oleks võimalikult sujuv, pikalt ette teada ning et võimalikult paljud inimesed leiaksid endale uue töö.

- 6) Eesti poliitilised riskid – esineb risk, et sõltumata teenuse detailsest kavandamisest võib poliitilise otsuse tõttu kas jääda teenuse osutamine ära või lõpetatakse see enne tähtaega

lepingu kehtivuse vältel. Samuti võivad sisepoliitilised pinged mõjuda teenuse osutamist, nt meeleavaldused vanglate lähedal, mis häirivad kinnipeetavate eluolu ning andes alust negatiivseks meediakajastuseks (välis)meedias, mõjutades seeläbi negatiivselt Eesti mainet rahvusvahelisel tasandil.

Maandamismeetmed

Oluline on teha tihedat koostööd Rootsiga, sh pidada kohtumisi ministrite tasemel selleks, et kogu teave oleks edastatud ning et vältida võimalikke ebakõlasid.

Vanglateenistus peab teavitama avalikkust välislepingu sisust. Vanglarendi protsessi kaasatakse eri partnereid, kellel võib olla puutumus, sh Tartu Linnavalitsust.

- 7) Saatjariigi poliitilised riskid – esineb risk, et sõltumata teenuse detailsest kavandamisest võib poliitilise otsuse tõttu kas jääda teenuse osutamine ära või see lõpetatakse enne tähtaega lepingu kehtivuse vältel, tuues kaasa suured probleemid ja võimalikud leppetrahvid.

Maandamismeetmed

See on risk, millega ollakse teadlikult arvestatud. Lepingus on klausel, et selle ülesõttlemisest tuleb teatada 12 kuud ette, see aitab paremini juhtida lepingust väljumist. Leppetrahvi lepingu järgi ette nähtud ei ole.

- 8) Lepingu teine pool ei täida seatud kohustusi – esineb risk, et kinnipeetavate saabumise ja lahkumise korraldamise eest vastutama määratud asjaosaliste kohustused on ebaselged (nt tšarterlennukid, turvateenus, maismaatransport jmt), mistõttu võivad teatud kulud jääda ootamatult Eesti asjaosaliste kanda, suurendades seeläbi teenuse tegelikke kulusid.

Maandamismeetmed

Lepingus fikseeritakse, mitu vanglakohta peab Eesti tagama ja Rootsil tuleks tasuda tagatud kohtade (võimekuse), mitte reaalselt saabunud vangide järgi. See aitaks maandada tekkinud kulutusi olukorras, kus vangid ei saabu teise poole viivituse tõttu planeeritud ajal. Samuti on lepingus sätestatud kinnipeetavate transportimisel jagunev vastutus.

- 9) Lepingu pikendamise tingimused on ebaselged või Eestit mittesoosivad. Kuigi teenuse kulubaasi arvestused tehakse eeldatavasti teenuse osutamise miinimumperioodi kohta, on tarvis mõelda ka lepingu pikendamise tingimuste peale, mis sobiksid mõlemale lepingupoolele.

Maandamismeetmed

Leping kehtib viis aastat ja seda on võimalik pikendada veel kolme aasta võrra (ja soovi korral nii edasi). Leping pikeneb automaatselt, kui teine pool ei anna lepingu lõpetamise soovist 12 kuud ette teada.

- 10) Viivitused teenuse osutamise alustamisel vastaspoole tõttu – esineb risk, et teenuse osutamise alustamisel esineb vastaspoole süül tõrkeid, nt ei suudeta kinnipeetavaid õigeks ajaks kohale toimetada. Tegevuseta perioodi ja sellest tulenevate kulude vältimiseks oleks oluline kindlaks määrata teenuse osutamise konkreetne algusaeg, mis on ühtlasi aluseks teenuse hinnastamisele, vähendades Eesti võimalikke lisakulusid.

Maandamismeetmed

Lepingupooled lepivad kirjalikus vormis kokku esimeste vangide saabumise tähtaja. Rootsi tasub 300 vanglakoha eest olenemata sellest, kas välisvangid Eestisse saavad või mitte. Iga lisanduva välisvangi (alates 301-st) tasustamine käib nõ pearaha järgi.

11) Kinnipeetavate profiil ei vasta kokkulepitule, tuues seeläbi kaasa lisapersonali vajaduse või lisateenuste vajadusega (nt meditsiiniteenused vm) seotud lisakulud.

Maandamismeetmed

Välislepingus on artikkel, mis annab võimaluse saata välisvang tagasi, kui ilmneb asjaolu, mis oleks välistanud isiku Eestisse saabumise. Seega on võimalus sellistel juhtudel välisvang Rootsi tagasi saata.

Julgeolekuriskide analüüs

Võimalikud riskid, mis kaasnevad välisriigi kinnipeetavate karistuse täideviimisega Eestis, on kindlaks tehtud koostöös Politsei- ja Piirivalveametiga, Kaitsepolitseiametiga ning Siseministeeriumiga. Vanglakohade rentimine teistele riikidele ei ole riskivaba tegevus ja kurjategijate toomine Eestisse eeldab ka avalikkuse toetust ning riskide maandamist. Siseturvalisuse tagamisel tuleb aga arvestada teatud riskidega, mis küll otseselt ei mõjuta avalikku korda, kuid võivad mõjutada ühiskonna turvatunnet. Arvestades, et välisvangide Eestisse paigutamise seoses avalikku korda ohustada võivate asjaolude kohta konkreetset informatsiooni ega ka vihjeid ei ole laekunud, tuleb siiski arvestada riskiga, et see polariseerib ühiskonda. Eelkõige võivad tekkida konfliktid situatsioonid meelsuse avaldamisel kogunemistel/koosolekul eriarvamustega isikute vahel.

Välisvangide paigutamine Eesti vanglatesse ei kujuta endast ohtu avalikule korrale korrakaitse seaduse tähenduses. Siiski tuleb arvestada, et see teema võib ühiskonda polariseerida, ning kuigi otsest ohtu ei eksisteeri, kaasnevad sellega mitmed kaudsed riskid. Seetõttu on leitud, et võimalikud avalikku korda mõjutavad stsenaariumid on eelkõige järgmised:

1. Registreeritud või registreerimata koosolek meelsuse väljendamiseks seoses välisriigi kinnipeetavate paigutamise Eestisse. Koosolekul võivad tekkida provokatiivsed situatsioonid, mis võivad eelkõige viia verbaalsete konfliktideni eri arvamusega isikute või isikute gruppide vahel. Selle riski maandamiseks on oluline seda teemat avalikusele selgelt selgitada. Otsuste eelnev selgitamine aitab hajutada hirne ühiskonnas ja vältida konflikte.
2. Välisriigi kinnipeetavate võimalik põgenemine vanglaväliste toimingute käigus või rünnak konvoi vastu. Sellise juhtumi tõenäosus on väga väike, kuid vangla ja PPA on ka praegu igati valmis reageerima. Süsteemne valmisolek sellisteks sündmusteks on tagatud nii tehniliste vahendite kui ka väljaõppe kaudu.
3. Välisriigi kinnipeetavate paigutamine Eestisse võib kaasa tuua organiseeritud kuritegevuse leviku, mis võib alguse saada vanglasüsteemist, kuid laieneda ka väljapoole. Selle vältimiseks ei tooda Eestisse välisvange, kes on seotud organiseeritud kuritegevusega. Eesti teeb enne kinnipeetava vastuvõtmist tema põhjaliku taustakontrolli. Ühtlasi annab välisleping võimaluse välisvang tagasi saata, kui ilmneb asjaolu, mis oleks välistanud isiku Eestisse saabumise.

4. Ei ole välistatud, et välisriigi kinnipeetav leiab viisi, kuidas pärast karistuse kandmist Eestisse elama asuda, ning võib siin tõenäoliselt toime panna korduvaid süütegusid. Selline juhtum on vähetõenäoline, kuna välisvangid saadetakse enne nende karistuse kandmise lõppu Rootsi tagasi ning nad ei vabane Eestis.

5. Välisriigi kinnipeetavaid külastavad isikud võivad Eestis toime panna süütegusid, sh võivad olla seotud äärmusideoloogia, terrorismi või organiseeritud kuritegevusega. Riski vältimiseks tehakse ka külastajate põhjalik taustakontrolli.

Välisvangide Eestisse paigutamise kaasnivad riskid ei piirdu üksnes vanglasisesete olukordadega, vaid ulatuvad ka väljapoole vanglainfrastruktuuri. Üks oluline ohuallikas on vanglavälised saatmised, näiteks tervishoiuasutusse. Selliste liikumiste ajal võib tekkida oht, et kinnipeetav üritab põgeneda, mis omakorda on ohtlik ka avalikus ruumis viibivatele inimestele. Nagu eespool viidatud, on sellised juhtumid väga vähetõenäolised, kuid vanglateenistus ja PPA on sellisteks olukordadeks valmistunud. Turvariske võivad suurendada külastajad, kes tulevad Eestisse välisvangidega kohtuma. Ei saa välistada, et mõni külastaja on seotud varasema kuritegevuse või äärmusideoloogiaga. Kuna kinnipeetavat külastavale isikule tehakse enne taustakontrolli ja kokkusaamist võimaldatakse eelkõige lähedaste isikutega, on vähetõenäoline, et sellise taustaga isikud Eestisse vangi külastama saavad tulla.

Samal ajal näitab riskianalüüs, et kõige tõenäolisemad julgeolekuriskid on siiski vanglasisesed. Need on peamiselt vangidevaheline vägivald ja korduvad distsiplinaarrikkumised (nt korrarikkumised või keelatud ainete, nt narkootikumide omamine) ning kinnipeetavate vaimse tervisega seotud ohud, sealhulgas suitsiidirisk. Sellised stsenaariumid on reaalsemad ja sagedasemad kui avalikku korda otseselt ohustavad juhtumid. Kuna Eesti vanglad tegelevad iga päev sarnaste juhtumite ja nende riskide maandamisega, ei ole tegemist uudse ülesandega ning vanglal on teadmised ja oskused selliste olukordade ennetamiseks.

Välisvangide Eestisse toomine on leidnud kajastust ka meedias. Samas ei ole ohuhinnangu valmimise ajaks sotsiaalvõrgustikes ega internetiportaalides levitatud vanglarendiga seotud sõnumeid, mis ohustaksid siseturvalisust. Praegusajal ei ole registreeritud ühtegi avalikku koosolekut, mille käigus oleks väljendatud sõnaselget poolehoidu või vastuseisu välisvangide paigutamisele Eestisse.⁴ Siiski võib ka praegu meediast leida vastakaid arvamusi selle teema käsitlemisel. Valdav osa sotsiaalmeedia kommentaare ja arvamusi olid ohuhinnangu koostamise ajal positiivsed.⁵ Inimesed näevad maksudebati foonil selles võimalust riigikassat täita ning pooltühjade vanglate ülevõlpidamist või ümberehitust nähakse kuluka ettevõtmisena. Samas on inimestel ka hirm selle ees, mis saab vangidest pärast karistuse kandmist, kas nad jäävad Eestisse või viiakse tagasi. Samuti kardetakse organiseeritud kuritegevuse kasvu ja tuntakse huvi, kes siinseid välisvange külastada saavad. Küsitlusandmed näitavad, et eestlased ei suhtu immigrantidesse soosivalt – 2020. aasta Euroopa sotsiaaluuringu kohaselt ei oota pooled eestlased Eestisse elama teisest rahvusest või rassist inimesi.⁶ Ka 2020. aastal oli ühiskond tugevalt polariseerunud seoses migrantide tulekuga Eestisse COVIDi perioodil. 2018. aastal toimus meelevaieldus, kus protestiti Eesti immigratsioonipoliitika vastu. Seega peab arvestama riskiga, et välisvangide Eestisse paigutamise teema tekitab inimestes tugevaid

⁴ Veebipolitsei, 13.09.2024.

⁵ Veebipolitsei, 13.09.2024.

⁶ <https://novaator.err.ee/1099581/uuring-pooled-eestlased-ei-oota-eestisse-elama-teisest-rahvusest-voi-rassist-inimesi>

emotsioone ning ei ole välistatud ka välisvangide Eestisse toomise vastased meeleavaldused. Eestis ei ole kinnisest kambervanglast keegi kunagi põgenenud. Viimati põgeneti laagervanglast 2015. aastal, kui kaks meesvangi põgenesid öösel endisest Tallinna Vanglast, lõigates läbi aknatrellid ja ronides vanglapiirde remondiks kasutatavaid tellinguosi üksteise otsa ladudes piirdest üle. Praeguseks on mõlemad kinnipeatavad tabatud. Seega vanglast põgenemise risk või toimingute käigus põgenemise risk on väike.

Uuringud on näidanud, et ilma taasühiskonnastamiseta suureneb vangide retsidiivsuse oht.⁷ Oht võib olla seda suurem, kui vangid tunnevad end isoleeritult või „topeltkaristuse“ all, kuna on kodumaast eraldatud ning nende suhtlus lähedastega on piiratud.⁸ Välismaalastest kinnipeatavate isoleeritus (eelkõige keelebarjääri tõttu) on olnud probleemiks nii Eestis kui välismaal. Näiteks ilmnas õiguskantsleri kontrollkäigul Tallinna kinnipidamiskeskusesse, et välismaalastel ei olnud keelebarjääri tõttu piisavalt infot keskuse igapäevaelu kohta, nt selle kohta, et keskuses osutatakse tervishoiuteenuseid või kaupluse keskuses müüakse telefonikaarte.⁹ Samamoodi leiti nt Tilburgi vanglas Hollandis, et Belgiast toodud prantsuskeelsed vangid ei saanud hollandi keele oskamatus tõttu suhelda hollandikeelsete valvuritega.¹⁰ Hollandis, Norgerhaveni vanglas ilmnas aga, et suhtluskeelena kasutatud inglise keel ei olnud kõigile Norrast pärit välisvangidele arusaadav.¹¹ Keelebarjääri tõttu suhtlesid vanglaametnikud kinnipeatavatega ainult nii palju, kui see oli korra hoidmiseks vajalik.¹² See aga soodustas keele, religiooni ja muude tunnuste alusel kinnipeatavate rühmade ja hierarhiliste suhete tekkimist vanglas, samuti nõrgemate kinnipeatavate väärkohtlemist.¹³ Kui sellised olukorrad peaksid aset leidma Eestis, siis võivad need soodustada radikaliseerumist, kuritegelike grupeeringute teket ja Eestisse võivad saabuda ka välisriikidest kuritegelikud rühmitused. Eesti vanglates võetakse kasutusele tõlkerakendused, mis võimaldavad suhelda ka kinnipeatavatega, kes inglise keelt ei valda. See ennetab eespool kirjeldatud riski, mis võib olla tingitud keelebarjäärist. Ühtlasi on Eesti vange ja välisvange planeeritud hoida eraldi majades, mis võiks maandada välisvangide Eestis tegutsevate kurjategijatega kuritegelike sidemete loomise riski. Ei saa siiski välistada, et vangid omavahel kuskil kokku võivad puutuda. Riskid on kindlaks tehtud koostöös PPA, KAPO ja Siseministeeriumiga ning on kokku lepitud, milliseid kinnipeatavaid Eesti vastu ei võta. Eesti on saanud seada oma tingimused, nt

⁷ United Nations Office on Drugs and Crime . Crime Research Section, United Nations Office on Drugs and Crime; 2022. Prison research: A pilot study on the causes of recidivism in Albania, Czechia and Thailand.https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/prison/Pilot_prison_research_brief_2022.pdf

⁸ Ibid.

⁹ Õiguskantsler (13.07.2022). Kontrollkäik Põhja prefektuuri korrakaitsebüroo kinnipidamiskeskusesse (7-7/220796/2203796).

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Kontrollkäik%C3%A4ik%20P%C3%B5hja%20prefektuuri%20korrakai%20tseb%C3%BCroo%20kinnipidamiskeskusesse_1.pdf

¹⁰ Euroopa Nõukogu, piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee (26.06.2012). Report to the Governments of Belgium and the Netherlands on the visit to Tilburg Prison carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 17 to 19 October 2011 [„Aruanne Belgia ja Hollandi valitsusele seoses piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee kontrollkäiguga Tilburgi vanglasse 17.–19. oktoobril 2011“]. CPT/Inf (2012) 19. <https://rm.coe.int/0900001680697812>

¹¹ Norra Parlamendi Ombudsman (2017)- Visit Report: Norgerhaven Prison, 19-22 September 2016. <https://www.sivilombudet.no/wp-content/uploads/2017/05/2016-Norgerhaven-prison-Visit-report-EN.pdf>

¹² Norra parlamendi ombudsmani 2016. aasta aruanne: <https://www.sivilombudet.no/wp-content/uploads/2017/05/2016-Norgerhaven-prison-Visit-report-EN.pdf>

¹³ Ibid.

sätestatakse, et Eesti ei võta vastu organiseeritud kuritegeliku taustaga või terrorisidemetega vange.

Näiteks Norgerhaveni vanglas hoitud Norra vangid ei vabanenud Hollandis, vaid nad saadeti vähemalt kaks kuud enne vabanemistähtaega tagasi Norrasse. Sellega maandati risk, et vangid jääksid Hollandisse püsivalt elama ja paneksid seal toime korduvaid süütegusid. See aga ei välista, et välisvangid võivad pärast vabanemist leida viisi, kuidas Eestisse pöörduda. Näiteks on Eestis lubatud abielluda vangistuse ajal ning perekonna loomist käsitatakse põhiõigusena. Kui välisvang abiellub Eesti kodaniku või Eestis elamisloa alusel elava välismaalasega, siis annab see talle õiguse taotleda välismaalaste seaduse alusel elamisluba abikaasa juurde elama asumiseks. Vanglarent ei peaks ega tohiks Eesti kodanikega abiellumist soodustada. Eesti vanglateenistus ei soodusta Eesti kodanikega sidemete loomist. Ainsad Eesti kodanikud, kes puutuvad välisvangidega kokku, on Eesti enda ametnikud. Telefonikõnede võimaldamisel on plaanis rakendada valget nimekirja, st ei ole lubatud helistada igale poole, vaid sinna, kuhu vangla on andnud loa helistada (ülejäänud numbritele helistada ei saa –see on tehniliselt võimatu).

Problemaatiliseks võivad osutuda ka välisvange Eestis külastavad lähedased, kelle tausta ei pruugi olla võimalik niivõrd detailselt kontrollida. Samas ei saa teiste riikide kogemustele tuginedes tuua avalikest allikatest näiteid juhtumitest, kus välisvangide külalised oleksid vangide asukohariigis toime pannud süütegusid. Eestis on lubatud kinnipeetavaid külastada lühiajaliselt üks kord kuus kuni kolm tundi või pikaajaliselt kord poole aasta jooksul üks kuni kolm ööpäeva. Seega ei saa välistada, et teatud hulk väliskinnipeetavate lähedasi ikkagi Eestisse tulla soovivad. Küll aga võimaldab Eesti võimalikult palju turvalisi videokohtumisi, et vähendada siia tulla soovivate külastajate arvu ning põhjendatud juhtudel võib vangla kokkusaamise lubamisest ka keelduda.

Vangidevaheline vägivald on olnud probleem nii Tilburgi kui ka Norgerhaveni vanglas Hollandis. 2012. aastal pälvis avalikkuse tähelepanu ulatuslik vangidevaheline vägivald Tilburgi vanglas, mis tuli ilmsiks piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee¹⁴ aruande avaldamise järel. Euroopa Nõukogu haldusalasse kuuluv komitee leidis Tilburgi vanglas vangidega peetud vestluste põhjal, et vanglas esineb tõsine vangidevahelise vägivalla probleem, mille peamise põhjusena nähti kambrite ülerahvastatust.¹⁵ Ühte kambritse paigutati korraga kaheksa kurjategijat, kelle taust võis olla väga erinev, mis põhjustas pingeid vangide vahel. Ka Norra parlamendi ombudsman leidis 2016. aasta septembri külaskäigul, et vangide vahel on esinenud tõsiseid vägivallajuhtumeid. Enamik vange, keda küsitleti, väitis, et nad tundsid ennast vanglas

¹⁴ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT).

¹⁵ Euroopa Nõukogu, piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee (26.06.2012). Report to the Governments of Belgium and the Netherlands on the visit to Tilburg Prison carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 17 to 19 October 2011. [„Aruanne Belgia ja Hollandi valitsusele seoses piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee kontrollkäiguga Tilburgi vanglasse 17.–19. oktoobril 2011“]. CPT/Inf (2012) 19. <https://rm.coe.int/0900001680697812>

ebaturvaliselt.¹⁶ Alates 2010. aastast kuni 2012. aasta juulini algatati Tilburgi vanglas Belgia vangide distsiplinaarrikkumiste tõttu 2646 menetlust.^{17, 18} Distsiplinaarmenetluste algatamise põhjuseks oli nt verbaalne ja füüsiline vägivald, korrarikkumised, vahejuhtumid töökohal, töötamisest keeldumine, CDde ja DVDde vargused, samuti mobiiltelefonide ning uimastite ja ravimite ebaseaduslik omamine. Teadaolevalt kajastati meedias ka vähemalt üht Tilburgi vanglas viibinud Belgia kinnipeetava suitsiidijuhtumit. 2012. a oktoobris sooritas üks Belgia kinnipeetav oma kambris enesetapu, puues end üles.¹⁹ Kuna enesetapp leidis aset Hollandi territooriumil, viis menetlust läbi Hollandi prokuratuur. Eesti vanglates on tagatud, et kinnipeetavad viibivad kambrites ühe- või kahekaupa, mis aitab vältida kinnipeetavate omavahelisi tülisid. Kinnipeetava vanglasisene paigutamine on vangla otsustada ning vangla ei paiguta kokku isikuid, kes võivad üksteisele ohtu kujutada. Vangla reageerib igale korrarikkumisele ning jälgib, et julgeolek oleks vanglas tagatud. Kuna Eesti vanglad on turvalised, siis ei pea kinnipeetavad tundma ohtu enda elule või julgeolekule üldisemalt.

Riskina on nimetatud ka võimalust, et välisvangid võivad Eestisse tuues kaasa aidata äärmusideoloogia levikule, suurendada terrorismiohtu ning vangistuse ajal radikaliseeruda. Samuti võib esineda juhtumeid, kus välisvangid panevad vanglas toime terrorikuritegusid, nii vägivaldseid kui ka vägivallatuid, või sooritavad tegusid, mis soodustavad radikaliseerumist teiste kinnipeetavate seas. Selle vältimiseks ei võta Eesti vastu kinnipeetavaid, kes on eespool viidatud mõjutustega seotud. Koostöös KAPO ja PPAGA tehakse kõigile kinnipeetavatele põhjalik taustakontroll. Eestil on võimalik kinnipeetav ka Rootsi tagasi saata, kui ilmneb, et ta ei vasta lepingu seatud tingimustele. Vanglas hakkavad tööle ametnikud, kes on koolitatud ja teadlikud erinevatest riskidest ning oskavad selliseid ilminguid märgata ning ennetavalt tegutseda.

Eesti ametnikud vajavad välisvangide vastuvõtmiseks lisaväljaõpet. Samuti tuleb silmas pidada vähelevinud võõrkeelte tõlkide vähesust Eestis, mis võib mõjutada suhtlust välisvangidega ja nõuab lisaressurssi. Riskide maandamiseks tuleb korraldada koolitusi vanglapersonalile, keskendudes kultuuridevahelisele suhtlusele, keelebarjääri ületamisele ja radikaliseerumisilmingute märkamisele. On oluline mõista, et välisriigi vangide toomine Eestisse võib suurendada kuritegevuse riski vanglates, eriti organiseeritud kuritegevuse või vangidevahelise vägivalla kaudu. Selle ennetamiseks jätkatakse ja tugevdatakse juba praegu toimuvat aktiivset julgeolekutööd vanglasüsteemis.

Üks suur risk on ka võimalus, et Eesti ametnikke püütakse mõjutada või manipuleerida. Selle vältimiseks on ametnikele tagatud turvaline töökeskkond, st töötatakse alati paarikaupa, vältides olukordi, kus ametnik jääb vangiga üksi. Ametnike valik on läbimõeldud. Kõiki riske

¹⁶ Norra parlamendi ombudsman (2017)- Visit Report: Norgerhaven Prison, 19-22 September 2016. <https://www.sivilombudet.no/wp-content/uploads/2017/05/2016-Norgerhaven-prison-Visit-report-EN.pdf>

¹⁷ Tilburg: 2.600 Disziplinaarmaßnahmen gegen belgische Häftlinge [Tilburg: Belgia vangide suhtes on kohaldatud 2600 distsiplinaarrikkumist] (11.07.2012). BRF Nachrichten. <https://brf.be/national/423296/>

¹⁸ Tilburg: 2646 procédures disciplinaires depuis l'arrivée de détenus belges [„Tilburg: 2646 distsiplinaarmenetlust alates Belgia kinnipeetavate saabumisest“] (10.07.2012). Radio Télévision Belge Francophone. <https://www.rtbf.be/article/prison-de-tilburg2646-procedures-disciplinaires-depuis-l-arrivee-de-detenus-belges-7802807>

¹⁹ Belg pleegt zelfmoord in cel Tilburg [„Belglane sooritas Tilburgi vangla kambris enesetapu“] (23.10.2012). Nederlandse Omroep Stichting. <https://nos.nl/artikel/432338-belg-pleegt-zelfmoord-in-cel-tilbur>

on välislepingu ettevalmistamisel põhjalikult kaalutud, nende tõenäosust on hinnatud ning välja on töötatud konkreetsete meetmed nende ennetamiseks ja maandamiseks.

Kokkuvõtvalt võetakse riskide maandamiseks järgmisi meetmeid.

- Eestisse ei tooda välisvange, kes on seotud äärmusluse ja terrorismiga.
- Eestisse ei tooda välisvange, kes on seotud organiseeritud kuritegevusega (Eesti lävend/definiitsioon aluseks).
- Eestisse ei tooda koduriigis riigivastaste süütegude eest süüdimõistetud välisvange.
- Eesti õiguskaitseasutused saavad välisvangide nimekirjad, et teha oma põhjalik taustakontroll
- Eesti jätab endale õiguse keelduda konkreetsetest välisvangidest (taustakontrollide tulemuste põhjal). Ettesaadetud nimekirjad peavad sisaldama saadetavate vangide tausta- ja jälitusinfot (vangla, politsei ja sisejulgeoleku poolt).
- Küllastajatele tehakse taustakontrolli ning kokkusaamine toimub Eesti Vangistusseaduses toodud sätete alusel. Lisaks kasutatakse võimalikult palju alternatiivseid kokkusaamist asendavaid lahendusi (nt video- ja tavakõned).
- Radikaliseerumise tuvastamise koolitused vanglapersonalile.
- Radikaliseerumisele haavatavamate välisvangide suurem monitoorimine.
- Eesti vanglas tuvastatud radikaliseerunud välisvangide tagasisaatmine koduriigi vanglasse.
- Eluosakondasid ei paigutata täis, vaid u kuni 80% täitumuseni, mis võimaldab paremini jälgida osakonnas toimuvat ning võimaldab paindlikkust kinni peetavate ümberpaigutamiseks vajaduse korral.
- Vanglapersonali ja õiguskaitseasutuste vaheline tihe koostöö ja infovahetus.
- Tõlketeenuse sisseostmine ja tõlge videosilla vahendusel.
- Avalikkuse selge teavitamine.
- Tartu Vanglas on kohapeal ka Rootsi ametnikud, kes on Eesti personalile toeks. Nad aitavad lahendada võimalikke kultuurilisi ja keelelisi erimeelsusi. Praegugi on vanglates katsetamiseks kasutuses tõlkeseadmed. Lisaks saab tahvelarvutitesse integreerida tõlkerakendusi. Vajadust mööda saab kaasata tõlgi, sh videosilla või telefoni vahendusel.
- Kinni peetavad saabusid Eestisse järk-järgult, mis annab võimaluse etapiviisiliseks kohanemiseks ja tööprotseduuride paika panemiseks. Võimalikult palju rakendatakse ametnikke tööülesandeid täitma vähemalt paarikaupa, mis võimaldab vähendada manipuleerimist ning tagab parema julgeoleku.
- Narkokuritegude ennetamiseks on oluline pidev kohapealne testimine ja läbiotsimine, küllastajate taustakontroll. Võimalikult palju võimaldatakse videokohtumisi, et vanglas käiks vähem külalisi.
- Vastu ei võeta välisvange, kes vajavad ravi, mida on Eestil kas keerukas või kulukas pakkuda. Keerukamateks raviprotseduurideks saadetakse isik kodumaale. Enne vangide saabumist selgitatakse välja ravimite nimekiri ja Eesti võimekus ravimeid pakkuda.
- Vältimaks sotsiaalset riski, on vanglal võimalik muuta karistuse kandmine vastuvõetavamaks, tagades videokohtumised, tahvelarvuti kasutamise võimaluse ning rohkem vabas õhus viibimise ja sportimise võimalused.

Välisleping koosneb 61 artiklist. Välislepingu artiklite sõnastamisel on arvestatud õiguslike piirangutega, millest olulisemad on järgmised: 1) Eesti ei saa otse kohaldada teise riigi

(vangistus)õigust. Vangistuse täideviimise erikord on sätestatud välislepinguga. Erikorra kehtestamisel on järgitud, et see on kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseadusega; 2) kuna vangistuse täideviimist loetakse suures osas riigi tuumikfunktsiooniks, ei võimalda kehtiv õigus selle ülesande ega vastutuse delegeerimist kolmandatele isikutele (sh saatjariigile). See tähendab, et vangistuse täideviimist saavad teostada üksnes Eesti ametnikud. Teise riigi ametnikel võib vastavalt välislepingule olla üksnes nõuandev või kvaliteedikontrolli eesmärgi täitev roll; 3) lisaks vangistuse täideviimisele peetakse riigi tuumikfunktsiooniks ka kohtulikku järelevalvet, mis tähendab, et vangistuse täideviimisega seotud kohtuvaidlusi peavad lahendama Eesti kohtud; 4) välisriigi määratud vangistuse täideviimiseks luuakse mehhanism, mis võimaldaks Eestis ajutiselt täide viia välisriigi kohtu mõistetud vangistust.

Rootsis määratava vangistuse üldine korraldus on Eesti omaga sarnane. Rootsi on tutvunud Tartu Vanglaga ning leidnud, et see on nende vajaduste jaoks sobiv. Tartu Vangla vabade kohtade rendile andmine eeldab, et Eesti enda süüdimõistetud ja vahistatud paigutatakse Viru Vanglasse ning Tallinna Vanglasse, kus on olemas vajalikud kohad ja võimekus. Tartu Vangla väljarentimisel tuleb kasutusele võtta hetkel kasutusest väljas olev E-hoone, kohandada eluosakonnad ja kambrid. Tartu Vanglas on täna ca 160 ametnikku, kellele tuleb juurde värvata veel vähemalt 250 ametnikku, kuna Rootsi nõuete kohaselt on ametnike arv kinnipeetava kohta suurem (1:1) kui Eestis. See tagaks Praegu on meil u 0,7 ametnikku ühe kinnipeetava kohta. Vanglaametnike väljaõppe tase on üldjoontes sarnane, kuid juurde tuleb omandada oskused ja teadmised, mis on eelduseks teise riigi vangidega töötamiseks (õiguslikud, kultuurilised ja usulised erinevused jt ning keeleõpe). Teadaoleva info kohaselt ei nõua tervishoiuteenuse pakkumise loogika ümberkorraldusi – pakutavate teenuste valik on sarnane, nagu ka ravimid, mida kinnipeetavatele väljastatakse.

Välislepingu kooskõla Eesti Vabariigi põhiseadusega²⁰

Välislepingu koostamisel analüüsiti põhiseaduse territoriaalse kehtivuse küsimusi, vangistuse täideviimise üleandmise lubatavust ja teise riigi kinnipeetavate vangistuse täideviimise võimalusi Eestis. Põhiseaduslikkuse analüüsist järgmised põhimõtted, mis võeti aluseks välislepingu teksti koostamisel.

- *Riigi olulised elemendid on võim ja territoorium. Eesti Vabariigi territooriumil kehtib Eesti põhiseadus ja selle kohaldumist ei saa välistada. Ka konsulaarasutuste valduste puhul ega liitlasvägede paigutamisel teise riiki ei ole välistatud asukohariigi õiguse kohaldumine.*
- *Riigikohtu praktika järgi on kriminaalmenetluse läbiviimine ja karistuse määramine riigi tuumikfunktsioon, mida ei saa eraõiguslikele isikutele üle anda. Samas ei ole tuumikfunktsiooniks igasugune kohtuotsuse täitmine ja vähemalt mingis osas on kohtuotsuste täitmise üleandmine lubatav.*
- *Vangistuse täideviimine ja õigusemõistmine on tuumikfunktsioonid, mida riik ei või üle anda teisele isikule, sh välisriigile. Kuigi teise riigi avalikud huvid võivad sarnaneda Eesti riigi avalike huvidega, lähtub teine riik eelkõige oma riigi õiguskorra tagamise vajadusest. Teise riigi huvi ei ole tagada Eesti riigikorraldust kogu õiguskorra ulatuses. Vangistuse täideviimisel Eesti territooriumil peab Eesti riik rakendama oma võimu ja selle eest vastutab lõppkokkuvõttes Eesti riik. Eesti riigi võimu teostamise õiguspärasuse üle saavad otsustada ainult Eesti kohtud. See tähendab, et võimu*

²⁰ Allikas: Advokaadibüroo Sorainen OÜ analüüs (veebruar 2025).

teostatakse ja õigust mõistetakse Eestile lojaalsete ametnike kaudu. Ametnike väljaõppe, võimu teostamise ja tegevuse järelevalve eest peab vastutama Eesti riik.

- *Välislepinguga saab kokku leppida tavaseadustest erinevad normid, kuid seejuures ei tohi vastuollu minna põhiseadusega. Kui välisleping sisaldab norme, mille põhiseaduse järgi peab kehtestama Riigikogu või täpsemalt Riigikogu kvalifitseeritud häälteenamusega, peab Riigikogu välislepingu vastavalt ratifitseerima.*
- *Välislepinguga võib luua välisriigi kinnipeetavate asjade lahendamiseks teistsuguse kohtumenetluse ja ka erikohtud, kuid nende loomisel tuleb järgida põhiseaduses sätestatud kohtumenetlust ja kohtuid reguleerivaid norme, st tegu peab olema Eesti kohtuga, samuti tuleb järgida kohtusse pöördumise õiguse ulatust.*
- *Välisriigist saadetud vangide vanglas kinnipidamiseks võib välislepingu alusel vanglateenistusse tööle võtta välisriigi kodanikke. Seejuures peab tegemist olema Eesti avaliku teenistusega, mida võib reguleerida välislepinguga.*
- *Välisriigi vanglakaristuse määratud kohtuotsuse Eestis täitmise eeldus on otsuse tunnustamine. Välislepinguga saab ette näha tunnustamise lihtsustatud korra ning vanglarendi puhul on lubatav välisriigi kohtuotsust tunnustada haldusaktiga.*
- *Välislepinguga võib kujundada tavaseadustest erineva vangistusõiguse ja karistuse täideviimise normid. Seejuures tuleb arvestada taasühiskonnastamise nõudega. Järgida tuleb kõiki põhiõigusi Eesti põhiseaduses sätestatud ulatuses, sh ei või sõnumisaladust ka eri vahenditega piirata rangemalt kui põhiseaduses sätestatud alustel.*

PÕHISEADUSE TERRITORIAALNE KEHTIVUS

Riigi territoorium Eesti Vabariigi põhiseaduse järgi

Rahvusvahelises õiguses loetakse riigi kolmeks peamiseks elemendiks rahvast, võimu ja territooriumi. Põhiseadus sätestab, et riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel (§ 3 lg 1 ls 1). Selle all mõeldakse põhiseadusest lähtuvat Eesti riigi võimu, mis kehtib Eesti territooriumil.

Põhiseadus ei näe vähemalt *expressis verbis* ette võimalust, et mõni ala oleks küll Eesti territoorium, kuid sellele ei kohalduks (mingi osa) Eesti õigusruumist või riigivõimust. Järgnevalt käsitletakse Eesti territooriumi piiritletust ja tähendust põhiseaduse mõttes lähemalt, et hinnata, kas territooriumi teatud osa välistamine põhiseaduse kehtivuse alt oleks lubatav.

Põhiseadus sätestab, et Eesti riigi maa-ala, territoriaalveed ja õhuruum on lahutamatu ja jagamatu tervik (§ 2 lg 1) ning maismaapiir on ära määratud Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega (PS § 122 lg 1 ls 1). Põhiseaduse kommenteeritud väljaande järgi on Eesti maa-ala lahutamatu ja jagamatu terviklikkuse sättel rahvusvahelises õiguses mõistetud territoriaalse terviklikkuse printsiibist laiem tähendus ning see välistab territoriaalse autonoomse üksuse olemasolu.²¹

Põhiseadus lubab riigipiire muutvaid välislepinguid ratifitseerida üksnes Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega (PS § 121 p 1 ja § 122 lg 2). Põhiseaduse

²¹ EV põhiseadus. Paragrahvi 2 kommentaar, p 3.

kommenteeritud väljaandes on märgitud, et riigipiir on see element, mis lubab piiritleda teatud territooriumi ja eraldada see kõrval asetsevate riikide õiguskordadest²². Piirilepingute puhul rõhutab Riigikogu häälteenamuse nõue piirilepingute tähtsust, sest territoorium on riigi üks oluline tunnus.²³ Eesti põhiseadus seab kõige rangemad nõuded just riigipiiri muutvate välislepingute sõlmimisele. Teiste välislepingute puhul, mille peab samuti Riigikogu ratifitseerima või denonsseerima, ei ole häälteenamuse nõuet kehtestatud. Seega piiritleb põhiseadus rangelt Eesti riigi piirid ja sellega Eesti õiguse kehtivuse.

Põhiseaduse järgi on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa (PS § 3 lg 1 ls 2). Seejuures ei luba põhiseadus riigil sõlmida välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega (PS § 123 lg 1).

Õigusanalüüsi käigus analüüsiti ka seda, kas vanglarendi teenuse osutamise puhul on võimalik rakendada Rootsi õigust. Selleks analüüsiti olukordi, kus Eesti territooriumil võidakse rakendada mõne teise riigi õigust või kui Eesti õigust kohaldatakse väljaspool Eesti Vabariigi piire.

Lähtudes eeltoodust piiritleb Eesti põhiseadus rangelt territooriumi. Eesti suhtes kehtiv rahvusvaheline õigus sisaldab teatud erinorme ühe riigi õiguse kohaldumise kohta teise riigi territooriumil. Seejuures ei tunta aga sellist lähenemist, kus mõni valdus ühe riigi territooriumil välistatakse selle riigi õiguskorrast ning allutatakse teise riigi õiguskorrale. Seega leiti analüüsi tulemusel, et ka vanglarendi puhul ei ole vangla territooriumil Eesti õigusruumi kohaldumise välistamine lubatav. Euroopas on vanglarendi rakendatud Madalmaades kui vastuvõtvas riigis. Siinjuures tuleb arvestada Eesti riigivõimu ja Madalmaade riigivõimu territoriaalse kehtivuse erinevusega. Madalmaade Kuningriigi põhiseadusest ei leia riigipiiri reguleerivad norme.²⁴

Madalmaade territoorium ei ole Eesti territooriumi moodi lahutamatu ja jagamatu tervik, vaid riigi osaks on ka Kariibi mere saartel asuvad territooriumid, mis omakorda jagunevad kahte kategooriasse: autonoomsed maad ja eriomavalitsused.²⁵ ELi toimimise lepingu järgi on lepitud kokku mh Madalmaade Euroopa-väliste maade ja territooriumide assotsieerimises liiduga, st neile ei kohaldunud ELi õigus automaatselt.²⁶ Seega ei ole Madalmaade territooriumi õigusruum ühtne.

Peale selle on Holland (ja ka Austria) Euroopa riigid, kus rahvusvaheline leping on ülimuslik riigi põhiseaduse suhtes. Mõlema riigi põhiseadused näevad ette spetsiifilise parlamentaarse protseduuri põhiseaduse muutmiseks välislepingu sõlmimise kaudu.²⁷

VANGISTUSE TÄIDEVIIMISE ÜLEANDMISE LUBATAVUS

Riigivõimu üleandmise lubatavuse lähtekohad

Selleks, et mõista, mis juhtudel on lubatud riigivõimu volitused üle anda, analüüsiti õigusanalüüsis esmalt, kuidas reguleerivad lihtseadused riigivõimu volituste üleandmist.

²² EV põhiseadus. Paragrahvi 122 kommentaar, p 4.

²³ Vrd põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 121, äärenr 9.

²⁴ The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2018, art 123.

²⁵ Government of the Netherlands veebileht. Maad Aruba, Curacao ja Sint Maarten ning eriomavalitsused Bonaire, Sint Eustatius ja Saba.

²⁶ ELi toimimise leping, art 198.

²⁷ Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 123, äärenr 12. 8

Teiseks uuriti Riigikohtu praktikat ja kolmandaks teoreetilist lähenemisviisi õiguskirjandusest. Neljandaks analüüsiti, kas riigivõimu üleandmise piirid on erinevad, kui võim antakse üle eraõiguslikule isikule või teisele riigile. Viimasena käsitleti avaliku teenistuse tähendust riigivõimu teostamisel.

Riigivõimu üleandmine seaduses

Riigivõimu üleandmist reguleerib seaduse tasandil halduskoostöö seadus (HKTS). HKTSi § 1 lõige 1 sätestab muu hulgas haldusülesande eraõiguslikule juriidilisele isikule iseseisvaks täitmiseks volitamise tingimused ja korra. HKTSi § 3 lg 4 lubab haldusülesande täitmiseks volitamise korral sõlmida tsiviilõigusliku lepingu muu hulgas juhul, kui ülesande täitmisel ei kasutata täidesaatva riigivõimu volitusi. Järelikult on ka seadusandja ette näinud vähemalt mingitel juhtudel täidesaatva riigivõimu volituste üleandmise.

Riigivõimu volituste üleandmise lubatavus Riigikohtu praktikas

Riigikohus on oma praktikas andnud kolmes asjas põhimõttelise hinnangu riigivõimu volituste üleandmise lubatavuse kohta. Järgnevalt käsitletakse neid kaasuseid.

Riigikohtu üldkogu leidis väärteotrahvide asjas, et neid ülesandeid, mida on põhiseaduse mõtte kohaselt kohustatud täitma riigivõim ja mis seetõttu moodustavad riigivõimu tuumikfunktsiooni, ei saa riigivõim delegeerida eraõiguslikule juriidilisele isikule.²⁸ Tuumikfunktsiooniks on Riigikohus pidanud ka jälitustegevust kui üht osa kriminaalmenetlusest.²⁹ Neis kahes lahendis on Riigikohus käsitlenud tuumikfunktsiooni.

Riigikohus on leidnud, et kohtutäituripoolne sunniraha määramine on küll riigivõimu teostamine eraõigusliku isiku poolt, aga põhiseaduse järgi lubatav.³⁰ Selleks, et analüüsida, kas vangistuse täideviimine on riigi tuumikfunktsioon või mitte, ning kas ja mis osas oleks selle üleandmine lubatav, käsitletakse neid lahendeid järgnevalt põhjalikumalt.

Üldkogu asus väärteotrahvide asjas seisukohale, et tuumikfunktsiooni hulka kuuluvaks tuleb lugeda karistusvõim ja sealhulgas ka süütegude menetlemine. Üldkogu põhjendas, et süüteomenetluse puhul on tegemist riikliku tegevuse valdkonnaga, milles võimaldatakse ulatuslikult riivata isikute põhiõigusi. Üldkogu tõi välja, et väärteomenetluse seadustik andis kohtuvälise menetleja volitused sama (laia) ulatusega nii avaliku võimu asutusele kui ka eraõiguslikule juriidilisele isikule, sh dokumentide nõudmine, asjade või muude objektide esitamine, isiku läbivaatuse ja kuni 48 tunniks kinnipidamise taotlemine, läbiotsimise toimetamine ning väärteokaristuse määramine.³¹

Üldkogu osutas ka sellele, et eraõigusliku juriidilise isiku otsuse järel võidakse isikult võtta vabadus, kui määratud rahatrahvi tasumata jätmisel asendab kohus rahatrahvi arestiga. Karistus on omakorda aluseks järgnevatele põhiõiguste piiramistele. Üldkogu rõhutas, et mida ulatuslikumad on mingis valdkonnas põhiõiguste piiramise legaalsed võimalused, seda vastutusrikkamalt peab riik toimima isikute kaitsmisel ja sellise olukorra kujundamisel, mis peab vältima põhiõiguste põhjendamatud riived. Põhiseaduse §-dest 13 ja 14 tuleneb õigus

²⁸ RKÜKo 19.02.2008 3-1-1-86-07, p 21.

²⁹ RKKKo 13.01.2014 3-1-1-129-13, p 8.2.

³⁰ RKÜKm 17.12.2013 3-2-1-4-13.

³¹ RKÜKo 19.02.2008 3-1-1-86-07, p-d 21–24.

korraldusele ja menetlusele, mis sisaldab endas õigust riigi normatiivsele ja faktilisele tegevusele, et isik saaks end kaitsta ja turvaliselt tunda. Üldkogu leidis, et isiku võimalus end süüteomenetluste kontekstis kaitsta ja turvaliselt tunda tähendab nii avaliku võimu poolt süüteomenetluse reeglite kehtestamist kui ka seda, et avalik võim vastutab süütegude menetlejate koolitamise ja kestva täiendkoolitamise eest ning tagab ametkondliku kontrolli nende tegevuse üle, sealhulgas ka selle üle, et iga konkreetse väärtomenetluse raames ei riivataks ülemääraselt põhiõigusi. Üldkogu leidis, et põhiõigus menetlusele ja korraldusele ei ole tagatud, kui riigivõim ei kanna vahetult kõnealust vastutust ega teosta menetleja üle kontrollifunktsiooni.³²

Teises lahendis, kus Riigikohus tuumikfunktsiooni käsitles, pidas Riigikohus jälitustegevust kui osa kriminaalmenetlusest riigi tuumikfunktsiooniks. Riigikohus põhjendas, et tegu on valdkonnaga, milles võimaldatakse ulatuslikult riivata isikute põhiõiguseid. Mida ulatuslikumad on mingis valdkonnas põhiõiguste piiramise legaalsed võimalused, seda vastutusrikkamalt peab riik toimima isikute kaitsmisel ja sellise olukorra kujundamisel, mis peab vältima põhiõiguste põhjendamatud riived. Riigikohus viitas jälitustegevuse asjas väärtetrahvide asjale, märkides, et avalik võim vastutab süütegude menetlejate koolitamise ja kestva täiendkoolitamise eest ning tagab ametkondliku kontrolli nende tegevuse üle. Sealhulgas vastutab avalik võim ka selle üle, et iga konkreetse menetluse raames ei riivataks ülemääraselt põhiõigusi. Riigikohus lisas, et veelgi enam kehtivad ülalviidatud põhimõtted jälitustegevuse kui olemuslikult salajase tegevuse puhul.³³

Riigikohtu üldkogu on eraõigusliku kohtutäituri kohaldatava sunniraha puhul leidnud, et sunniraha määramise võib üle anda eraõiguslikule isikule, kuna sunniraha ei ole vaadeldav karistusena formaalses ega materiaalses tähenduses. Sunniraha ei ole karistus karistusseadustiku alusel süüteo toimepanemise eest. Kohtutäituri kohaldatav sunniraha on sunnivahend täitemenetluse seadustiku alusel ning võrreldav asendustäitmise ja sunniraha seaduse alusel kohaldatava sunnirahaga, mis ei ole samuti karistus. Karistuse olemuslikud tunnused on isiku õiguste ja vabaduste kitsendamine tema represseerimise kaudu ning riigipoolne süüdlase sotsiaaleetiline hukkamõist, millega kaasneb samal ajal tema stigmatiseerimine. Kuigi sunniraha tähendab kohustatud isiku varaliste õiguste kitsendamist sarnaselt karistusele, erineb sunniraha karistusest, kuna selle eesmärk on motiveerida kohustatud isikut kohtuotsusega kindlaks määratud kohustust täitma. Sunniraha adressaati ei kanta karistusregistrisse ja seega on sunniraha väärtusneutraalne. Üldkogu ei leidnud sunniraha määramises ka õigusemõistmise funktsiooni.³⁴

Seega on Riigikohtu praktika järgi kriminaalmenetluse läbiviimine ja karistuse määramine riigi tuumikfunktsioon, mida ei saa eraõiguslikele isikule üle anda. Samas ei ole tuumikfunktsioon igasugune kohtuotsuse täitmine ja vähemalt mingis osas on kohtuotsuste täitmise üleandmine eraõiguslikule isikule lubatav.

Eraõiguslikule isikule ja teisele riigile riigivõimu volituste üleandmise erinevus

³²RKÜKo 19.02.2008 3-1-1-86-07, p-d 21–24.

³³RKKKo 13.01.2014 3-1-1-129-13, p 8.2.

³⁴RKÜKm 17.12.2013 3-2-1-4-13, p-d 40–44, 47–49

Eespool viidatud kohtupraktikas on käsitletud riigivõimu volituste üleandmist eraõiguslikule isikule, kuna seda käsitleti kõnealustes kaasustes. Praegu on aga küsimus võimu teostamises teise riigi poolt. Kohtupraktikas ega ka asjakohases õiguskirjanduses ei ole käsitletud eraõiguslikule isikule ja teisele riigile riigivõimu üleandmise erinevust. Järgmiseks analüüsiti seda, kas riigivõimu volituste üleandmise kontekstis tuleks eraõiguslikku isikut ja teist riiki käsitleda ühtmoodi.

PSi §-dest 13 (õigus riigi ja seaduse kaitsele) ja 14 (õiguste ja vabaduste tagamine on seadusliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus) tulenevast õigusest korraldusele ja menetlusele tuletas üldkogu õiguse riigi normatiivsele ja faktilisele tegevusele, et isik saaks end kaitsta ja turvaliselt tunda.³⁵ Üldkogu rõhutas, et eraõiguslik juriidiline isik on loodud erahuvides. Kui karistusvõim antakse eraõiguslikele isikule üle, mõõndakse, et karistusvõimu võidakse teostada ka mis tahes erahuvidest lähtudes ning see ei ole aktsepteeritav. Üldkogu hinnangul eeldab karistusvõimu teostamine karistasutuse objektiivsust ja sõltumatust ning lähtumist eranditult vaid avalikest huvidest.³⁶

Üldkogu vastandas era- ja avalikke huve, kuid seejuures pidas ilmselt silmas täpsemalt Eesti riigi avalikke huve. Üldjoontes on vähemalt Euroopa riikide avalikud huvid vangistuse täideviimisel sarnased. Seejuures erineb aga alati see, et iga riik on seotud oma riigi põhiseadusega. Põhiseadused tagavad põhiõiguseid erineval määral, samuti erineb riigi ülesehitus ja korraldus kohati suurel määral (vrd vandekohtud, monarhiad, liidumaade ulatuslikud õigused Saksamaal, mitu riigikeelt jm). Teise riigi huvi ei ole tagada Eesti riigikorraldust kogu õiguskorra ulatuses.

Lähtudes eeltoodust – kuigi teise riigi avalikud huvid võivad sarnaneda Eesti riigi avalike huvidega, lähtub teine riik eelkõige oma riigi õiguskorra tagamise vajadusest, mitte Eesti omast. Seetõttu tuleb riigivõimu üleandmisel käsitleda eraõiguslikke isikuid ja teisi riike sarnaselt.

Avaliku teenistuse tähendus riigivõimu teostamisel

Riik teostab oma võimu reeglina ametnike kaudu, kes on erilises avalik-õiguslikus teenistus- ja usaldussuhtes. Järgnevalt käsitletakse avalikku teenistust põhiseaduse mõttes, et hinnata, milline peab olema teenistus- või töösuhe riigivõimu teostamiseks.

Vangistusseaduse (VangS) § 113 kohaselt võib vanglaametniku, sealhulgas vangla direktori, ametikohale nimetada avaliku teenistuse seaduse (ATS) § 14 sätestatud nõuetele vastava isiku. ATSi § 14 lõike 2 järgi võib ametnikuna teenistusse võtta ka Euroopa Liidu kodaniku. Siiski ei saa Euroopa Liidu kodanikku teenistusse võtta ametiasutuse juhtimisega seotud ametikohale ning ametikohale, kus ametnikul on õigus avaliku korra ja julgeoleku tagamiseks piirata isiku põhiõigusi ja vabadusi, saab nimetada ainult Eesti Vabariigi kodaniku. Vangladirektor juhib ametiasutust. Vanglaametnikul on õigus avaliku korra ja julgeoleku tagamiseks vangide põhiõigusi ja vabadusi piirata. Järelikult saaks vanglaametniku ja vangladirektorina ATSi kohaselt töötada vaid Eesti Vabariigi kodanikud. ATSi seletuskirja kohaselt on ATSi § 14

³⁵ RKÜKo 19.02.2008 3-1-1-86-07, p 23.

³⁶ RKÜKo 19.02.2008 3-1-1-86-07, p 25.

lõikes 2 ettenähtud kodakondsuse nõue põhjendatud tulenevalt nende ametikoha ülesannete eripärast ja suurest vastutusastmest.³⁷

Põhiseaduse § 30 lõike 1 kohaselt täidetakse riigiasutustes ametikohad seaduse alusel ja korras Eesti kodanikega. Siiski võivad neid ametikohti erandkorras kooskõlas seadusega täita ka välisriigi kodanikud või kodakondsuseta isikud. Vangla on valitsusasutus.³⁸ Järelikult kohaldub põhiseaduse §-s 30 ette nähtud piirang ka vanglatele. Põhiseaduse kommenteeritud väljaandes on viidatud, et avaliku teenistuse tuumfunktsioonide³⁹ täitmisest tulenevalt on lubatud piirata ametnike teatud põhiõiguseid ning teiste riikide kodanikele nendele ametikohtadele ligipääsu.⁴⁰

Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELTL) artikli 45 kohaselt on Euroopa Liidu kodanikel õigus avaliku sektori töökohtadele kandideerida Eesti kodanikega võrdsetel alustel. ELTLi artikli 45 lõike 4 järgi ei hõlma muu hulgas kodakondsusel põhinev diskrimineerimise keeld avalikku teenistust, kui need ametikohad on vahetult seotud riigivõimu teostamisega või avaliku korra või riigi huvide kaitsmisega. Erandina võib Eesti kodanikele reserveerida ametikohad, mis eeldavad tihedat sidet ja solidaarsust riigiga.⁴¹ Õiguskantsler on leidnud, et eelkõige on need ametikohad, mille teenistusülesanded seonduvad avaliku teenistuse põhifunktsioonidega, ning pidanud selliseks ametikohaks vallavanemat.⁴²

Euroopa Kohus on defineerinud avalikku teenistust avaliku huvi poolt seaduse alusel delegeeritud volituste täitmisena, mis eeldab liikmesriigi ja vastava ametniku vahelist erilist suhet ja kodakondsuse alusel formeerinud vastastikuseid õigusi ja kohustusi.⁴³ Euroopa Kohtu praktika järgi on sellised ametikohad eelkõige tökohad relvajõududes, politseis ja muudes korrakaitseorganites, kohtusüsteemis, maksuametis ja diplomaatilises korpuses. Arvestada tuleb ametikohta, mitte sektorit.⁴⁴ Avaliku teenistuse olemuse ja tähenduse võtab kokku ka ATSi § 27 lõikes 1 sätestatud ametivanne, mille isik peab andma esmakordsel teenistusse asumisel: „Mina, (ametniku nimi), tõotan olla ustav Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale ning pidada mulle usaldatud ametit ausalt.“

Lähtudes eeltoodust tuleb asuda seisukohale, et kehtiva ATSi § 14 lõikes 2 sätestatud piirang, mille järgi võib ametiasutuse juhtimisega seotud ametikohale ning ametikohale, kus ametnikul on õigus avaliku korra ja julgeoleku tagamiseks piirata isiku põhiõigusi ja vabadusi, nimetada ainult Eesti Vabariigi kodaniku, ei ole olnud seadusandja diskretsiooniotsus, vaid lähtutud on avaliku teenistuse kujundamise põhiseaduslikest piiridest. Põhiseaduse kommenteeritud väljaandes märgitakse siiski, et seadusega võib PSi §-s 30 sätestatud nõudest värvata ainult Eesti kodanikke teha erandeid, kui seda nõuavad avalikud huvid – näiteks kui kvalifitseeritud Eesti kodanikke ei ole võimalik leida. Põhiseaduse kommenteeritud väljaande järgi ei tohi võimalus nimetada ametisse Eesti kodakondsuseta isik olla avar ning peab olema piiratud kas

³⁷ 06. märtsil 2012. a algatatud avaliku teenistuse seaduse eelnõu 193 SE esimese lugemise seletuskiri, lk 17.

³⁸ Tallinna vangla põhimäärus, § 1, ja avaliku teenistuse seadus, § 6 lg 2 p 1.

³⁹ Siinkohal räägitakse avaliku teenistuse tuumfunktsioonidest, käsitlemata, kas need on sisult samad mis riigi tuumikfunktsioonid.

⁴⁰ EV põhiseadus. Paragrahvi 30 kommentaar, p 3.

⁴¹ ELTLi art 45 lg 4 ja Euroopa Kohtu praktika (nt EKo C-149/79, Euroopa Komisjon vs. Belgia Kuningriik, 26.05.1982, p 10; EKo C-290/94, Euroopa Komisjon vs. Kreeka, 02.07.1996, p 2).

⁴² Õiguskantsleri seisukoht, 16.12.2009, kirjas 6-1/091828/0907462, p 15.

⁴³ EKo C-149/79, Euroopa Komisjon vs. Belgia Kuningriik, 26.05.1982.

⁴⁴ Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 30, äärenr 7.

vähestes valdkondades ette nähtud ametikohtadega, lühikese tähtajaga selliste isikute ametisse nimetamiseks või olema seotud lisaelduste või raskemini teostatava menetlusega (nt konkursi korras ei leita sobivat Eesti kodanikku, erandi tegemise otsustamine kõrgemalseisva asutuse poolt vms).⁴⁵

Seega tuleneb vangla juhi ja ametnike Eesti kodakondsuse nõue põhiseadusest. Samas on võimalik avalikust huvist lähtudes kaaluda teatud tingimustel ja piirides erandeid.

Vangistuse täideviimise üleandmise lubatavus

Ülal tuvastati riigivõimu üleandmise lubatavuse alused. Järgmisena analüüsiti vangistusõigust riigivõimu üleandmise lubatavuse kontekstis ja tehti järeldused vangistuse täideviimise teisele riigile üleandmise kohta.

Vangistusõiguse paiknemine õigussüsteemis

Vangistus määratakse KarSi alusel sotsiaaleetilise hukkamõistuna, millega kaasneb stigmatiseerimine ning millega ulatuslikult piiratakse isiku õigusi ja vabadusi. Seega on vangistuse määramine õigusemõistmise ja karistusvõimu ehk riigi tuumikfunktsiooni täitmine. Vangistus on karistusvõimuga määratud otsuse täideviimine ning VangSi § 6 lõike 1 järgi on selle eesmärk panna kinni peetav õiguskuulekalt käituma ja kaitsta õiguskorda. Vangistuse täideviimine ei ole vangistuse määramise osa ega ole seega automaatselt karistusvõimu teostamise ehk tuumikfunktsiooniga hõlmatud, mille üleandmine on üheselt välistatud.

Karistusõigusliku kohtulahendi jõustumine ja täitmisele pööramine on sätestatud kriminaalmenetluse seadustikus (KrMS), sh vangistuse täitmisele pööramine (18. peatükk; § 414 jj). KrMS sätestab vangistusse mõistetu vanglasse jõudmise menetluse. Kui isik juba on vanglas, kohaldatakse tema kinnipidamisele aga haldusõigust – VangSi § 1¹ lõike 1 järgi kohaldatakse VangSis ettenähtud haldusmenetlusele haldusmenetluse seaduse sätteid, arvestades vangistusseaduse erisusi. Seega kohaldub vangistuses hoidmisele haldusõigus.

Vangistuse täideviimise ülesannete riigipoolne üleandmine

Järgnevalt käsitletakse, kas ja mis osas on vangistuse puhul riigivõimu volituste üleandmine lubatav, lähtudes avaliku ülesande üleandmise nii objektiivsetest kui ka subjektiivsetest põhiseaduslikest piiridest.

a) Vangistuse täideviimise üleandmise lubatavus lähtuvalt objektiivsetest piiridest

Riigikohtu senine praktika vangistuse täideviimisega seotud ülesannete üleandmise lubatavuse kohta on vähene. Vanglakaupluse asjas käsitles Riigikohtu erikogu vangistusseadusest tuleneva avaliku ülesande üleandmist eraõiguslikule isikule. Riigikohus rõhutas, et avalik ülesanne ei tähenda tingimata seda, et tegemist peab olema täidesaatva riigivõimu volituste kasutamisega. Seadusandja võib avaliku ülesandena määrata ka kinni peetavale normaalsele elutingimuste loomise ja tagamise. Avaliku ülesande olemus ei muutu sellest, et seda ülesannet täidab

⁴⁵Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 30, äärenr 10.

eraõiguslik isik.⁴⁶ Riigikohus justkui viitas, et kuna vanglakaupluse pidamine on avalik ülesanne, aga seejuures mitte riigivõimu teostamine, siis on lubatud anda kaupluse pidamine eraõiguslikule isikule.

Samas ei käsitletud erikogu põhjalikumalt küsimust, kas süüdimõistetute kinnipidamisest tuleneva muu avaliku ülesande võib eraõiguslikule isikule üle anda ka siis, kui tegemist on riigivõimu teostamisega kinnipeetavate suhtes. Seetõttu käsitletakse järgnevalt vangistuse puhul riigivõimu üleandmise võimalikkust lähtudes delegeerimise objektiivsetest ja subjektiivsetest põhiseaduslikest piiridest.

Väärteokaristuste ja jälitustegevuse asjas oli Riigikohtu hinnangul tegu riigi tuumikfunktsioonidega ühelt poolt seetõttu, et tegu oli karistusõiguse osaga.⁴⁷ Väärteokaristuse asjas märkis üldkogu, et karistusvõimu tuleb tervikuna käsitada riigi tuumikfunktsioonide hulka kuuluvana ja selle delegeerimiskeelu suhtes erandite tegemine on välistatud, aga see ei laiene näiteks süüteomenetluste eelnevatele järelevalvelise iseloomuga haldustoimingutele.⁴⁸ Praegusel juhul on küsimuse all karistuse täideviimine, mitte selle määramine ega süüteomenetlus.

Arvestades eeltoodut tuleb asuda seisukohale, et vangistuse täideviimist tuleb tervikuna pidada tuumikfunktsiooni täitmiseks, mille üleandmine ei ole vähemalt täies ulatuses lubatud.

b) Vangistuse täideviimise üleandmise lubatavus lähtuvalt subjektiivsetest piiridest

Kuna eelmises lõigus võetud seisukoht ei tulene üheselt kehtivast Riigikohtu praktikast, kaalutakse järgmisena üleandmise lubatavuse subjektiivset piiri vangistuse täideviimise konteksti, arvestades seejuures Riigikohtu praktikat. Riigikohtu üldkogu on pidanud riigivõimu üleandmist eraõiguslikule isikule lubatavaks eraõigusliku kohtutäituri kohaldatava sunniraha puhul. Üldkogu osutas seejuures, et kohtulahendite täitmise ülesande eraõiguslikule isikule üleandmisega seoses on seadusandja kohtutäituri seaduses ulatuslikult reguleerinud kohtutäituri staatust ja töökorraldust.⁴⁹ Seejuures tugines üldkogu põhiseaduslikkuse kolleegiumi varasemale lahendile, kus on PSi §-st 14 tuletatud riigi kohustus luua põhiõiguste kaitseks kohased menetlused. Muu hulgas tähendab see seda, et riik peab kehtestama menetluse, mis tagaks isiku õiguste tõhusa kaitse.⁵⁰ Üldkogu sedastas kohtutäituri sunniraha asjas, et kohtutäituri on avalike ülesannete täitjana ka „kogu riigivõimu siduv kohustus tagada põhiõigusi ja -vabadusi“.⁵¹ Sellega ütles üldkogu põhimõtteliselt välja ka selle, et tegu on riigivõimu volituste üleandmisega. Üldkogu rõhutas, et seadusega on ulatuslikult reguleeritud kohtutäituri staatust ja töökorraldust, ta peab olema erapooletu ja äratama usaldust kõigis isikutes, kelle kasuks või kelle suhtes ta toiminguid teeb. Üldkogu märkis ka, et seadus sätestab ametitegevuse alused, Justiitsministeeriumi järelevalve ja distsiplinaarvastutuse, samuti tasustamise korra, kutseühenduse tegevuse alused, ametialased kitsendused, vastutuse süüliselt tekitatud kahju eest, kohustusliku ametikindlustuse ja ametisaladuse hoidmise kohustuse,

⁴⁶ RKEKm 16.02.2010 3-3-4-1-10, p 5.

⁴⁷ RKÜKo 19.02.2008 3-1-1-86-07, p 21; RKKKo 13.01.2014 3-1-1-129-13, p 8.2.

⁴⁸ RKÜKo 19.02.2008 3-1-1-86-07, p 26.

⁴⁹ RKÜKm 17.12.2013 3-2-1-4-13, p 52.

⁵⁰ RKPKo 14.04.2003 3-4-1-4-03, p 16.

⁵¹ RKÜKm 17.12.2013 3-2-1-4-13, p 51.

kandideerija usaldusvääruse kontrolli ja kohustuse täita teatud juhtudel ametikohustusi isiklikult. Üldkogu järeldas: „Arvestades ülalmärgitud põhjendusi, on üldkogu seisukohal, et [---] kohtutäituri õigus määrata [---] sunniraha ei ole põhiseadusega vastuolus.“⁵²

Seega saab öelda, et Riigikohus võttis seisukoha, et riigivõimu volituse üleandmise üks eeldus on ülesandeid täitva isiku staatuse, tema töökorra ja tema üle järelevalve teostamise põhjalik seadusega reguleerimine ning sellega on tagatud PSi §-st 14 tulenev õigus korraldusele ja menetlusele. Iseenesest oleks samaväärselt võimalik vangistuse täideviimist välislepinguga reguleerida.

Riigikohus on oma senises praktikas, kus ta on pidanud riigivõimu üleandmist lubamatuks, lähtunud objektiivsest kriteeriumist (tegu on karistusvõimuga või süüteomenetlusega), aga seejuures käsitletud subjektiivseid kaalutlusi.⁵³ Väärteokaristuste ja jälitustegevuse asjas rõhutas Riigikohus mõlemal juhul üleandmise lubamatust, põhjendades seda sellega, et neis valdkondades võimaldatakse ulatuslikult riivata isikute põhiõigusi. Väärteokaristuste asjas märkis kohus, et mida ulatuslikumad on mingis valdkonnas põhiõiguste piiramise legaalsed võimalused, seda vastutusrikkamalt peab riik toimima isikute kaitsmisel ja sellise olukorra kujundamisel, mis peab ära hoidma põhiõiguste põhjendamatuid riived.⁵⁴

Vangistuse puhul ei ole mitte ainult väga ulatuslikud legaalsed võimalused isikute põhiõiguste piiramiseks, vaid paljusid põhiõigusi piirataksegi iga päev kõige ulatuslikumal lubatud moel. See-eest eraõiguslik kohtutäitur piirab isiku õiguseid vähemal määral. Eraõiguslik kohtutäitur võib teostada riigivõimu sunniraha rakendades. Tegemist on varalise õiguse piiranguga, mis on jõustunud kohtuotsuse või haldusakti ning isiku käitumise järelem. Kui vaadata täitemenetluse seadustikku, siis eraõiguslikul kohtutäituri ei ole lubatud sekkuda isiku paljudesse põhiõigustesse ja vabadustesse üheaegselt ja ulatuslikult. Nende põhiõiguste hulk, millesse on kohtutäituri lubatud sekkuda, ning asjaomaste piirangute ulatus on palju väiksem kui vangistuse täideviimise puhul.

Paralleele leiab ka abipolitseiniku seaduses. Abipolitseinik on isik, kes vabatahtlikult oma vabast ajast osaleb politsei tegevuses seaduses sätestatud alustel ja korras (APoLS § 2 lg 1 ls 1). Abipolitseiniku pädevuses on politsei abistamine avalikku korda ähvardava ohu ennetamisel, väljaselgitamisel ja tõrjumisel ning avaliku korra rikkumise kõrvaldamisel (APoLS § 3 lg 2). Abipolitseinikud, kes ei kuulu politseiametnike koosseisu, võivad äärmiselt piiratud juhtudel teostada iseseisvalt järelevalvet ja ka siis üksnes politsei ülesandel (APoLS § 3 lg 2). Seega tinglikult on abipolitseiniku instituut loodud politsei ülesannete täitmise vahendina. Eraõiguslikest isikutest abipolitseinikel ei ole iseseisvaid võimu teostamise volitusi.

Võrdluseks saab tuua olukorra, kus eraõiguslikud isikud piiravad ulatuslikult isikute vabadust. See on lubatud vältimatu psühhiaatrilise abi korras.⁵⁵ Sel juhul on tegu isikule osutatava abiga, et isik ei ohustaks ennast ega teisi. Erinevalt vangistuse täideviimisest ei ole psühhiaatrilise abi

⁵² RKÜKm 17.12.2013 3-2-1-4-13, p-d 51–54.

⁵³ RKÜKo 19.02.2008 3-1-1-86-07; RKKKo 13.01.2014 3-1-1-129-13.

⁵⁴ RKÜKo 19.02.2008 3-1-1-86-07, p 23; RKKKo 13.01.2014 3-1-1-129-13, p 8.2.

⁵⁵ Psühhiaatrilise abi seadus, RT I, 11.03.2023, 73.

puhul tegu karistuse täideviimisega, mis on riigivõimu rangeim reageering isiku õigusrikkumisele.⁵⁶

Eespool mainiti, et NATO vägede teise riiki paigutamise puhul jääb distsiplinaarvõim saatjariigile ja sellega seoses ka kohtumenetluse võimalik läbiviimine. Nii põhimõtteliselt kohaldatakse välislepingu alusel ühes riigis teise riigi õigust. On küsitav, kas Eesti kohtusse pöördumine oleks ka sel juhul välistatud, kui tuginetaks sellele, et välislepingu kaudu kohaldatav teise riigi õigus on vastuolus Eesti põhiseadusega. Lisaks on NATO sõjaväelased ja muu personalvangistusse määratutega väga erinevas olukorras. Mõlemad on küll teise riiki saadetud, aga NATO personal on teenistuses vabatahtlikult, neile ei ole riigivõimuaktiga määratud rangeimat võimalikku karistust ehk vabaduse võtmist ja seega ei oleulatuslikult piiratud nende väga paljusid põhiõigusi. Nad täidavad Eestis rahvusvahelise lepingu alusel oma igapäevaseid tööülesandeid. Põhiseaduse kommenteeritud väljaande järgi hõlmab PSi § 15 territoriaalne kaitseala muu hulgas ka liitlasvägede relvajõudude Eestis viibivat koosseisu, st neil on võimalik oma õigusi kaitsta Eesti põhiseaduse järgi.⁵⁷

Vangistuse täideviimise üleandmise lubatavuse kokkuvõte

Arvestades eeltoodut ei ole vangistuse täideviimise üleandmine teisele riigile põhiseaduse järgi lubatav. Vangistuse täideviimisel Eesti territooriumil peab Eesti riik rakendama oma võimu ja selle eest vastutab lõppkokkuvõttes Eesti riik. See tähendab, et võimu teostatakse Eestile lojaalsete ametnike kaudu. Ametnike väljaõppe, võimu teostamise ja tegevuse järelevalve eest peab vastutama Eesti riik.

TEISE RIIGI KINNIPPEATAVATE VANGISTUSE EESTIS TÄIDEVIIMISE VÕIMALUSED

Kinnipidamisele kohaldatav õigus

Vanglarendi puhul oli esialgne soov, et kinnipidamisele kohalduks välisriigi õigus. Ülal leiti, et vanglakaristust saab Eestis täide viia üksnes Eesti õiguse alusel, aga samas võidakse välislepinguga sätestada üldnormidest erinevad normid. Järgnevalt tuuakse välja mõned lähtekohad, millega tuleb välislepingu kujundamisel arvestada.

Kinnipidamisõiguse kujundamisel ei ole välislepingu alusel teise riigi õiguse automaatne ülevõtmine lubatav. Nii ei või viiteliselt sätestada, et kohaldatakse teise riigi seadust või valdkondlikke õigusakte, sest neid akte saab teine riik ühepoolselt muuta. Sel juhul sõltuks Eestis kehtiv õigus teisest riigist ehk sellega antaks üle osa seadusandlikku võimu, mis on samuti tuumikfunktsioon. Mõeldav on normistiku ülevõtmine konkreetse kuupäeva järgi, samuti õigusnormide, sh välisriigi õigusega sisuliselt identse normistiku sätestamine välislepingus (või selle lisades). Seejuures peab Eesti hindama, kas normid on kooskõlas Eesti

⁵⁶ Eraõiguslikku psühhiaatrikliinikusse paigutatud isiku suhtes akuutsel juhul ohjeldamismeetmete rakendamise põhiseaduspärasust on hinnanud Saksa konstitutsioonikohus. Meetmeid rakendati seaduse alusel, aga ilma võimuesindaja korralduseta. Sel juhul pidas Saksa konstitutsioonikohus täitemenetluse üleandmist eraõiguslikele isikutele põhiseadusega kooskõlas olevaks, täpsemalt nii demokraatia põhimõtte ja põhiõigustega kui ka nõudega, et võimuvolitusi peavad täitma avalik-õiguslikus suhtes olevad teenistujad. Saksa liidu konstitutsioonikohtu otsus 18.01.2012 2BvR 133/10; Saksa Grundgesetz, art. 33 lõige 4.

⁵⁷ Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 15, äärenr 20.

põhiseadusega – PSi § 123 lõige 1 keelab põhiseadusega vastuolus olevate välislepingute sõlmimise.

Kohtualluvus ja õigus pöörduda (Eesti) kohtusse

Järgnevalt analüüsitakse esiteks, kas ja mis osas on lubatav anda Eestis isikute kinnipidamisel tekkinud vaidlused lahendada teise riigi kohtutele. Lähtepunkt on ülal esitatud seisukoht, et Eesti territooriumil ei saa Eesti õiguse kohaldumist välistada. Teiseks analüüsitakse kohtusse pöördumise õigust põhiseaduse tähenduses.

Kohtute ja kohtumenetluse tähendus põhiseaduses

Esialgne soov oli anda välisriigi vangide kinnipidamise käigus tekkinud vaidlused lahendada välisriigi kohtutele. Järgnevalt hinnatakse, kas põhiseadus seda lubaks.

PSi § 146 sätestab, et õigust mõistab ainult kohus, kes on oma tegevuses sõltumatu ja kes mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega. PSi § 104 lõike 2 punkt 14 näeb ette, et kohtumenetluse seadused tuleb vastu võtta Riigikogu häälteenamusega.

Eeltoodust järeldub esiteks, et tegemist peab olema kohtumenetlusega Eesti õiguse järgi. Põhiseaduses sätestatud korras sõlmitud välislepingu normid saavad Eesti õiguse osaks. Välislepingut on võimalik ratifitseerida Riigikogu häälteenamusega, seega tuleb tagada, et välislepingu normide võetakse vastu viisil, mille põhiseadus näeb ette kohtumenetluse normide puhul.

Teiseks uuriti, mida tuleb mõista kohtute all põhiseaduse mõttes. PSi § 149 lõige 1 sätestab, et esimese astme kohtud on maa- ja linnakohtud ning halduskohtud, lõige 2, et teise astme kohtud on ringkonnakohtud ning lõige 3, et Riigikohus on kõrgeim kohus ja ühtlasi põhiseadusliku järelevalve kohus. Ka PSi § 148 lõige 1 nimetab kohtusüsteemi osadena maa- ja linnakohtuid, halduskohtuid, ringkonnakohtuid ning Riigikohut.

Põhiseaduse kommenteeritud väljaande järgi tuleneb PSi §-st 149 kolmeastmelise kohtusüsteemi garantii, aga sellest ei tulene õigust oma kohtuasja läbivaatamisele kolmes astmes. Riigikohtus vaadatakse asi läbi eeldusel, et see otsustatakse menetlusse võtta, väärtemenetluse seadustik näeb ette nn hüppava kassatsiooni, kus ringkonnakohtu menetlus jääb vahele.⁵⁸ Linnakohtuid ei ole enam olemas, on üksnes maakohtud. Valimiskaebusi ning kaebusi Riigikohtu ja Vabariigi Presidendi otsuse peale lahendab Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium esimese ja ainsa astmena (PSJKSi § 2 p-d 3, 5 ja 10). Seejuures ei ole Riigikohtul neid asju lahendades tekkinud kahtlust normide põhiseaduspärasuses või vähemalt ei ole lahendeis nende normide põhiseaduspärasust hinnatud ehk erisusi on vaikimisi lubatavaks peetud. Seega erineb praktika teatud määral põhiseaduse grammatilisest tõlgendusest.

Mitmel puhul on aga põhiseaduse sõnastusest siiski rangelt lähtutud. Põhiseaduse kommenteeritud väljaandes rõhutatakse, et kuigi kõigi kohtumenetluste alustamine esimese astme kohtus on Euroopa õigusruumis haruldane, siis nii Eesti õiguskirjanduse kui ka

⁵⁸ Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 149, äärenr 2.

kohtupraktika järgi on see Eesti põhiseadusest tulenevalt nõutav. Viidatakse põhiseaduse kohtuastmeid käsitleva osa kasuistlikule sõnastusele, mis ei võimalda paindlikkust alustada kohtumenetlust teisest astmest.⁵⁹ Riigikohtu üldkogu leidis hankeasjade teisest astmest alustamise asjas, et Ringkonnakohtus menetluse alustamise ette näinud norm oli vastuolus PSi § 149 lõikega 1, mille järgi peavad kohtuasjade menetlemine algama esimese astme kohtust. Üldkogu parvates oli norm vastuolus ka PSi §-ga 146 koostoimes PSi §-ga 4. Üldkogu viitas esiteks võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttele ning teiseks märkis, et kui halduskohtu asemel lahendab vaidlusi haldusorgan, kitsendatakse sellega põhiseaduses sätestatud kohtuvõimu pädevust.⁶⁰

PSi § 148 lõige 2 lubab luua erikohtud mõnda liiki kohtuasjade jaoks; lõige 3 keelab erakorralised kohtud. Erakorralise kohtu all tuleb mõista konkreetsete isikute üksikjuhtumi või -juhtumite lahendamiseks moodustatud kohtuorganit.⁶¹ Välisriigi kinnipeetavate vangistuse täideviimisel tekkinud kohtuasjade lahendamiseks loodud eriline kohtumenetlus saaks olla põhiseaduse mõttes erikohus, mitte erakorraline kohus, seega on see põhimõtteliselt lubatav. Põhiseaduse kommenteeritud väljaande järgi on erikohtute loomise peamine mõte tagada spetsialiseerumise kaudu suurem asjatundlikkus ja teiste riikide näideteks on kaubandus-, sotsiaal-, patendi-, sõja- jm kohtud. Kommentaarides ei võeta selget seisukohta, kas erikohtute loomisel võiks eirata kolmeastmelise kohtusüsteemi nõuet ning seda, et kõrgeimaks kohtuks peab olema Riigikohus. Samas on märgitud: „Erikohtute loomine ei saa olla vahend, mille kaudu kujundatakse põhiseadusandja soovitud kohtusüsteem olulises osas ümber või moonutatakse selle ülesehituse põhimõtteid.“⁶² Arvestades ülal nimetatud üksikasjalikke kohtuid reguleerivaid sätteid põhiseaduses, tuleb järeldada, et põhiseaduse loomisel peeti ilmselt silmas üksnes Eesti kohtuid.

Oluline on ka see, et põhiseadus sätestab nõudmised kohtunikele: eluaegsus, teatud muudes ametites olemise keeld jm (PSi § 147). Põhiseaduses sätestatud nõuete järgimine peab olema tagatud nende kohtunike puhul, kes põhiseaduse mõttes kohtuasju läbi vaatavad. Kohtute seaduse § 47 järgi peab kohtunik olema Eesti Vabariigi kodanik. Norm võeti vastu 2002. aastal ja eelnõu seletuskirjas kohtuniku kodakondsuse nõuet põhjendatud ei ole.⁶³ Tegemist on erandiga ELTLi võrdse kohtlemise nõudest ja see erand vastab ATSi käsitusele, mille järgipeavad võimu teostajad olema üldjuhul Eesti kodanikud.

Kuigi Riigikohtu (vaikiv) praktika on heitlik, tõlgendades põhiseaduses sätestatud kohtusüsteemi nõudeid kord leebemalt, kord rangemalt, tuleb eeltoodust lähtudes asuda seisukohale, et põhiseaduse mõttega ei oleks kooskõlas, kui välislepinguga antaks Eesti riigivõimu teostamise õiguspärasuse üle otsustamine teise riigi kohtusüsteemile. Seda seisukohta toetab ka kohtusse pöördumise õiguse tähendus ja kohaldatavate normide põhiseaduspärasuse kontrolli nõue (vt järgmine alapeatükk). Lubatud on välislepinguga üldkorras erinevate kohtute ja kohtumenetluse loomine.

Põhiseaduse § 15 kohane kohtusse pöördumise õigus

⁵⁹ Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 149, äärenr 3. Sh viidatakse põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruandele, Justiitsministeerium, 2018.

⁶⁰ RKÜKo 8.06.2009, 3-4-1-7-08, p-d 32–33.

⁶¹ Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 148, äärenr 15.

⁶² Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 148, äärenr-d 12 ja 13.

⁶³ Riigikogu IX koosseisu eelnõu 607SE.

Järgnevalt käsitletakse seda, kuidas peab olema tagatud vanglarendi raames Eestisse toodud kinnipeetavate kohtusse pöördumise õigus. Lähtepunkt on varem võetud seisukohad, et Eesti territooriumil peavad kohalduma põhiseaduses tagatud põhiõigused ning et tegu peab olema Eesti kohtuga.

PSi § 15 lõige 1 sätestab igaühe õiguse pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse (ls 1) ning õiguse nõuda seejuures mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseadusevastaseks tunnistamist (ls 2). Tulenevalt PSi § 15 lõikest 2 järgib kohus põhiseadust ja tunnistab põhiseadusevastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toimingu, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil põhiseadusega vastuolus.

Seda, mida põhiseaduse tähenduses tuleb mõista kohtuna, käsitleti põhjalikumalt eelmises peatükis. Riigivõimu vastu kohtusse pöördumise õigus tagab PSi §-ga 14 ette nähtud kaitsekohustuse täitmise.⁶⁴ Olukorras, kus kinnipeetavate suhtes rakendatakse Eesti riigi võimu, oleks kontseptuaalselt arusaamatu, miks peaks selle võimu eest kaitset pakkuma mõne teise riigi kohus. Sellega antaks Eesti riigi võimu teostamise õiguspärasuse üle otsustamine teise riigi pädevusse, mis ei ole lubatav. Ka põhiseaduse kommenteeritud väljaandes viidatakse, et PSi § 15 lõike 1 ruumiline kaitseala hõlmab Eestit. Sätte kaitseala hõlmab põhiseaduse kommentaaride järgi ka Eesti territooriumil toimuvat välisriigi, nt liitlasvägede relvajõudude või naaberriikide uurimisorganite tegevust.⁶⁵

Isikul on lisaks kohtusse pöördumise õigusele ka subjektiivne õigus nõuda oma kohtuasja läbivaatamisel asjassepuutuva seaduse või õigusakti põhiseadusevastaseks tunnistamist. Isegi kui välislepinguga pandaks teise riigi kohtutele kohustus hinnata normide vastavust Eesti põhiseadusele, puuduks neil kohtutel esiteks sisuline kompetents seda asjakohaselt hinnata ning teiseks peab teise riigi kohus olema lojaalne oma õigussüsteemile ning seega ei oleks tagatud õigus korraldusele ja menetlusele PSi § 14 järgi, st Eesti riigi võim ja kontroll selle üle. Lisaks tuleb märkida, et kohus ei pea mitte üksnes isiku nõudel põhiseadusvastase normi põhiseadusevastaseks tunnistama, vaid kohtud peavad ka omal algatusel hindama kohaldavate normide põhiseaduspärasust.

Norra kinnipeetavate vangistuse täideviimisel Hollandis kohaldatai vangide kaebustele ja teistele võimalikele kohtumenetlustele Norra õigust. Raviküsimustest tõusetunud vaidlustele kohaldasid aga Hollandi õigusaktid, v.a. karistusseadustik ja karistusmäärus.⁶⁶

Riigikohus on pidanud kinnipeetavate raviküsimuste kohtualluvuse puhul oluliseks asjaolu, et tegemist on riigi avalik-õiguslike kohustustega ning sellest lähtudes allutanud vaidlused halduskohtule. Riigikohus märkis, et kinnipeetavatele vanglas tervishoiuteenuse osutamisel tuleb alati silmas pidada avalik-õiguslikku raamistikku ning seetõttu tuleb kõik kinnipeetavatele

⁶⁴ Vrd põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 15, äärenr 4.

⁶⁵ Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 15, äärenr 20.

⁶⁶ Norra ja Hollandi vaheline koostöölepe „Cooperation Agreement between the designated authorities under Article 3, Paragraph 3 of the Agreement between the Kingdom of Norway and the Kingdom of the Netherlands on the use of a prison in the Netherlands for the purpose of the execution of Norwegian sentences of imprisonment“.

vanglas tervishoiuteenuse osutamisega seotud vaidlused lugeda avalik-õiguslikuks.⁶⁷ Avalik-õiguslik suhe tähendab selles kontekstis suhet Eesti riigiga.

Alates 1. juulist 2024 muudeti seadust, tehes vanglas tervishoiuteenuste osutamise Tervisekassa ülesandeks (VangS § 49 lg 3). Riigikohus on leidnud eelnõu seletuskirjale tuginedes, et eelnõu eesmärk oli suunata vaidlused tagasi tsiviilkohtumenetlusse, kuid eelnõu tekst ei ole selleks piisavalt ühemõtteliselt selge.⁶⁸ Nii määrusele lisatud eriarvamuses kui ka õiguskirjanduses leitakse, et väljakujunenud kohtute pädevusjaotust saab muuta Riigikogu seadusega, mitte seletuskirjaga. Õiguskirjanduses leitakse, et seadusemuudatusega ei muudetud riigi avalik-õiguslikku kohustust tagada kinnipeetavate ravi.⁶⁹ Avalik-õiguslikus suhtes tekkinud vaidlusi lahendab üldjuhul halduskohus.

Analüüsi tehes ei keskendutud riigisisese kohtualluvuse küsimusele. Küll aga tuleb ka välisriigi määratud vangistuse täideviimisel kerkinud vaidluste lahendamisvariantide valikul silmas pidada väärtusi, mis on diskussiooni keskmes kinnipeetavate tervishoiuteenuste vaidluste lahendamisel. Nendeks on riigi avalik-õiguslikud ülesanded, sh võim tervishoiuteenuse osutamisel, aga ka võrdne kohtlemine võrreldes vabaduses viibivate isikutega, kui nende õigusi tervishoiuteenust osutades rikutakse.

Individaalkaebus

Kuigi ükski kohtumenetlust reguleeriv seadus ei näe ette põhiõiguste rikkumisele tugineva individaalkaebuse esitamist, on Riigikohus sellise võimaluse praktikas tuletanud põhiseadusest. Riigikohus on pädev kaebust läbi vaatama juhul, kui kaebuse esitaja käsutuses ei ole ega ole olnud ühtegi tõhusat võimalust taotleda kohtult kaitset põhiõiguste rikkumise eest.⁷⁰ Lähtudes põhiseaduse territoriaalsest kehtivusest, on see õigus ka Eestis viibival välisriigi kinnipeetaval.

Võrdne kohtlemine

Võrdse kohtlemise aspektist analüüsiti, kas teatud kinnipeetavate saatmised Eestisse võib erinevatel kaalutlustel välistada. Selleks käsitleti võrdsuspõhiõiguse lähtekohta, võimalikke välistusi ning uusi üles kerkinud võrdse kohtlemise küsimusi.

PSi § 12 lõikes 1 sätestatud üldist võrdsuspõhiõigust on riivatud siis, kui sarnases olukorras olevaid isikuid koheldakse ebavõrdselt. Praegusel juhul tuleb aga silmas pidada, et see, keda riiki lubada, on iga riigi suveräänne otsustus, mida tehes on riigil väga lai kaalutlusruum. Üldjuhul ei ole isikutel õigus nõuda riiki lubamist. Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) on aga tuletanud isiku õigusest perekonna- ja eraelule nõude sellega isiku riiki lubamisel arvestada.⁷¹ Seega tuginemine riigi suveräänsusele ei välista täielikult võrdse kohtlemise nõuete rikkumise võimalust.

⁶⁷ RKÜKm 28.06.2021 3-21-30, p 27 jt.

⁶⁸ RKHKm 8.02.2024 3-22-2321, p 11.

⁶⁹ T. Pappel, T. Uusen-Nacke, „Tervishoiuteenuse osutamise üle vanglas otsustab halduskohus. Kas vaid lühiajaline eksperiment?“, Juridica 3/2024, lk 209 jj, lk 218–219.

⁷⁰ Alates RKÜKo 17.03.2003 3-1-3-10-02, p 17.

⁷¹ Vt nt Kamenov vs. Venemaa, kaebus nr 17570/15, 7. märts 2017.

Üldiselt tuleb Riigikohtu järjepideva praktika kohaselt⁷² määrata ebavõrdse kohtlemise tuvastamiseks kindlaks võrdluse lähtekoht (lähim ühine soomõiste) ja esitada selle alusel võrreldavad isikute grupid. Võrdsuspõhiõigus on lihtsa seaduse reservatsiooniga põhiõigus, mille riive on põhiseadusega vastuolus juhul, kui ebavõrdseks kohtlemiseks puudub mõistlik ja asjakohane põhjus (legitiimne eesmärk). Hindamaks riive põhiseaduspärasust, tuleb kaaluda ebavõrdse kohtlemise eesmärki ja tekitatud ebavõrdse olukorra raskust ehk riive proportsionaalsust eesmärgi suhtes.

Vanglarendi eesmärk on kasutada ära Eestis olemasolev taristu ja seega hoida kokku kulusid (pool)tühjana seisvatelt vanglakompleksidelt või ka teenida neilt tulu. Tegemist on üldise eesmärgiga. Eri kinnipeetavate gruppide erineva kohtlemise puhul tuleb küsida, miks soovitakse konkreetset gruppi teisiti kohelda. Osal puhkudel võib selle eesmärk olla ka kulude kokkuhoid, mis on legitiimne eesmärk. Seejärel tuleb hinnata riive proportsionaalsust legitiimse eesmärgi suhtes. Võrdsuspõhiõiguse piirangu lubatavuse hindamine on pigem keerukas, sest riive lubatavus sõltub ka sellest, keda pidada kohaseks võrreldavaks grupiks.

Järgnevalt analüüsitakse isikute erinevat kohtlemist toimepandud kuriteo alusel, lähtudes meditsiinilisest erivajadusest ning nais- ja alaealiste kinnipeetavate puhul võrreldes meestega. Lisaks käsitletakse sissesõidukeeluga kinnipeetavaid. Samuti nimetatakse võrdse kohtlemise aspektid saatjariigist siia saadetavate kinnipeetavate ja saatjariigis vangistust kandvate isikute vahel, samuti saatjariigist Eestisse saadetud kinnipeetavate ja Eesti oma kinnipeetavate vahel.

Eestisse saadetavate kinnipeetavate erinev kohtlemine kuriteo liigi järgi

Analüüsiti, kas Eesti võiks välislepinguga välistada teatud raskema kuriteo, näiteks terrorikuriteo toime pannud või organiseeritud kuritegevuses osalenud isikute saatmise Eestisse vangistust kandma. Kuriteo liigi järgi eristamise puhul on küsimus üksnes võrdsuspõhiõiguses, sel juhul ei tule kaaluda mõne muu põhiõiguse riivet. Arvestades riigi suveräänset otsustusõigust isikute riiki lubamise suhtes, tuleb võrdse kohtlemise rikkumist pigem eitada, kui erisused kehtestatakse kuriteo raskuse järgi.

Kuid siinkohal tuleb siiski silmas pidada veel üht aspekti. Tegemist on üldjuhul ohtlikumate isikutega, st nad võivad suure tõenäosusega panna vangistuses toime uue kuriteo või rikkuda muul moel korda. Seega soovitakse kaitsta avalikku korda, mis on põhiseaduslikku järku väärtus. Samas ei ole Eesti kehtiva õiguse kohaselt isikute suhtes kohaldatavad meetmed ja ohuhinnang seotud üheselt kuriteoga, mille eest karistus on mõistetud.

Eestisse saadetavate kinnipeetavate erinev kohtlemine meditsiinilise erivajaduse järgi

Küsimus on, kas Eesti võiks välislepinguga välistada teatud meditsiinilise erivajadusega kinnipeetavate vastuvõtmise. Meditsiinilise erivajaduse puhul on küsimus üksnes võrdsuspõhiõiguses, sel juhul ei tule kaaluda mõne muu põhiõiguse riivet. Sel puhul saab legitiimse eesmärgina näha nii ravi tagamise vajadust kui ka kulude kokkuhoidu. Arvestades riigi suveräänset otsustusõigust isikute riiki lubamise suhtes, tuleb võrdse kohtlemise rikkumist pigem eitada, kui erisused kehtestatakse meditsiinilise erivajaduse järgi.

⁷² Nt RKÜKo 15.03.2022 5-19-29, p-d 70 ja 72.

Oluline on rõhutada, et meditsiinilised andmed on eriliiki isikuandmed. Isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 9 lõike 2 punkti h järgi võib eriliiki isikuandmeid töödelda, kui töötlemine on vajalik muu hulgas tervishoiuteenuse või ravi võimaldamiseks. Välislepingus ja selle lisas lepitakse kokku andmete töötlemise kord ja sellele kohalduvad nõuded.

Teatud meditsiinilise erivajadusega kinnipeetavate Eestisse saatmise välistamine ei pruugi tagada soovitud eesmärki ka siis, kui asjaomane info saadakse, sest isikul ei pruugi veel diagnoosi olla või tervisehäire ilmneb alles Eestis.

Naiste ja alaealiste erinev kohtlemine Eestisse saatmise puhul

Viimane küsimus on, kas Eesti võiks välislepinguga välistada naiste ja alaealiste Eestisse saatmise. Soo ja vanuse alusel erineva kohtlemise puhul on küsimus üksnes võrdsuspõhiõiguses, sel juhul ei tule kaaluda mõne muu põhiõiguse riivet. Samas kaitstakse soolist võrdsust eriti.

EIK on pidanud soo alusel erineva kohtlemise puhul legitiimseks eesmärki kaitsta riigi tööturгу. Samas leidis EIK, et sooline võrdsus on EIKonvi osalisriikide oluline eesmärk ning ainult kaalukad eesmärgid saab seada soolisest võrdsest kohtlemisest ettepoole. Tegemist oli kaasusega, kus naistele oli sätestatud ebasoodsam abikaasade riiki lubamise kord kui meestele. Kohus kaalus valitsuse esitatud argumente eri soost immigratsioonivõtte isikute mõju kohta tööturule, aga ei pidanud seda mõju piisavalt oluliseks, et õigustada soo alusel erinevat kohtlemist. Kohus mõõnis ka avaliku rahu edendamist erineva kohtlemise legitiimse eesmärgina, kuid kohtu arvates ei aidanud erinev kohtlemine tegelikult selle eesmärgi edendamisele kaasa.⁷³

Soov välistada naiste ja alaealiste kinnipeetavate Eestisse saatmine lähtub eeldusest, et vangistuses hoitakse mehi, naisi ja alaealisi eraldi. Näiteks praegu ei paigutata Viru Vanglasse naiskinnipeetavaid, st sinna ei ole üldse naiskinnipeetavatele kohti loodud.⁷⁴ Alaealiste ja naiste jaoks tuleks luua eraldi üksused, mis tähendab märkimisväärsed lisakulusid. Kuna meeste erineva kohtlemisega võrreldes naiste ja alaealistega saavutatakse märgatav kokkuhoid, kaalub see üles erinevast kohtlemisest tuleneva riive olukorras, kus tegemist on riigi suveräänse otsustusõigusega ja lisaks võrdsuspõhiõigusele muid põhiõigusi ei piirata.

Sissesõidukeeld Eestisse saadetavate kinnipeetavate puhul

Isiku suhtes sissesõidukeelu kehtestamine ja rakendamine on üks riigi suveräänsuse väljendus. Seega võib üldjuhul välistada nende kinnipeetavate Eesti vanglasse saatmise, kellele on Eesti kehtestanud sissesõidukeelu. Arvestada tuleb olukordadega, kus isikule on sissesõidukeeld kehtestatud, aga tal on side Eestiga ning Eestis elavad tema lähedased, st ta saab tugineda õigusele eraelu kaitsele.

Erinev kohtlemine võrreldes saatjariigis vangistust kandvate kinnipeetavatega

⁷³ Abdulaziz, Cabales ja Balkandali vs. Ühendkuningriik, kaebused nr 9214/80, nr 9473/81, nr 9474/81, 28. mai 1985, p-d 78–81.

⁷⁴ Justiitsministri 25. märtsi 2008. a määruse nr 9 „Täitmisplaan“ §-d 12, 3 jt.

Üks võrdluse alus ja võimalik õigustus erinevale kohtlemisele on, kui kinnipidamise tingimused erinevad saatjariigist siia saadetud kinnipeetavatel ja neil, keda saatjariik siia ei saada. Kuna Eessisse saadetavate kinnipeetavate esmase valiku teeb saatjariik, võidakse võimalikud võrdse kohtlemise nõuded esitada saatjariigile. Samas toimub võimalik erinev kohtlemine Eestis, seega saab võrdse kohtlemise tagamise nõude esitada ka Eesti riigile. On mitmeid aspekte, millele tuleb tähelepanu pöörata ja vajaduse korral võtta kasutusele meetmeid, et võimaliku erineva kohtlemisega ei rikutaks võrdsuspõhiõigust.

Õiguskantsleri kantselei (edaspidi *ÕKK*) esindajad märkisid kohtumisel riigiti erineva väljaõppe nõude, millele on nende tähelepanu juhtinud ka teiste riikide järelevalveasutused. Rootsis kestab vanglaametniku väljaõpe kuus nädalat. Eestis kestab vanglaametniku uue õppekava puhul väljaõpe neli kuud. Seega ei saa väita, et Eesti vangivalvurid oleksid halvemini välja õpetatud kui Rootsi kolleegid. Võrreldes mõlema riigi töökorraldust ja vangistuse aluspõhimõtteid, on igapäevane elukorraldus vanglas sarnane. Siinkohal ei saa väita, et välisvangide Eestisse saatmisega halvenevad nende kinnipidamise tingimused ja taasühiskonnastamise õnnestumise tõenäosus.

Lisaks on oluline kinnipeetavatega kokkupuutuva personali keeleoskus. Keelebarjäär on tõenäoliselt paljude probleemide allikas alates oma igapäevaste soovide ja vajaduste selgitamisest kuni asjakohase ja eluks vajaliku ravi saamiseni, muu hulgas pidades silmas seda, et tervisehäire võib tekkida ka ootamatult. *ÕKK* andmetel on enam kui pool Eesti kinnipeetavatest psüühikahäirega ning sellega iga päev arvestamine võib olla oluliseks teguriks kinnipeetava õiguskuuleka ja sotsiaalselt aktsepteeritava käitumise tagamisel. Keelebarjäär võib takistada kinnipeetava psüühilise erivajadusega arvestamist.

Samuti tuleb silmas pida, et Rootsi kinnipeetavad ei pruugi tegelikult osata piisavalt või üldse inglise keelt. Ka Rootsi elanikkonna üldisest heast inglise keele oskusest ei saa automaatselt järeldada Rootsi kinnipeetavate head inglise keele oskust või nende kinnipeetavate inglise keele oskust, keda soovitakse Eestisse vanglakaristust kandma saata. Kohtumisel *ÕKK*ga toodi esile ka olukord, kus ühe Eesti vangla personali hinnangul valdas üks välismaalasest kinnipeetav inglise keelt. Kui aga *ÕKK* esindaja selle kinnipeetavaga kohtus, selgus, et kinnipeetava inglise keele tase tegelikult suhtlust ei võimaldanud. Keelebarjääri vältimine või selle asjakohane ületamine on oluline kinnipeetavate põhiõiguste tagamisel. Vanglateenistus võtab kasutusele meetmed keelebarjääri ületamiseks, sh palkab keeleoskusega ametnikke ja kasutab võimalikke tõlkerakendusi ja tõlgi abi.

Õiguskantsler on vanglatesse tehtud kontrollkäikude järel korduvalt ja teravalt kritiseerinud ametnike vähesust. Sealhulgas on ta eriti tauninud tervishoiuteenuste ebapiisavat kättesaadavust, eriti vaimse tervise probleemide puhul. Õiguskantsler on viidanud, et ametnike puudus halvendab kinnipeetavatele pakutavate tegevuste kvaliteeti ning seab ohtu nende vabastamise ettevalmistamise ja rehabilitatsiooni.⁷⁵ Vanglates toimunud enesetappudega

⁷⁵ Õiguskantsleri kiri Viru Vanglale, Justiitsministeeriumile ja SA-le Ida-Viru keskhaigla „Kontrollkäik Viru Vanglasse“, 30.08.2023, lk-d 2 ja 19; õiguskantsleri kiri PPA-le ja Siseministeeriumile „Kontrollkäik Põhja prefektuuri korrakaitsebüroo kinnipidamiskeskusesse“, 13.07.2022, lk-d 2 ja 7; õiguskantsleri kiri Tallinna Vanglale ja Justiitsministeeriumile „Kontrollkäik Tallinna Vanglasse“,

seoses on õiguskantsler esile tõstnud, et ametnike puuduse tõttu suhtlevad nad kinnipeetavatega minimaalselt, nad ei jõua inimesi tundma õppida ega suhteid jälgida, vajaka on vaimse tervise spetsialistidest.⁷⁶ Õiguskantsler on osutanud ka probleemile, et tervishoiuteenust osutades ei ole tagatud professionaalse tõlgi abi.⁷⁷ Õiguskantsler on tauninud vahetu sunni kohaldamise kontekstis isikute eraldamist, kui seda on tehtud üldjuhul ühtede ja samade inimeste suhtes. Vahetu sunni kohaldamise tinginud käitumine tulenes tegelikult isikute abivajadusest ning õiguskantsleri hinnangul peaks vahetu sunni asemel olema rohkem personali ja vastavad programmid.⁷⁸ Lisaks piisava personali olemasolule eeldab see ka head suhtlust, st keelebarjääri puudumist. Eesti tagab vanglaametnike keeleõppe ning piisava arvu ametnikke, et teenust oleks võimalik kvaliteetselt pakkuda, sh taasühiskonnastavaid tegevusi.

Eestis Eesti õiguse alusel ja välislepingu alusel kinnipeetavate erinev kohtlemine

Võrdse kohtlemise rikkumise küsimused võivad kerkida ka Eesti oma kinnipeetavate ja saatjariigist siia saadetud kinnipeetavate vahel. Igasugune erinev kohtlemine ei ole võrdsuspõhiõiguse rikkumine. Erinevat kohtlemist võib õigustada näiteks erinev kultuuriline taust ja teise ühiskonda taasühiskonnastamise vajadus. Samas peavad erinevalt kohtlemise põhjendused olema mõistlikud ja asjakohased, mitte juhuslikud ega kunstlikud.

Võrdse kohtlemise nõue võib teatud juhtudel kaasa tuua Eesti kinnipeetavatele võimaluste tagamise nõude, mida seni on liialt koormavaks peetud. ÕKK kohtumisel selgitati näiteks, et Eesti vanglate sõnul on kinnipeetavatele *halal*-toidu pakkumine liialt koormav. Kui *halal*-toidu pakkumine või muu sarnane kohustus lepitaks välislepingus saatjariigiga kokku, on kaheldav, kas sel juhul saaks enam väita, et sama nõude kohaldamine Eesti kinnipeetavate puhul oleks liialt koormav. Sarnased küsimused võivad kerkida ka tervishoiuteenuste tagamise või muude teenuste osutamise puhul: kas tegemist on võrdsuspõhiõiguse rikkumisega, kui välisriigist saadetud kinnipeetavatele kohaldatakse paremaid tingimusi, kui nendega tegelevad parema ettevalmistusega spetsialistid. Praegu on rootslastega kokku lepitud, et kinnipeetavatele pakutakse taimetoitu ja tavatoitu. Vajaduse korral saab arvestada dieetidega, kuid muid eritoite Eesti tagama ei pea. Kinnipeetavad saavad hõivetegevuse eest tasu, mis võimaldab neil soovi korral osta vanglapoest meelepärast toitu.

Kinnipeetava õigus eraelu kaitsele (PSi § 26, EIKonvi art 8).

Kinnipeetavatel on nii põhiseadusest kui ka rahvusvahelisest õigusest tulenev õigus perekonna- ja eraelu kaitsele. Vabaduse piiratusega kaasneb paratamatult selle õiguse piirang, kuid seda ei võeta täielikult ära. See õigus kerkib enam esile, kui kinnipeetav saadetakse vangistust kandma kaugele tema lähikondsete elukohast. Järgnevalt käsitletakse põhiseadusest ja EIKonvist tulenevaid aspekte, mida tuleb kinnipeetavate perekonna- ja eraelu kaitse õiguse tagamisel arvestada.

25.07.2022, lk-d 2, 14–15; õiguskantsleri kiri Tartu Vanglale ja Justiitsministeeriumile „Kontrollkäik Tartu Vanglasse ja vanglate psühhiaatriaosakonda“, 31.08.2023, lk 8–9.

⁷⁶ Õiguskantsleri kiri Justiitsministeeriumile „Surmajuhumid vanglates“, 10.08. 2023, lk 2.

⁷⁷ Õiguskantsleri kiri PPA-le ja Siseministeeriumile „Kontrollkäik Põhja prefektuuri korrakaitsebüroo kinnipidamiskeskusesse“, 13.07.2022, lk 2.

⁷⁸ Õiguskantsleri kiri Tallinna Vanglale ja Justiitsministeeriumile „Kontrollkäik Tallinna Vanglasse“, 25.07.2022, lk 7–8.

Põhiseaduse § 26 kohaselt on igaühel õigus perekonna- ja eraelu puutumatusele. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. EIKonvi artikli 8 lõike 2 kohaselt ei tohi ametiasutused sekkuda isiku era- ja perekonnavalust austamise õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, avaliku julgeoleku või riigi majandusliku heaolu huvides, korrariikkumiste või kuritegevuse ennetamiseks, tervise või kõlbluse kaitseks või teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitseks.

EIKi järgi kaitseb artikkel 8 ka õigust luua ja arendada suhteid ja sidemeid teiste inimestega.⁷⁹ Vanglaeeskirjadega kehtestatud piiranguid kontaktidele teiste kinnipeetavate ja pereliikmetega on EIK käsitanud sekkumisena konventsiooni artikliga 8 kaitstud õigustesse.⁸⁰ Kui kinnipeetavad paigutatakse oma lähedastest kaugele ja praktikas väheneb võimalus lähedastega kokku saada, on tegu lisapiiranguga, mis peab legitiimse eesmärgiga kooskõlas olema.⁸¹ EIKi järgi võib konkreetseesse vanglasse paigutamine olla probleem artikli 8 mõttes, kui paigutamise mõju ületab tavapärased vangistusega kaasnevad era- ja perekonnavalust piirangud.⁸² EIKi praktika järgi on oluline, et vanglaasutused võimaldaksid võtta või vajaduse korral aitaksid vangil säilitada kontakti oma lähedaste pereliikmetega.⁸³

Piirangu õiguspärasuse esimene eeldus on piirangu legitiimse eesmärgi olemasolu. EIKi kohtupraktika järgi viitab EIKonvi artikli 8 lõikes 2 kasutatud sõna „vajalik“ sellele, et sekkumine vastab tungivale sotsiaalsele vajadusele ja eelkõige, et see on proportsionaalne õiguspärase eesmärgiga, mida ametiasutused taotleavad.⁸⁴ EIK on leidnud, et riigi otsustusruum selle üle, mida pidada vajalikuks piiranguks artikli 8 mõttes, on oma kultuurilisest kontekstist tulenevalt lai isegi siis, kui enamik riike on sarnastel puhkudel teisiti otsustanud.⁸⁵

Vanglarendi puhul on eesmärk tuua kinnipeetavad teisest riigist Eestisse vangistust kandma, kuna teises riigis ei ole piisavalt sobivaid tingimusi, st vanglataristut kinnipeetavate hoidmiseks ning Eestis on need tingimused olemas. Sellega tagatakse teise riigi vanglates paremini kord ja julgeolek. Parema turvalisusega ja ülerahvastatuse vältimisega tagatakse paremini ka kinnipeetavate õigused. EIK on pidanud vanglate ülerahvastatuse vältimist ja kinnipeetava (enda) turvalisuse kaalutlusi artikli 8 piirangu legitiimseks eesmärgiks.⁸⁶ Eesti hoiab vanglarendiga kokku tühjalt seisva taristu kulusid või ka teenib tulu, mis aitab omakorda kaasa – eriti suurte riigikaitsekulude kandmise ajal – avaliku korra tagamisele ja paremate avalike teenuste osutamisele ning seega inimeste õiguste ja vabaduste kaitsmisele. Järelikult on

⁷⁹ Polyakova ja teised vs. Venemaa, kaebus nr 35090/09, 3. juuli 2017, p 84.

⁸⁰ Van der Ven vs. Holland, kaebus nr 50901/99, 4. mai 2003, p 69.

⁸¹ Vrd Khoroshenko vs. Venemaa, kaebus nr 41418/04, 30. juuni 2015, p-d 110–115.

⁸² Khodorkovskiy ja Lebedev vs. Venemaa, kaebus nr 11082/06 ja 13772/05, 25. juuli 2013, p 837.

⁸³ Khoroshenko vs. Venemaa, kaebus 41418/04, 30. juuni 2015, p 123; Messina vs. Itaalia (No. 2), kaebus nr 25498/94, 28. september 2000, p 61; Öcalan vs. Turkey (nr 2), kaebused nr 24069/03, nr 197/04, nr 6201/06 ja nr 10464/07, 18. märts 2014, p-d 108–149.

⁸⁴ V.C. vs. Slovakkia, kaebus nr 18968/07, p 139, 8. november 2011; Polyakova ja teised vs. Venemaa, kaebus nr 35090/09, 3. juuli 2017, p 85.

⁸⁵ A, B ja C vs. Iirimaa, kaebus nr 25579/05, 16. dets 2010, p-d 236 ja 241. (Iirimaa abordiõiguse kaasus.)

⁸⁶ Khoroshenko vs. Venemaa, kaebus nr 41418/04, 30. juuni 2015, p 845.

vanglarendiga taotletud eesmärk legitiimne nii põhiseaduses kui ka EIKonvis sätestatud perekonna- ja eraelu puutumatuse piiramise seisukohast.

Piirangu legitiimse eesmärgi olemasolu korral hinnatakse selle proportsionaalsust või õigustatust. EIK on mitmes perekonna- ja eraelu puudutavas asjas käsitlenud vangla kaugust kinnipeetava lähedastest. EIK on leidnud, et vangi üleviimisest keeldumine 400 kilomeetri kaugusest vanglast lähemal asuvasse vanglasse piiras tema õigust eraelule, aga ei pidanud kaebust konkreetset juhul lubatavaks. Selles kaasuses soovis kinnipeetav üleviimist kihlatu lähedale, kuid kihlatuga oli ta varem kohtunud vaid korra ning tegu oli suurema riskiga kinnipeetavaga.⁸⁷

EIK käsitles nelja isiku poolt Venemaa vastu esitatud kaebusi lahendades artikli 8 kontekstis kinnipeetavate paigutamist 2000–8000 kilomeetri kaugusele lähedastest. Neist kahe kaebuse puhul paigutati isikud ümber muu hulgas seetõttu, et vangla oli ülerahvastatud. EIK tuvastas selles asjas artikli 8 rikkumise, sest piirangud ei tulenenud konventsiooni tähenduses seadusest, ning lisaks pidas kaebusi lubatavaks artikli 13 rikkumise suhtes (millele ei tuginetud), kuna isikute õigust perekonna- ja eraelu kaitsele üldse ei kaalutud.⁸⁸ Seega EIK ei hinnanud tegelikult selles asjas sisuliselt karistuse kandmise koha kaugusest tuleneva perekonna- ja eraelu piirangu õiguspärasust, küll aga võttis selge seisukoha, et perekonna- ja eraelu kaitset tuleb arvestada kinnipeetavate lähedastest kaugule paigutamisel. EIK rõhutas, et kinnipeetavate vanglatesse paigutamisel tuleb arvestada iga kaasuse asjaolusid eraldi. Perekonna- ja eraelu riive hindamisel ei ole oluline mitte üksnes kaugus, vaid ka nii perekonna majanduslik seis kui ka transpordiühendus vangla ja lähedaste asukoha. Samal vahemaal võib eri kinnipeetavate era- ja perekonnaval olema väga erinev mõju.⁸⁹

Hodorkovski ja Lebedevi asjas leidis EIK, et kaebajate artiklis 8 sätestatud õigusi on rikutud lähedastest kaugule paigutamisega. Mõlemad kaebajad ei olnud mitte üksnes distantstilt kaugel, vaid reis oli ka eriti aeganõudev ja raske. Esimene kaebaja oli paigutatud lähedastest ligi 7000 km kaugusele kohta, kus oli hõre lennuühendus ja lähim lennujaam oli vanglast 580 km kaugusel, seal tuli rongi oodata seitse tundi ja seejärel sõita rongiga veel 15 tundi. Piirkonna kliima on ekstreemne. Teine kaebaja paigutati lähedastest 3300 km kaugusele. Seal oli raudteeühendus, rongiga sõit kestis 48 tundi. Lähedalasuva lennujaamaga oli samuti ühendus, see aga asus teisel pool Obi jõge, millel suvel käis praam, talvel sai minna üle jää, kuid kevadel ja sügisel oli seda võimalik ületada vaid õhkpatjadel sõidukitega, mis oli ohtlik. Mõlemal kaebajal olid väikesed lapsed (kahe- ja nelja-aastane ning umbes algkooliealised), kelle puhul pidas EIK sõitu vanglasse eriti pikaks ja kurnavaks ning kes ei külastanudki oma vanemat. Kohus tuvastas lähedaste külaskäigud eri vanglates paiknemise ajal ja tõdes, et ilmselt oli neid vähem suure vahemaa tõttu. EIK mõõnis riigi laia kaalutlusõigust ja arvestas Venemaa eripära, kus on ajalooliselt loodud kolooniad kaugetesse ja tühjadesse piirkondadesse. Samas ei pidanud EIK usutavaks, et lähemates kolooniates ei olnud ruumi.⁹⁰ Selle kaasuse puhul tasub esile tõsta seda, et tegemist oli väga suurte vahemaadega ja seejuures ka ajakulukate sõitudega ning mõlemal puhul lisaebamugavustega. Mõlemal kaebajal olid väikesed lapsed ning riik oleks

⁸⁷ Wakefield vs. Suurbritannia, kaebus nr 15817/89, 1. oktoober 1990.

⁸⁸ Polyakova ja teised vs. Venemaa, kaebus nr 35090/09, 03. juuli 2017, p-d 12, 70, 72, 118 ja 122.

⁸⁹ Polyakova ja teised vs. Venemaa, kaebus nr 35090/09, 03. juuli 2017, p 92.

⁹⁰ Khodorkovskiy ja Lebedev vs. Venemaa, kaebus nr 11082/06 ja 13772/05, 25. juuli 2013, p-d 321, 344, 345, 829, 830, 838 ja 850.

saanud kaebajad paigutada mõnda elukohale lähemal asuvasse vanglasse. Selles kaasuses ei käsitletud külastussõidu kulukust.

Märkida tuleb ka, et küsimus ei ole üksnes kinnipeetavate perekonna- ja eraelu kaitses, vaid ka nende lähedaste omas. Hodorkovski asjas märkis EIK, et lähedaste raskused külastamisel mõjutavad ka kinnipeetava era- ja perekonnaelu kaitse õiguse tagatust.⁹¹ Õiguskantslerile edastatud andmetel käis ajavahemikul 15.09.2023–15.03.2024 Viru Vanglas pikaajalistel ja eraldamata lühiajalistel kokkusaamistel 864 külalist, kellest 257 olid lapsed.⁹² See tähendab, et kinnipeetavate lähedaste hulgas, kellega kinnipeetav soovib kokku saada, on palju lapsi. Samas on pikem sõit on laste jaoks ilmselt raskem kui keskmise täiskasvanu jaoks. ÜRO Lapse Õiguste Komitee on soovitanud Eestil tagada vangistatud vanemate lastele külastusõigus ning jätkata laste ja nende vangis olevate vanemate suhtlemise hõlbustamise, sealhulgas lastesõbralike kokkusaamisruumide tagamise ja lastega tegelevate ametnike koolitamise reformi.⁹³

Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee on juba 1992. aastal esile tõstnud, et kinnipeetavatele tuleb tagada suhted perekonna ja lähedaste sõpradega. Komitee rõhutas, et nende kinnipeetavate näost näkku kohtumistesse oma lähedastega, kelle perekond elab kaugel, tuleb suhtuda paindlikult. Sel juhul peaks olema näiteks võimalik külastusaega nõ koguda või parandada võimalusi telefonikõnelusteks.⁹⁴

Arvestades eeltoodut on oluline hinnata, kas ja kuivõrd piirab kinnipeetava Eestisse toomine konkreetse kinnipeetava perekonna- ja eraelu võrreldes vangistuse olemusest tuleneva tavapärase piiranguga. Kaaluda saab, kas koduriigi õiguses kehtestatust soodsam kokkusaamiste sagedus või kestus, nt pikaajalised kokkusaamised, võiks (arvestades siiski kaugust) hoopis soodustada isikute perekonna- ja eraelu. ÖKK esindajad tõid kohtumisel esile, et välismaalastest kinnipeetavatel on olnud probleeme oma koduriigis asuvate lähedastega kontakti hoidmisega, kuna kõned vanglast välismaale on kallid. Õiguskantsler juhtis 2022. aastal tähelepanu sellele, et kinnipidamiskeskus ei ole pikalt suutnud tagada tänapäevaseid suhtlusvahendeid, mida on soovitanud ka piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee. Õiguskantsler tõi välja, et videokõned aitavad leevendada kinnipidamise tõttu tekkivat stressi ja sellega kaasnevat suhtlemisvaegust, pidades eriti tähtsaks videokõnesid lähedastega olukorras, kus kohapealne suhtlus on keeruline keelebarjääri tõttu või välismaalane viibib olude sunnil üksikvangistuses.⁹⁵ Võimalik, et olukord on nüüdseks muutunud. Siiski, kui välisriigi kinnipeetavad tuuakse Eestisse, on välisriigi lähedastega videovahendusel suhtlemise hõlbustamine üks olulisi asjaolusid, mida tuleb arvestada perekonna- ja eraelu kaitse tagamiseks. Tartu vanglas on võimalik pakkuda videosilla teel toimuvaid lühiajalisi kokkusaamisi.

Kinnipeetavate taasühiskonnastamine

⁹¹ Khodorkovskiy ja Lebedev vs. Venemaa, kaebus nr 11082/06 ja 13772/05, 25. juuli 2013, p 838.

⁹² Õiguskantsleri kiri Viru Vanglale, Justiitsministeeriumile ja SA-le Ida-Viru kesksaigla „Kontrollkäik Viru Vanglasse“, 30.08.2023, lk 5.

⁹³ ÜRO Lapse Õiguste Komitee Eesti kohta esitatud aruanne, 18.06.2024 (<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g24/088/81/pdf/g2408881.pdf>).

⁹⁴ CPT 2. üldraporti väljavõte 13.04.1992, p 51 (viide lihtsalt telefonile, mitte videokõnedele tuleneb ilmselt seisukoha võtmise ajast).

⁹⁵ Õiguskantsleri kiri PPA-le ja Siseministeeriumile „Kontrollkäik Põhja prefektuuri korrakaitsebüroo kinnipidamiskeskusesse“, 13.07.2022, lk 8.

Eespool käsitletud kinnipeetavate era- ja perekonnaelu kaitse on seotud ka kinnipeetavate taasühiskonnastamise eesmärgiga, kuid taasühiskonnastamine on ka eesmärk omaette. Taasühiskonnastamise (rehabiliteerimise) eesmärk tuleneb nii vangistusseadusest kui ka rahvusvahelistest aktidest, mis ei ole küll siduvad, kuid millest osale on tuginenud EIK, st mittesiduvad aktid on osaliselt saanud kohaldatavaks kohtupraktikaks. Järgnevalt käsitletakse eri aktides sätestatud taasühiskonnastamise nõudeid.

Euroopa vanglaeeskirjad on Euroopa Nõukogu koostatud ja kehtestavad vangistuse nõuded.⁹⁶ Vanglaeeskirjade punkti 6 järgi tuleb kinnipidamist korraldada selliselt, et lihtsustada kinnipeetavate integreerimist vabasse ühiskonda. Punkti 102.1 järgi peab süüdimõistetu vangistus olema kujundatud nii, et see võimaldaks neil elada vastutustundlikku ja kuritegevusvaba elu. Mõlemale viidatud sättele on tuginenud ka EIK.⁹⁷ Seega on tõenäoline, et mõnes järgmises kaasuses tugineb EIK oma praktikas ka teistele vanglaeeskirjade sätetele. Vanglaeeskirjade punkti 17.1 järgi tuleb kinnipeetavad paigutada võimaluse korral („as far as possible“) kodule või muu sotsiaalse rehabilitatsiooni kohale lähedasse vanglasse. Lisaks on EIK juba 2007. aastal artikli 8 tõlgendamisel üldiselt välja toonud, et vangistuse üks eesmärk on küll karistada, aga rõhutanud Euroopa karistuspoliitika arengut vangistuse rehabiliteeriva eesmärgi suureneva tähtsuse suunas.⁹⁸

EIK on eluaegsete vangide puhul, kellel pole ühelgi juhul võimalik vabaneda, leidnud koguni, et rehabilitatsiooni eesmärgi puudumine alandab inimväärikust.⁹⁹

ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinimumreeglite (Mandela reeglite) järgi on vangistuse eesmärk tagada ühiskonna kaitse kuritegevuse eest ja vähendada retsidiivsust. Seda eesmärki saab saavutada üksnes siis, kui vangistusaega kasutatakse nii palju kui võimalik isikute ühiskonda taasintegreerimiseks pärast vabanemist, nii et nad saaksid elada seaduskuulekalt ja end ise ülal pidada.¹⁰⁰

Taasühiskonnastamise kui üldise suundumuse tähtsus nähtub ka raamotsuse põhjendusest 9, mille kohaselt peaks karistuse täideviimine täidesaatvas riigis suurendama süüdimõistatud isiku sotsiaalse rehabilitatsiooni võimalust. Selleks, et tagada selline karistuse täideviimine täidesaatvas riigis, mis toetaks süüdimõistetu taasühiskonnastamist, peaks väljaandjariigi pädev asutus arvestama selliseid asjaolusid nagu isiku seosed täidesaatva riigiga – näiteks perekondlikud, keelelised, kultuurilised, sotsiaalsed või majanduslikud sidemed – või muud võimalikud seosed selle riigiga. Raamotsuse artikli 4 lõike 2 kohaselt võib kohtuotsuse ja tunnistuse edastamine toimuda vaid juhul, kui väljasaatev riik on peale riikidevahelisi konsultatsioone kindel, et karistuse täideviimine täidesaatva riigi poolt hõlbustab süüdimõistatud isiku taasühiskonnastamist.¹⁰¹ Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus

⁹⁶ European Prison Rules, uuendatud 2020.

⁹⁷ Vt nt Vinter jt vs. Ühendkuningriik, kaebused nr 66069/09, nr 130/10 ja nr 3896/10, 9. juuli 2013, p 115.

⁹⁸ Dickson vs. Ühendkuningriik, kaebus nr 44362/04, 14. dets 2007, p 75.

⁹⁹ Harakchiev ja Tolumov vs. Bulgaaria (kaebused nr 15018/11 ja nr 61199/12, 8. juuli 2014, p 245; Murray vs. Holland, kaebus nr 10511/10, 26. aprill 2016, p 104.

¹⁰⁰ ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinimumreeglid (Mandela reeglid), Üldassamblee resolutsioon 70/175 lisa, 17.12.205, reegel 4, p 1.

¹⁰¹ ELi nõukogu raamotsus 2008/909/JSK vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta kriminaalasjades tehtud otsuste suhtes, millega määratakse vabadusekaotuslikud karistused või vabadust piiravad meetmed, nende Euroopa Liidus täideviimise eesmärgil

välisvangide kohta on esile toodud välisvangide erivajadused ja nõue neid vabanemiseks ja sotsiaalseks reintegreerimiseks ette valmistada.¹⁰² Tegemist on üldise põhimõttega, et taasühiskonnastamisega tuleb tegeleda ja arvestada individuaalset erinevust ka vabanemise puhul.

Eeltoodust nähtub, et taasühiskonnastamine on pehmes õiguses olulisel kohal ning osaliselt on see ka kohtupraktikasse jõudnud. Välisriigi kinnipeetavate Eestisse paigutamise seoses on läbi mõeldud, kuidas on nende Eestis vangistuses hoidmise ajal tagatud nende taasühiskonnastamine. Karistuse kandmise järgset saatjariigis vabanemist aitab ette valmistada see, et Eestisse saabuvatele kinnipeetavatele tagatakse praktiliste oskuste õpetamine (kutseoskused, töötamisoskus, lihtsamad sotsiaalprogrammid), mis loovad eeldused vabanemisel töö leidmiseks olenemata riigist, kus nad peale vabanemist elama hakkavad.

Pöördumisõigus (PSi § 46)

Järgnevalt käsitletakse küsimust, kas Eestis teise riigi määratud vanglakaristuse täideviimisel võiks piirata kinnipeetavate õigust pöörduda Eesti ametiasutuste poole. Kuigi küsimuse lähtepunkt oli, et vangistuses rakendatakse teise riigi võimu, selgitame siiski kehtivat õigust. Põhiseaduse § 46 esimene lause sätestab, et igaühel on õigus pöörduda märgukirjade ja avaldustega riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole. Tegemist ei ole ei vaid Eesti kodanike ja Eestis viibivate isikute põhiõigusega, vaid seda võivad kasutada kõik isikud. Kaudselt seab pöördumisõigusele piirangu märgukirjale ja selgitustaotlusele vastamise ning kollektiivse pöördumise esitamise seaduse § 5 lõike 9 punkt 5, mille järgi ei ole adressaat kohustatud vastama, kui pöördutud ei ole eesti keeles. Siiski peab asutus ka sel juhul reageerima, nõudes pöördumise eestikeelset tõlget, mille loomine on tänapäeval masintõlkega äärmiselt lihtne (sama paragrahvi lg 11). Siiski on välislepinguga kokku lepitud, et vangla töökeel on inglise keel, mis tagab kinnipeetavatele võimaluse pöörduda ametnike poole inglise keeles.

Teenistusõigus

Ülal leiti, et vangistuse täideviimine on riigi tuumikfunktsioon ja et riigi võimu teostajad peavad olema ametnikud. Seega peavad vangistust täideviivad vanglaametnikud olema teenistuses Eesti õiguse alusel. Samas ei pea, nii nagu vangistusõiguse või kohtumenetluse puhul, normistik olema praegu kehtiv vangistusseadus või kohtuid reguleeriv õigus, teenistusõiguse võib kujundada ka välislepinguga. Järgnevalt käsitletakse olulisi aspekte, mida tuleb välislepinguga üldkorrastr erineva korra kujundamisel silmas pidada.

Välislepinguga erikorra kujundamisel tuleb silmas pidada seda, et olemuslikult peab olema tegu Eesti riigi võimu teostamisega. Ametnike riigivõimu teostamise legitimatsioon tuleneb Eesti põhiseadusest ja neil peab olema kohustus olla lojaalne Eesti riigile, sh peab olema tagatud Eesti riigi järelevalve. See järelevalve ei pruugi seejuures olla identne kehtiva vangistusõiguse omaga, küll aga peab see olema piisav, e tagada PSi §-st 14 tulenev õiguse korraldusele ja menetlusele (vrd Riigikohtu kohtutäituri sunniraha otsus 3-2-1-4-13¹⁰³). Keegi ei saa olla korraga lojaalne kahele riigile. Seda ilmestab näiteks see, et riigid käsitlevad sõnumisaladust

¹⁰² Euroopa Nõukogu ministrite komitee 2012. aasta soovitus välisvangide kohta, p 9.

¹⁰³ RKÜKm 17.12.2013 3-2-1-4-13.

erinevalt ja ametnik ei saa seista eri riikide vastandlike huvide eest. Põhiseaduse järgi ei ole lubatav, et Eesti ametnike teenistusvaidlused alluksid teise riigi kohtutele. Põhjendused on samad mis kinnipeetavate kohtusse pöördumise ja kohtualluvuse puhul. PSi § 30 lõike 1 teine lause lubab kooskõlas seadusega riigiasutuse ametikohti täita erandkorras ka välisriigi kodanikega. Formaalselt saab põhiseaduse sõnastuse järgi muu riigi kodaniku ametikohale lubamise alus olla seadus. Lähtudes õigusnormide hierarhiast, tuleb asuda seisukohale, et alus võib tuleneda ka Riigikogu ratifitseeritud välislepingust.

Välislepinguga on kokku lepitud, et Eesti ja Rootsi teenistujatele kohalduvad nende enda riigi teenistusõiguse sätted. Rootsi teenistujaid ei nimetata Eestis ametisse, vaid nende ülesanne on abistada Eestis karistuse täideviimisega ja vaadelda olukorda.

Järelevalve

Vanglarendi puhul on oluline järelevalve vangistuse täideviimisel õigusaktide nõuetest kinnipidamise üle. Osaliselt tuleneb järelevalvekohustus kehtivast vangistusseadusest. Samas tuleneb järelevalvekohustus ka rahvusvahelistest aktidest.

Eesti on ratifitseerinud piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni.¹⁰⁴ Konventsiooni artikli 2 kohaselt peab osalisriik võtma tõhusaid seadusandlikke, haldus-, kohtu- ja muid meetmeid, et ära hoida piinamisi oma jurisdiktsiooni all oleval territooriumil. Kuna eespool leiti, et renditavas vanglas peab kehtima Eesti jurisdiktsioon, tuleb järelikult Eestil konventsioonis nõutud meetmed tagada.

Eesti on ratifitseerinud ka piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokoll.¹⁰⁵ Protokollil alusel loodi piinamisvastasele komiteele alluv piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise ennetamise allkomitee (edaspidi *ennetamise allkomitee*), millele tehti ülesandeks teha regulaarseid kontrollkäike kinnipidamisasutustesse, et tagada kinnipeetavate õiglane kohtlemine. Eestis teeb neid kontrollkäike õiguskantsler. Ennetamise allkomitee on vanglate rentimise järelevalve korda täpsustanud järgmiselt.

Ennetamise allkomitee suunistes riiklike ennetusasutuste kohta rõhutatakse, et riik peaks lubama riiklikul ennetusasutusel külastada kõiki tema jurisdiktsiooni alla kuuluvaid kinnipidamisasutusi ja kõiki oletatavaid kinnipidamisasutusi. Sel eesmärgil laieneb riigi jurisdiktsioon kõigile neile kohtadele, mille üle ta teostab tegelikku kontrolli.¹⁰⁶ Kuna renditud vangla üle teostaks tegelikku kontrolli Eesti, siis saatva riigi jurisdiktsioon renditavasse vanglasse ei laieneks. Järelikult oleks ka järelevalvekohustus Eesti õiguskantsleril.

¹⁰⁴ Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsioon, RT II 2006, 26.

¹⁰⁵ Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivne protokoll, RT II 2006, 24, 63.

¹⁰⁶ Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise ennetamise allkomitee suunistes riiklike ennetusasutuste kohta, 15.–19. november 2010, p 24.

Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni artikli 2 lõikes 1 nõutakse, et iga osalisriik võtaks tõhusaid meetmeid piinamise vältimiseks mitte ainult oma suveräänsel territooriumil, vaid „oma jurisdiktsiooni all oleval territooriumil“.¹⁰⁷

Komitee sõnul hõlmab mõiste „oma jurisdiktsioon“¹⁰⁸ kõiki piirkondi, kus osalisriik teeb otseselt või kaudselt, täielikult või osaliselt, *de jure* või *de facto* tõhusat kontrolli kooskõlas rahvusvahelise õigusega.¹⁰⁹ Järelikult on oluline, kuidas välisleping saatva riigi ja vastuvõtva riigi poolset kontrolli tegemist reguleerib. Näiteks tuleb seda põhimõtet silmas pidada, kui luuakse kord, mis võimaldab saatval riigil igal hetkel ühepoolset otsustada koduriiki tagasitoomise. Sellises olukorras oleks võimalik, et saatval riigil on komitee seisukohast lähtudes teatav kontroll oma jurisdiktsiooni üle ja sellest tulenev järelevalveõigus. Belgia ja Hollandi vahelise vanglarendilepingu puhul leidis Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee, et Belgia ja Holland jagasid jurisdiktsiooni.¹¹⁰ Seetõttu oli mõlemal riigil õigus ja kohustus järelevalvet teha. Korra kujundamisel tuleb ka silmas pidada, et teise riigi institutsioon ei saa Eesti riigivõimule ettekirjutusi teha.

Samas teatud osas säilib saatjariigi järelevalve, eriti kui saatev riik on samuti konventsiooni osalisriik. Esmase otsustuse selle kohta, millised kinnipeetavad Eestisse karistust kandma suunata, teeb saatjariik. Nii on ka loogiline, et selle otsustuse üle saab saatjariik järelevalvet teha.

Lisaks tõi Norra õiguskantsler Hollandi ja Norra vahelise vanglarendilepingu täitmise puhul probleemina esile selle, et Norra ei olnud täielikult taganud piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni täitmist oma kinnipeetavate puhul Hollandis. Seda seetõttu, et vanglas toimepandud süütegudele kohaldus Hollandi õigus ja Norra ametiasutustel puudus õigus neid süütegusid uurida.¹¹¹ Eesti põhiseaduse kohase vanglarendi puhul on olukord mõnevõrra teine – Eestisse saadetud kinnipeetavad oleksid (pea) täielikult Eesti riigivõimu all ja Eesti peaks ka tagama konventsioonist kinnipidamise.

Ennetamise allkomitee on märkinud, et kui vangid saadetakse teise riiki, peab saatev riik tagama, et tema riiklik ennetusasutus on õiguslikult ja praktiliselt võimeline teise riigi kinnipidamisasutust külastama vastavalt fakultatiivse protokolliga sätetele ja allkomitee suunistele riiklike ennetusasutuste kohta. Seejärel peaks saatva riigi ennetusasutus saama esitada soovitusi ja alustama ennetavat dialoogi saatva ja vastuvõtva riigi vahel. Saatva ja vastuvõtva riigi vahel sõlmitud leping peaks komitee sõnul seda ette nägema ja võimaldama

¹⁰⁷ Inglisekeelne artikli 2 lõige 1 sätestab „in any territory under its jurisdiction“, mida saab tõlgendada laiemalt.

¹⁰⁸ Piinamisvastane komitee tugineb ingliskeelsele fraasile „in any territory“.

¹⁰⁹ Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise ennetamise komitee üldine kommentaar nr 2, 24. jaanuar 2008, p 16.

¹¹⁰ Euroopa piinamisvastase komitee aruanne pärast Tilburgi vangla külastamist 2011. aastal, p 3.

¹¹¹ Tapio Lappi-Seppälä & Lauri Koskeniemi, „National and regional instruments in securing the rule of law and human rights in the Nordic prisons“, 70 Crime L. & Soc. Change 135 (2018).

selle tingimuste muutmist vastavalt esitatud soovitudele.¹¹² Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee täiendas ennetamise allkomitee seisukohta järgmiselt. Kui vastuvõttev riik on fakultatiivse protokolliga osaline, peaks tema riiklikul ennetusasutusel olema õigus kinnipidamisasutust külastada ja esitada oma soovitusel nii saatvatele kui ka vastuvõtivatele asutustele. Teisisõnu on piiriülestes olukordades, kus osalevad kaks fakultatiivse protokolliga osalisriiki mõlema poole kohustus hõlbustada oma riiklike ennetusasutuste ja ennetamise allkomitee tõhusaid ennetavaid kontrollkäike.¹¹³

I osa (üldsätted)

Artikkel 1 (mõistete kasutamine)

Artiklis 1 määratletakse lepingus kasutatavad terminid, et need oleksid kõigile üheselt mõistetavad. Lepingupooled on Rootsi Kuningriik (saatjariik) ja Eesti Vabariik (vastuvõttev riik). Terminid on järgmised:

1. vangla – Tartu vangla asukohaga Tartu, Eesti Vabariik;
2. Rootsi personal – Rootsi vanglateenistuse ametnikud ja töötajad;
3. Eesti personal – Eesti vanglateenistuse ametnikud ja töötajad;
4. Rootsi vangistus – Rootsis mõistetud vanglakaristus Rootsi kohtu lõpliku ja Rootsis täitmisele pööratava otsusega;
5. kinnipeetav – isik, kellele on määratud Rootsi vanglakaristus ja kes viiakse Eestisse üle;
6. vangla meditsiinosakond – vanglas asuv tervishoiuteenuse osutaja;
7. koostöömemorandum – Rootsi Kuningriigi vanglateenistuse ning Eesti Vabariigi Justiits- ja Digiministeeriumi vahelise kokkuleppe kohaldamisalasse kuuluv leping, milles sätestatakse Rootsi karistuste täideviimise eesmärgil vangla kasutamise edasised tingimused ja kord. Koostöömemorandumiga kohaselt kasutatakse Tartu Vanglat Rootsi kinnipeetavate karistuste täideviimiseks. Koostöömemorandum sisaldab praktilisi koostööküsimusi. Kuna lepingu reguleerimisala on väga lai, ent selle muutmine nõuab iga kord ratifitseerimist Riigikogus, on mõistlik lepinguga seotud praktilised küsimused tuua lepingu tasemelt memorandumisse. Selline korraldus võimaldab praktilistele probleemidele operatiivselt reageerida, säästab õigusloomeressurssi ning on kooskõlas ka subsidiaarsuse põhimõttega, mille kohaselt tuleb teha kõik otsused võimalikult madalal tasemel. Samas tuleb arvestada, et memorandumiga ei või minna lepinguga antud volitustest kaugemale ega nendega vastuollu;
8. Euroopa vanglareeglistik – Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec(2006)2-rev liikmesriikidele Euroopa vanglareeglistiku kohta;¹¹⁴
9. CPT standardid – piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee standardid, mis on vangistusega seotud. Näiteks on

¹¹² Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise ennetamise alamkomitee üheksas iga-aastane raport, lisa, p-d 26–31.

¹¹³ Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise ennetamise alamkomitee üldine kommentaar nr1 fakultatiivse protokolliga artikli 4 kohta, 4. juuli 2024, p 37.

¹¹⁴ Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards, <https://search.coe.int/cm?i=09000016809ee581>.

CPT miinimumnorm vanglaasutustes kinnipeetute isiklike eluruumide kohta on järgmine: 6 m² elamispinda ühekohalises kambri, mille hulka ei ole arvatud sanitaarruumide pindala; 4 m² elamispinda ühe kinnipeetava kohta mitmekohalises kambri, mille hulka ei ole arvatud eraldatud sanitaarruumi pindala; vähemalt 2 m kambri seinte vahel ning vähemalt 2,5 m kambri põranda ja lae vahel. Kui kambris on paigutatud kaks kinnipeetavat, peab olema tagatud vähemalt 10 m² (6 m² + 4 m²) elamispinda, millele lisandub eraldatud sanitaarruumi pindala.¹¹⁵

Artikkel 2

Artiklis 2 sätestatakse lepingu eesmärk ja ulatus. Leping sätestab Rootsi Kuningriigi ja Eesti Vabariigi vahelise koostöö Rootsi Kuningriigi kohtuotsuste täitmisele pööramiseks Eesti Vabariigis, samuti lepingupoolte menetluse, õigused ja kohustused. Leping on õiguslikult siduv rahvusvahelise õiguse järgi ja juhindub Viini lepinguõiguse konventsioonist (1969). Kohtuotsuste täitmisele pööramiseks luuakse lihtsustatud mehhanism. Vanglarendi teenuse osutamiseks luuakse kriminaalmenetluse seadustikus uus ja eraldiseisev õiguslik alus, mille kohaselt võib Eesti ajutiselt täide viia teises Euroopa Liidu liikmesriigis süüdimõistva kohtuotsusega mõistetud vangistuse Riigikogus ratifitseeritud välislepingu kohaselt.

Artikkel 3

Artikkel 3 käsitleb muude rahvusvaheliste õigusaktide kohaldatavust. Lepingukohane tegevus toimub täielikus kooskõlas lepingupoolte õiguste ja juriidiliste kohustustega, mis tulenevad rahvusvahelisest õigusest, sealhulgas Euroopa Liidu õigusest, kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelisest paktist, piinamise ja muu julma, ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise vastasest konventsioonist ja selle fakultatiivsest protokollist, Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist ja pagulasseisundi konventsioonist. Eesti on liitunud eespool nimetatud välislepingutega ja nendest tulenevad kohustused on Eestile siduvad. Neid kohustusi tuleb Eesti Vabariigil täita juba praegu.

Isikuandmeid töödeldakse kooskõlas ELi üldise andmekaitsemääruse (GDPR) ja kriminaalõiguse valdkonda kuuluva direktiiviga (EL) 2016/680, tagades andmesubjektide kaitse ning andmete seadusliku kasutamise karistuste täideviimisel ja kuritegude menetlemisel.

Artikkel 4

Artiklis 4 sätestatakse, et lepingu rakendamise ja praktilise kohaldamise eesmärgil koostatakse eraldi koostöömemorandum (*Memorandum of Cooperation*) Rootsi vanglateenistuse ja Eesti Justiits- ja Digiministeeriumi vahel. Dokument sätestab praktilised korralduslikud ja operatiivsed alused, mis käsitlevad näiteks:

- vangla toimimist,
- personali ja rajatisi,
- kinnipeetavate transporti,
- muid tegevusi, mis kuuluvad kas Rootsi või Eesti vastutusalasse.

Koostöömemorandumi sõlmivad Rootsi vanglateenistus ja Eesti Justiits- ja Digiministeerium.

¹¹⁵ [16806cc449](#).

Lisaks on osapooltel võimalik sõlmida muid rakenduslikke kokkuleppeid, mille eesmärk on tagada lepingu katkematu ja tõhus elluviimine, arvestades lepingus ning koostöömemorandumis sätestatud põhimõtteid.

Koostöömemorandum ja sellele tuginevad rakenduslikud kokkulepped on vajalikud, et muuta lepingus sätestatud raamkokkulepe tegelikkuses toimivaks ja õigusselgeks. Arvestades rahvusvahelise koostöö eripära ja delikaatsust, tuleb osapooltel täpselt kokku leppida, millised on nende kohustused ja õigused personali juhtimisel, kinnipeetavate transpordil, hoonete haldamisel ning julgeolekumeetmete kasutamisel. Selline täpsustamine võimaldab vältida vastutuse hajumist ja tagab sujuva koostöö. Koostöömemorandum annab ka vajaliku paindlikkuse, võimaldades muuta või täiendada praktilist töökorraldust vastavalt olukorrale lepingut muutmata. Eesti riigi huvide seisukohalt on oluline, et kõik tegevusreeglid oleksid üheselt mõistetavad, dokumenteeritud ning valitsuse tasandil kinnitatud.

Artikkel 5

Artikkel 5 sätestab lepingupoolte kohustused.

Lõike 1 järgi annab Eesti nõusoleku kasutada vanglat ja Eesti personali Rootsi karistuste täideviimiseks Eesti territooriumil.

Lõike 2 järgi viiakse Rootsi karistused vanglas täide selles kokkuleppes sätestatud tingimustel.

Lõike 3 järgi teeb Eesti Vabariik vanglas vajalikud kohandused, mis täpsustatakse koostöömemorandumis, et tagada vangla vastavus lepingus sätestatud nõuetele. Eesti tagab, et vangla vastab nendele nõuetele. Näiteks võivad vajalikud olla mõned remonditööd või kambrisustuse täiendamine.

Artikkel 6

Artiklis 6 määratakse lepingule kohalduv õigus. Lepinguga nähakse ette, et Rootsi karistuste täideviimisele vanglas, sealhulgas kinnipeetavate õigustele ja kohustustele, kohaldatakse Eesti seadusi ja muid õigusakte, kaasa arvatud lepingut ja koostöömemorandumit. Kuivõrd õigusanalüüsi tulemusel selgus, et Rootsi õiguse kohaldamine vanglarendi osutamise korral ei ole võimalik, sätestatakse, et vanglarendi teenuse osutamisel kohaldatakse Eesti õigust. Erisused vangistusseaduse kohaldamisel sätestatakse lepingus.

Lõikes 2 sätestatakse, et vanglas Rootsi kinnipeetavate karistuste täitmisele ei kohaldata järgmisi Eesti õigusakte: vangistusseaduse (sh muudatuste kuni RT I, 31.12.2024) § 11 lõikeid 1 ja 3, § 14 lõikeid 3 ja 4, § 16, § 18 lõikeid 1, 4, 5 ja 8 sätteid ainult DNA-proovi kohta, §-e 19–22, § 31 lõiget 3, § 46 lõike 1 viimast lauset, § 50 lõike 3 viimast lauset, § 53 lõiget 4, alapeatükki 6, § 63 lõike 1 punkte 1¹, 2–4 ja lõiget 2, § 64 lõiget 4¹, § 65¹, § 67¹ lõiget 3, alapeatükki 9 ja 3. peatükki. Lõikes on viidatud Riigi Teatajas avaldatud seaduseredaktsioonile eesmärgiga fikseerida välislepingu teksti koostamisel arvesse võetud regulatsioon ja selle sisu. Loetletud välistustega tuleb arvestada kogu lepingu kehtivuse jooksul. Mõnede küsimuste reguleerimiseks on aga lepinguga sätestatud eraldi regulatsioon, mida on täpsemalt käsitletud järgmises lõikes.

Lõikes 3 sätestatakse, et osa Eesti vangistuse täideviimist reguleerivad õigusnorme asendatakse lepinguga sätestatud normidega. See kehtib järgmises ulatuses vangistusseaduse sõnastuses koos muudatustega kuni RT I, 31.12.2024:

- a) artikli 41 lõiget 2 kohaldatakse vangistusseaduse § 14 lõike 1 viimase lause asemel;
- b) artikli 28 lõiget 3 kohaldatakse § 28 lõike 2 asemel;
- c) artiklit 29 kohaldatakse § 281 asemel;
- d) lepingu VII osa kohaldatakse §-de 32 ja 33 asemel;
- e) artiklit 26 ja lepingu VI osa kohaldatakse §-de 34–44 asemel;
- f) artiklit 17 kohaldatakse § 47 asemel;
- g) artiklit 28 kohaldatakse § 55 asemel ja
- h) artiklit 42 kohaldatakse § 56 asemel.

Üks vanglarendi tingimustest on, et välisriigi kinnipeetavaid ei taasühiskonnastata eesmärgiga vabastada nad Eestisse, mistõttu ei paigutata neid avavanglasse. Vabanemise kuupäeva lähenemisel valmistatakse kinnipeetav koostöös Rootsi vanglateenistusega vabanemiseks ette ja tehakse selleks vajalikud toimingud. Tegemist on erirežiimil viibivate kinnipeetavatega, kelle vangistust viiks Eesti täide üksnes ajutiselt ning kelle ennetähtaegse vabanemise üle ei ole Eestile lepinguga otsustuspädevust antud. Lisaks tuleb arvestada asjaoluga, et kõnealused kinnipeetavad ei vabaneks karistuse kandmise järel Eesti ühiskonda. Välisvang toimetatakse vabanemise tähtaja saabumise eelselt tagasi Rootsi, kus toimub isiku vabanemise korraldamine. Kinnipeetav saadetakse Rootsist tõenäoliselt kolmandatesse riikidesse väljaspool Euroopat, kust nad pärit on, mistõttu puudub vajadus neid avavanglasse paigutamiseks Eestisse/Euroopasse vabanemiseks ette valmistada. Lisaks ei lubata välisriigi kinnipeetavaid vangistusseaduse alusel lühiajalisele väljasõidule Eestis ega väljaviimisele. Lühiajalise väljaviimise kord on sätestatud lepingus. Lisaks ei tasustata kinnipeetavate tööd samadel põhimõtetel, nagu on sätestatud vangistusseaduses. Rootsi kinnipeetavate tasustamise tagab Rootsi Kuningriik. Seega ei kohaldu neile vangistusseaduse sellekohased sätted.

Kuna Rootsi õiguses ei ole sätestatud samasuguseid distsiplinaarkaristusi, nagu on vangistusseaduses (v.a noomitus), välistatakse Rootsi kinnipeetavate puhul Eestis karistuse kandmise ajal Eesti distsiplinaarkaristuste (v.a noomitus) mõistmine. Seega ei karistata neid erinevalt, kui seda võiks teha Rootsis. Ühtlasi võimaldab selline kord Eesti vanglateenistusel katsetada kontrollitud testrühma peal alternatiivset distsiplinaarmehhanismi, mis on end Rootsi näitel õigustanud. Kõnesolev süsteem paneb vähem rõhku traditsioonilistele haldusõiguslikele distsiplinaarmetmetele kui iseseisvatele karistustele ning tagab korra vanglas sellega, et distsiplinaarrikkumised võivad päädida ennetähtaegse vabanemise võimaluse edasilükkamisega. Kuivõrd kinnipeetav paigutatakse vabastamise kuupäeva lähenemisel tagasi Rootsi vanglasse, ei kohaldu neile ka vangistusseaduse 2. peatüki 9. jaos kehtestatud kinnipeetavate vabastamise reeglid.

Lõikes 4 sätestatakse, et Rootsi Kuningriigi karistuste täideviimisega seotud kaebusi ja õigusküsimusi menetlevad Eesti ametiasutused, sealhulgas Eesti kohtud. Erandina lahendatakse kaebused ja õigusküsimused, mis on seotud Rootsi vanglateenistuse otsusega taotleda Rootsi karistuse täideviimist Eestis artikli 19 kohaselt, toetades Eesti vanglateenistuse seisukohta artikli 35 lõike 2 punkti b kohaselt, või keeldudes loast artikli 47 lõike 6 kohaselt. Rootsi ametiasutustes, sealhulgas Rootsi kohtutes. Kuivõrd õigusanalüüsi tulemusel on välisriigi kinnipeetavad allutatud Eesti õigusele, menetlevad Eesti õigusega seotud küsimusi Eesti kohtud.

Lõikes 5 sätestatakse, et Rootsi personali suhtes kohaldatakse Rootsi seadusi ja muid töötamist ja töökeskkonda käsitlevaid õigusakte. Arvestades, et Rootsi ametnikud ja töötajad on õigusliku staatuse mõttes teise riigi töötajad, kohaldatakse neile Rootsi õigust.

Lõikes 6 sätestatakse, et Eesti personali suhtes kohaldatakse Eesti seadusi ja muid töötamist ja töökeskkonda käsitlevaid õigusakte. Eesti ametnike ja töötajate suhtes kehtib Eesti õigus.

Lõikes 7 sätestatakse, et Rootsi kinnipeetavate Eestis hõivetegevuse ajal kohaldatakse nendele Eesti töötingimusi, sealhulgas töotervishoidu ja tööohutust ning kindlustust reguleerivaid õigusakte.

Artikli all mõeldakse seda, et Rootsi vangidele kohaldub Tartu vanglas hõivetegevuse all, sh töötamise ajal, Eesti tööohutusreeglid, töotervishoiureglid ja kahjuhüvitamise nõue tööõnnetuse mõttes. Kogu sotsiaalkindlustuse pool on Rootsi kanda, sh ei rakendus sotsiaalsed hüved Rootsi karistust kandma saadetud vangi lähedastele.

- Leping sätestab, et Rootsi vangide karistust täide viiakse Eesti territooriumil, kuid nende õigussuhe sotsiaalkindlustuse mõttes jääb seotuks Rootsiga.
- Vastavalt artiklile 6 lõige 7, kohaldub Rootsi kinnipeetavatele Eestis ainult Eesti tööõigus ja tööohutusega seotud kindlustus ulatuses, mis on seotud vanglasiseses tegevuses osalemisega. See säte käsitleb tööõnnetuste või töötingimustega seotud juhtumeid ja ei laienda kinnipeetavatele Eesti üldisi sotsiaalkaitsesüsteeme (nt ravikindlustus, töövõimetuspension, vanaduspension).
- Artikli 26 lõige 3 kinnitab, et kinnipeetava töövõime hindamisel arvestatakse Rootsi Sotsiaalkindlustusameti otsuseid. See viitab sellele, et kinnipeetava sotsiaalõigused tulenevad Rootsi õiguskorrast, mitte Eesti omast.
- Artikkel 49 sätestab, et kinnipeetava viibimist Eesti territooriumil ei loeta Eesti elukohana sotsiaalõiguslikus tähenduses. Sellest järeldub, et kinnipeetavad ei omanda Eestis maksuresidentsust ega sellest tulenevaid sotsiaalõigusi.

Läbirääkimiste käigus on rootslastega läbi räägitud, et rootsi vangidele, kelle karistus viiakse täide Eesti territooriumil vastavalt kahepoolsele lepingule, ei laiene Eesti Vabariigi sotsiaalkindlustuse süsteemid ega nendest tulenevad garantiid (sh ravikindlustus, pensioniõigus, töövõimetustoetus vms). Nende sotsiaalne staatus ja toetused on seotud Rootsi õiguskorraga. Erandiks on ainult tööalased õnnetusjuhtumi olukorras, mis on rakendatavad üksnes töötegevuse raames ja kitsas ulatuses.

Täpsem tegutsemise kord reguleeritakse koostöömemorandumis eraldi.

Artikkel 7

Artiklis 7 sätestatakse Rootsi vanglateenistuse pädevus ja kohustused.

Lõikes 1 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistusel on õigus ja kohustus jälgida lepingu rakendamist, täita lepingus talle pandud ülesandeid ja kohustusi, pakkuda Eesti vanglateenistuse personalile haridust ja koolitust koostöömemorandumis kokkulepitu kohaselt ning vastutada Rootsi personali juhtimise ja töökorralduse eest.

Lõikes 2 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistusel on õigus teha märkuseid Eesti poolele lepingust kinnipidamise kohta.

Lõikes 3 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistus võib taotleda Eesti vanglateenistusest, et see määraks Eesti töötaja ülesanded ümber. Eesti vanglateenistus täidab sellise taotluse viivitamata Eesti seaduste ja muude õigusaktide kohaselt.

Lõikes 4 sätestatakse, et Rootsi personalil on juurdepääs vanglale ja kogu asjakohasele teabele, mis puudutab Rootsi karistuste täideviimist. Rootsi personalil on õigus osaleda vangla personali koosolekutel. Ligipääs infole on tagatud neile Rootsi ametnikele, kes töötavad Tartu vanglas kohapeal. See on vajalik nii kinnipeetavate (sh Rootsi kodanike) õiguste kaitseks kui ka tõhusaks koostööks, et Rootsi saaks täita oma rahvusvahelisest õigusest tulenevaid juriidilisi kohustusi. Juurdepääs teabele võimaldab otsustada ka selle üle, kas kinnipeetaval on võimalik ja otstarbekas karistust kanda edasi Rootsis.

Artikkel 8

Artiklis 8 sätestatakse Eesti vanglateenistuse pädevus ja kohustused.

Lõikes 1 määratakse Eesti vanglateenistuse kohustused, mis on järgmised:

- a. vanglas vastutab Eesti vanglateenistus Rootsi karistuste täideviimise, korra ja julgeoleku tagamise ning kinnipeetavate kohtlemise eest;
- b. punkti a kohaselt annab Eesti vanglateenistus loa ja vastutab vahetu sunni rakendamise eest kinnipeetavate suhtes, sealhulgas ohjeldusmeetmete kasutamise eest kooskõlas selle kokkuleppe ning Eesti seaduste ja määrustega, et tagada vanglas kord ja julgeolek;
- c. hoolitseb vangla üldise julgeolekukorralduse eest;
- d. juhib Eesti personali lepingu kohaldamisel;
- e. peab iga kinnipeetava kohta arvestust, milles dokumenteeritakse Rootsi karistuse täideviimine. Arvestuses peab olema märgitud, kes konkreetse kande tegi ja millal.
- f. hõlbustab suhtlust Rootsi vanglateenistuse, Rootsi töötajate ja asjaomaste Eesti ametiasutuste vahel;
- g. rakendab Eesti personali tegevuses Eesti seadusi ja menetlust, mis on seotud Rootsi karistuste täitmisega.

Lõikes 2 sätestatakse, et Eesti tagab, et kinnipeetavate kohtlemine ning selle artikli alusel korra ja julgeoleku tagamiseks rakendatavad meetmed vastavad Euroopa vanglareeglistikule ning Euroopa piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise ennetamise komitee (CPT) standarditega kehtestatud nõuetele. Kuna karistus viiakse täide Eesti vanglates ja Eesti vanglapersonali poolt, peab ka Eestil olema vastutus kinnipeetavate õiguspärase kohtlemise ja julgeoleku tagamise eest.

Lõikes 3 sätestatakse, et Eesti vanglateenistus võtab viivitamata kasutusele vajalikud meetmed, ilma et see piiraks artikli 7 lõike 3 kohaldamist, ja algatab distsiplinaarmenetlust, kui Eesti töötajad on rikkumisi toime pannud. Distsiplinaarmenetluse kohene algatamine on oluline nii rikkumise toimepanemise täpsemaks uurimiseks kui ka rikkumiste ennetamiseks.

Lõikes 4 sätestatakse, et Eesti vanglateenistus vaatab läbi ja teeb otsuse kinnipeetavate kaebuste kohta Eesti töötajaid puudutavates küsimustes. Eesti vanglateenistus konsulteerib selliste juhtumite puhul Rootsi vanglateenistusega.

II osa (jurisdiktsioon)

Artikkel 9

Artiklis 9 käsitletakse kinnipeetava või Rootsi personali toime pandud kuritegude eest vastutusele võtmist. Säte on oluline, et vältida topeltmenetlust (sama isiku suhtes ei algatataks kahes riigis korraga menetlust).

Kui kinnipeetav või Rootsi töötaja paneb Eestis toime kuriteo, mis kuulub nii Rootsi kui ka Eesti jurisdiktsiooni alla, teevad Rootsi ja Eesti ametiasutused koostööd, et määrata kindlaks, milline riik viib läbi kriminaalmenetluse. Vajaduse korral edastatakse küsimus nõukogu raamotsuse 2009/948/JSK, 30. November 2009, kohtualluvuskonfliktide vältimise ja lahendamise kohta kriminaalmenetluses artikli 12 lõike 2 kohaselt Eurojustile.

Kuna kinnipeetavad asuvad Eesti territooriumil, on KarS § 6 kohaselt Eestil igal juhul jurisdiktsioon vanglas toime pandud kuritegude üle. Sõltuvalt teo olemusest, isikulistest faktoritest (kodakondsus, alaline elamisluba) või muudest faktoritest saab teo üle oma jurisdiktsiooni kehtestada ka Rootsi. Vastavalt lepingule otsustavad pooled sellisel juhul, kes kriminaalmenetluse läbi viib. Vajadusel kaalutakse ka selliste EL õiguses reguleeritud instrumentide kasutamist nagu kriminaalmenetluse üleandmine (Rootsile) või kohtuotsuse tunnustamine (Rootsi poolt).

Artikkel 10

Artiklis 10 sätestatakse väidetavatest kuritegudest ja toime pandud kuritegudest teatamise kohustus. Eesti vanglateenistus vastutab kuriteoteadete edastamise eest asjaomastele Rootsi ametkondadele, kui Eesti seadused seda nõuavad. Rootsi personal peab teatama kõigist väidetavatest kuritegudest Eestile ning teavitab vajaduse korral ka oma riigi asutusi. Sätted tagavad, et kuriteod vanglas ei jää tähelepanuta ja neid käsitletakse läbipaistvalt, kooskõlas mõlema riigi seadustega. Samuti aitavad sätted tagada õige info õigeaegse liikumise ametkondade vahel, mis on oluline õiguskaitse ja rahvusvahelise koostöö seisukohalt.

Lõikes 1 sätestatakse, et kui Eesti seadus või muud õigusaktid seda nõuavad, vastutab Eesti vanglateenistus vanglas toime pandud väidetavatest kuritegudest teatamise eest asjakohastele Rootsi ametiasutustele. Näiteks konsulaarsuhete Viini konventsiooni artikli 37 järgi peab juhul, kui Rootsi kodanik on seotud kuriteokahtlusega, teavitama Rootsi konsulaarasutust, et võimaldada konsulaarabi.

Lõikes 2 sätestatakse, et kui seda nõuavad Rootsi seadused või muud õigusaktid, vastutab Rootsi vanglateenistus vanglas toimuvatest väidetavatest kuritegudest teatamise eest Rootsi ametiasutustele.

Artikkel 11

Artiklis 11 käsitletakse väidetavate kuritegude uurimist Eesti poolt. Eesti kohustub Rootsi taotlusel esitama teavet kriminaalmenetluste kohta ning tegema kinnipeetavate uurimistoimingud vanglas, kui uurimise huvid seda lubavad. Artikkel ei piira artiklis 47 sätestatud õigusi ega kohustusi ning tagab tõhusa rahvusvahelise õigusalase koostöö.

Lõikes 1 sätestatakse, et Rootsi või Rootsi ametiasutuste taotlusel annab Eesti teavet käimasolevate uurimiste ja kriminaalmenetluste tulemuste kohta.

Lõikes 2 sätestatakse, et kinnipeetavate ülekuulamised kahtlustatavate, tunnistajatena ning kannatanutena ja muud neid puudutavad uurimistoimingud, mis neid puudutavad, tehakse võimaluse korral vanglas, kui uurimise huvid seda võimaldavad.

Lõikes 3 sätestatakse, et artikkel ei piira artiklis 47 sätestatud õigusi ja kohustusi.

Artikkel 12

Artiklis 12 käsitletakse kohtuistungitel osalemist elektroonilise sidevahendi kaudu. Rootsi asutused saavad kaasata kinnipeetava menetlusse kaugside (elektroonilise audiokõne või audio- ja videokõne) teel, mille korraldamist toetab Eesti vanglateenistus. Sätted tagavad kinnipeetavate kaugosaluse Rootsi menetlustes ilma füüsilise kohaleviimise vajaduseta, mis säästab ressursse ja tugevdab õiguslast koostööd.

Lõike 1 kohaselt on Rootsi ametiasutustel ja kohtutel võimalus kinnipeetav ära kuulata või tagada tema osalemine asutuse või kohtu menetluses elektroonilise audiokõne või audio- ja videokõne teel Rootsi õigusaktide kohaselt. Eesti vanglateenistus hõlbustab kinnipeetava ülekuulamist ja menetluses osalemist.

Lõike 2 kohaselt ei piira artikkel poolte vahel kehtivate rahvusvaheliste õigusaktide kohaldamist.

III osa („Vangla“)

Artikkel 13

Artiklis 13 sätestatakse paigutatavate kinnipeetavate arv ja vanglatingimused.

Lõikes 1 sätestatakse, et Eesti teeb kättesaadavaks 400 kambrit, mis võimaldab kuni 600 kinnipeetava kinnipidamise vanglas. Mahutavus peab olema tagatud ühe- või kahekohalistes kambrites. Lepingus kinnipeetavate kohtade arvu sätestamine on oluline, et Eesti saaks teha vajalikud ettevalmistused kinnipeetavate majutamise võimaldamiseks (sealhulgas värvata piisavalt ametnikke). Majutada võib üksik- või kahe inimese kambritesse, säilitades rahvusvahelised vangistustingimuste standardid ning tagades Rootsi jaoks piisava ja selgelt piiritletud vanglakoha mahu. Säte loob selge aluse ruumi planeerimiseks. Säte annab seadusandjale otsustamiseks info, kui palju kinnipeetavaid võib lepingu ratifitseerimisega siia lubada.

Lõikes 2 sätestatakse, et Eesti tagab, et vangla kinnipidamistingimused vastavad Euroopa vanglareeglistikus ja CPT standardites sätestatud nõuetele. Nimetatud dokumendid sisaldavad miinimumstandardeid, mis tuleb vangla territooriumil tagada. CPT standardid on Euroopa Nõukogu koostatud rahvusvahelised juhised, mis määravad kinnipidamisasutustes kinnipeetavate inimväärsse kohtlemise miinimumnõuded ning mille järgimine aitab ennetada piinamist ja ebainimlikku kohtlemist.

Lõikes 3 sätestatakse, et kinnipeetava kambris on olemas vähemalt järgmised esemed: tool, laud, kapp või riiul, voodi, sobiv voodipesu, peegel, teadetetahvel, Eesti personali liikmetega suhtlemiseks mõeldud kambriterminal, kruus, äratuskell, raadio, televiisor ja seade, mis

võimaldab kinnipeetaval reguleerida päevavalguse tingimusi. Nimetatud esemed peab vangla kinnipeetavatele tagama.

Lõikes 4 sätestatakse erand lõikes 3 sätestatud reeglist. Nimelt, lõikes 3 sätestatust võib kinnipeetava kambri sisustada teisiti, kui on oht, et kinnipeetav kahjustab tõsiselt ennast või teisi, vandaalitseb või kui ta isoleeritakse keha läbivaatuseks. Sellisel juhul varustatakse kinnipeetava kamber võimaluse korral, võttes arvesse korra ja turvalisuse kaalutlusi, lõikes 3 kirjeldatud esemetega.

Lõikes 5 sätestatakse, et kinnipeetavate ja Rootsi personali liikmete tubaka- ja nikotiinitoodete kasutamist reguleeritakse täpsemalt koostöömemos. Kuna Rootsi Kuningriigi vanglates on, erinevalt Eesti vanglatest, tubakatoode kasutamine lubatud, on küsimust läbirääkimiste käigus eraldi arutatud ning tubaka- ja nikotiinitoodete vanglasse lubamise puhul on tegemist poliitilise otsusega.

Lõikes 6 sätestatakse, et juhul kui Eestis muutuvad oluliselt vanglaolusid või kinnipeetavate õigusi ja kohustusi käsitlevad seadused või muud õigusaktid, lepivad pooled kokku, et korraldatakse konsultatsioonid artikli 58 kohaselt. Säte on oluline, et tagada Rootsile teadmine nende kinnipeetavatele kohalduva õiguse muudatusest.

Artikkel 14

Artiklis 14 määratakse lepingu täitmise suhtluskeel ja teabele juurdepääsu õigus.

Lõike 1 järgi on vangla töökeel inglise keel. Kui Eesti ametnik või töötaja suhtleb teise Eesti ametniku või töötajaga või kui Rootsi ametnik või töötaja suhtleb teise Rootsi ametniku või töötajaga või kinnipeetavaga, võib kasutada muud keelt. Tartu vanglasse paigutatavad kinnipeetavad võivad, kuid ei pruugi rääkida eesti keelt. Samas valdab suur osa kinnipeetavaid ja ka suur osa ametnikke inglise keelt, mistõttu on enamikel juhtudel võimalik kasutada suhtluskeelena inglise keelt. Samas säilib võimalus kasutada muud keelt, kui osapooled seda valdavad, lisaks on võimalik kasutada tõlketeenust, tõlkerakendust või tõlgi abi.

Lõikes 2 sätestatakse, et kõik ametlikud dokumendid ja muud dokumendid koostatakse inglise keeles või tõlgitakse inglise keelde. See võimaldab mõlema riigi ametnikel lihtsamini dokumente koostada ja neid mõista.

Lõikes 3 sätestatakse, et kinnipeetaval on õigus saada tõlgi abi ja dokumentide tõlget, kui see on vajalik tema õiguste kasutamiseks, sealhulgas, kuid mitte ainult, kaebuste esitamisel ja menetlemisel artikli 6 lõike 1 kohastes küsimustes Eesti seaduste ja muude õigusaktide kehtivuse kohta, ning arstiabi saamise õiguse teostamisel artikli 41 kohaselt. Selle tõlke tagab Eesti vanglateenistus. Sama põhimõte on tagatud ka Eesti kinnipeetavate puhul. Kohustus tagada kinnipeetavale tõlk ja dokumentide tõlkimine tuleneb Eesti põhiseaduse §-st 24, rahvusvaheliste konventsioonide ja KrMSi sätete koostoimest. See on oluline, et tagada õiglane menetlus ja efektiivne õiguskaitse sõltumata keeleoskusest. Säte välistab olukorra, kus kinnipeetav ei suuda mõista oma õigusi või kasutada neid üksnes keelelise takistuse tõttu.

Lõikes 4 sätestatakse, et kinnipeetaval on õigus saada kogu teavet oma õiguste ja kohustuste kohta Rootsi karistuse täitmise ajal Eestis. Vajaduse korral tagatakse tõlketeenus.

Artikkel 15

Artiklis 15 sätestatakse personaliga seotud tingimused. Eesti tagab lepingu ja koostöömemorandumi rakendamiseks vajaliku personali vastavalt artiklile 8 ja Rootsi vanglateenistuse määratud vajadusele. Eesti personali koosseis määratakse täpsemalt kindlaks koostöömemorandumis. Eesti personalile tagatakse väljaõpe ja koolitus koostöömemorandumis sätestatu kohaselt. Koolitused töötatakse välja koostöös Rootsi vanglateenistusega, kuna neil on konkreetsete kinnipeetavate karistuse täideviimise kogemused. See annab võimaluse luua koolitused, lähtudes konkreetse riigi kinnipeetavatest ja nende karistuse täideviimise eripärast. Rootsi tagab käesoleva lepingu ja koostöömemorandumi rakendamiseks vajaliku personali vastavalt artiklile 7.

Artikkel 16

Artiklis 16 sätestatakse vangla turvalisuse tagamise tingimused.

Lõikes 1 sätestatakse, et Eesti vastutab avaliku korra ja julgeoleku tagamise eest vanglast väljaspool. Eesti võtab tarvitusele vajalikud meetmed vangla sujuva töö tagamiseks ning avaliku korra häirimise ennetamiseks vangla vahetus läheduses. Eesti põhiseadus sätestab, et riik on kohustatud tagama oma kodanike turvalisuse ja vabaduse. See tähendab, et Eesti vastutab oma territooriumil avaliku korra eest.

Lõikes 2 sätestatakse, et vangla julgeoleku eest vastutab Eesti vanglateenistus lepingu artikli 8 lõike 1 punkti a kohaselt. Eesti vanglateenistus on osa Eesti sisejulgeolekust ja õiguskaitseasutustest, mille ülesanne on tagada riigis kord ja turvalisus. Seega peab Eesti vanglateenistus tagama vangla julgeoleku.

Artikli eesmärk on paika panna poolte õigused ja kohustused vangla ja avaliku korra ning julgeoleku tagamisel. Artiklis sätestatu on kooskõlas kehtiva õigusega, mis piiritleb vanglateenistuse ja teiste korrakaitseasutuste (eelkõige PPA) pädevused avaliku korra ja julgeoleku tagamisel.

Artikkel 17

Artikkel 17 sätestab kinnipeetava toitlustuse vanglas.

Lõikes 1 sätestatakse, et kinnipeetavatele tagatakse vanglas toit Põhjamaade Ministrite Nõukogu kehtestatud toitumissoovituste kohaselt. Ka praegu lähtutakse Eestis vanglatoidu pakkumisel samast soovitusel.

Lõikes 2 sätestatakse, et kinnipeetaval on õigus saada tema tervislikest vajadustest lähtuvat toitu. Võimaluse korral võetakse arvesse ka kinnipeetava usulisi veendumusi. Kinnipeetaval on alati õigus saada taimetoitu.

Lõikes 3 sätestatakse, et kinnipeetavale tagatakse toidukorrad tavapärastel söögiaegadel. Samas peavad kinnipeetavale olema võimaldatud toidukorrad ajavahemikus, mis on kohandatud tema tervislikest vajadustest või usulistest veendumustest lähtudes.

Lõikes 4 sätestatakse, et vaba aja jooksul on kinnipeetaval õigus valmistada või saada sooje jooke, välja arvatud juhul, kui see ohustab vangla korda või julgeolekut.

Sätted on vajalikud, et tagada kinnipeetavate tervislik toitumine ja inimväärne kohtlemine, mis on kooskõlas rahvusvaheliste standardite ning Rootsi ja Eesti õigusega. Meditsiiniliste ja usuliste vajadustega arvestamine kaitseb kinnipeetava põhiõigusi. Ka vangistusseaduse järgi tagatakse tervishoiutöötaja ettekirjutusel kinnipeetavale dieettoitlustamine ja võimaluse korral lubatakse kinnipeetaval järgida oma religiooni toitumistavasid (VangS § 47 lg 3).

Artikkel 18

Artiklis 18 reguleeritakse vangla evakueerimine hädaolukorras.

Lõikes 1 sätestatakse, et kui vangla tuleb hädaolukorras evakueerida, viiakse kinnipeetavad Eesti vanglateenistuse määratud asukohta, võttes arvesse võimalust nende viivitamatuks üleviimiseks Rootsi, kui see on evakueerimise põhjuse tõttu vajalik. Sätted annavad aluse kindlaks tegutsemiseks hädaolukorras. Eesti vanglateenistus peab tagama asukoha, kuhu on võimalik hädaolukorras kinnipeetavad evakueerida.

Lõikes 2 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistus ja Eesti vanglateenistus korraldavad õppusi endale sobivas vormis, et harjutada vanglas peetavate kinnipeetavate evakuatsiooniprotseduure erirežiimide ajal (sealhulgas eriolukord, kriisiolukord, kõrgendatud kaitsevalmidus või sõjaseisukord). Säte on vajalik, et tagada valmisolek reageerimiseks erakorralistele olukordadele, kus kinnipeetavate julgeolek või riigi toimimine võib olla ohustatud. Kuna Eesti territooriumil hoitakse Rootsi kinnipeetavaid, tuleb kriisiolukorras (näiteks sõjaseisukorra, loodusõnnetuse või rünnaku korral) tagada nende kaitse, ümberpaigutamine või vajaduse korral tagasisaatmine kokkulepitud evakuatsioonikorra kohaselt.

III osa (Kord)

Artikkel 19

Artiklis 19 käsitletakse karistuse täideviimise taotluste esitamise ja menetlemise korda.

Lõikes 1 sätestatakse, et enne Rootsi karistuse täideviimise alustamist Eestis esitab Rootsi vanglateenistus Eesti Justiits- ja Digiministeeriumile taotluse karistuse täideviimiseks Eestis. Taotluse laekumisel teeb ministeerium taotluste nõuetele vastavuse esmase formaalse kontrolli ning tagab vajaduse korral taotluses sisalduvate andmete tõlke eesti keelde. Seejärel edastatakse taotlus kohtusse, kus hinnatakse karistuse täideviimise lubatavust Eestis.

Rootsi vanglateenistus ei tohi esitada Eestile üle 30 taotluse kümne päeva jooksul. Kuna taotluste rahuldamiseks on lepingu kohaselt ette nähtud üksnes 10 või 15 päeva (vt täpsemalt lg 4), mille sisse peavad mahtuma taotluste menetlemine nii Justiits- ja Digiministeeriumis kui ka kohtus, on Eesti ametkondade kaitseks lepingus ette nähtud nimetatud taotluste piirarv.

Lõikes 2 sätestatakse, et taotlus peab sisaldama kuupäeva, mil karistuse täitmine Eestis lõpetatakse. Täitmine Eestis lõpeb hiljemalt üks kuu enne tingimisi vabastamise või väljasaatmiskorralduse täitmise kuupäeva. Sätte sõnastamisel on võetud arvesse Rootsi vajadust valmistada kinnipeetav ette vabastamiseks ja/või väljasaatmiseks.

Lõikes 3 sätestatakse nõuded taotlusele, missugust teavet peab taotlus sisaldama, et Eesti saaks hinnata taotluse vastavust lepingule ning tunnistada karistuse täideviimise Eestis lubatavaks. Täpsemad nõuded taotluse kohta sätestatakse riigisiseses õiguses ja lepingu lisas (ankeedi

vorm), kuid saab juba öelda, et taotlus peab sisaldama kinnipeetavale määratud karistuse aluseks olevat sätet (arusaadaval kujul), karistusotsuse jõustumise kuupäeva, karistuse kandmise alguspäeva ja mõistetud karistuse pikkust.

Põhiseaduse § 20 kohaselt võib vabaduse võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras. Põhiseaduse §-s 20 sätestatud õigust vabadusele ja isikupuutumatusale on rikutud, kui isikult on võetud vabadus seadusliku aluseta, seaduses sätestatud menetluskorda rikkudes, põhiseaduses loetletud eesmärkidega kokkusobimatul põhjusel või ebaproportsionaalselt pikaks ajaks. Kuigi selliste piirangute eesmärk on selge, ei dikteeri põhiseadus ise, missuguses menetluses tuleks seda kontrollida või missuguseid on kontrolli konkreetseid protseduureeglid. Lähtuda tuleb lõppeesmärgist: Eesti ei või täide viia ebaseaduslikke kohtuotsuseid.

Lepingu alusel esitatud karistuse täideviimise taotluste menetlemiseks sätestatakse riigisisese õiguses eraldi kord. KrMSis on kavandatavas sõnastuses PSi § 20 piiranguid arvesse võetud. Vangistust on võimalik täide viia üksnes juhul, kui isik on süüdi mõistetud teo eest, mis on mõlemas riigis kriminaalkorras karistatav, teo eest mõistetud karistus ei ületa Eesti karistusseadustikus sama liiki teo eest sätestatud karistuse maksimaalset määra ning karistuse täideviimine ei ole Eesti karistusseadustiku järgi aegunud.

Eelnev tähendab, et normi on vabaduspõhiõiguse tagamiseks sisse kirjutatud kolm *expressis verbis* turvaklauslit, mille taustal tuleb arvestada ka neljandaga – karistuse täitmise tunnistab lubatavaks kohus. Viimane nõue täidab PSi § 20 seadusliku aluse kriteeriumit (PS § 20 p 1 kohaselt võib isikult vabaduse võtta süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks). Kahepoolse kriminaalkaristatavuse nõue, samuti karistuse ülemmäära ning täitmise aegumise piirangud täiendavad seadusliku aluse nõuet ning tagavad, et isikult pole võetud vabadust sobimatul põhjusel, menetluskorda rikkudes või ebaproportsionaalselt pikaks ajaks.

Lepingu kohaselt toimuks rendivanglaks sobilike kinnipeetavate eelselektsoon saatjariigis ning Eesti poolel viidaks täide kohtu poolt formaalne lihtsustatud järelkontroll ja täiendav julgeoluriske hindav põhjalik taustakontroll. Kontrolli lõppeesmärk on teha kindlaks, et karistust saadetakse kandma õige inimene, teda on (kohtu poolt) kriminaalkorras karistatud vangistusega, tema vangistuse õiguspärasuses pole ilmselgeid kahtlusi ning isikuga kaasneda võivaid riske suudab Eesti riik olemasoleva teabe pinnalt hallata.

Taoline kontroll toetub olulises osas liikmesriikide justiitsasutuste vahelisele koostööle ja usaldusele, kuid arvestades ELi õigusruumi harmoneerituse kõrget astet ning rahvusvahelise koostöö igapäevasust, ei saa seda pidada õiguslikult taunitavaks. Tähelepanuta ei saa jätta ka asjaolu, et mitmes aspektis (nt karistuse kandmise alguskuupäev) peaks Eesti igal juhul tuginema (täielikult) partnerriigilt saadud andmetele. Teisisõnu tähendab see, et riikidevaheline usaldus on rahvusvahelises koostöös niikuinii möödapääsmatult vajalik.

Karistuse täidetavaks tunnistamise juures tuleb arvestada, et erinevalt harilikust tunnustamisest puudub kohtutel kõnealusel juhul võimalus välisriigis mõistetud kohtuotsust täpsustada (vt KrMS § 484 lg 2). Kohtul on võimalik üksnes karistuse täideviimine lubatavaks tunnistada või sellest keelduda.

Lõikes 4 sätestatakse, et taotlus tuleb menetleda kümne (10) päeva jooksul. Kaitseklauslina on ette nähtud, et kui kümne päeva jooksul esitatakse rohkem kui 20 taotlust, vaadatakse kõik taotlused läbi viieteistkümne (15) päeva jooksul. Menetluse läbivaatamise kord sätestatakse täpsemalt kriminaalmenetluse seadustikus, kuid lepingus sätestatud (üldise) kümnepäevase

menetlusnõudega arvestamiseks on prognoositav, et kohtutel on taotluste lahendamiseks aega seitse (7) päeva. Tähtaegade arvutamisel lähtutakse üldistest menetlustähtaegade arvutamise reeglitest, kuna läbirääkimiste käigus tehtud võrdlused on näidanud, et Eesti ja Rootsi lähtuvad sarnastest tähtaegade arvutamise reeglitest. Näiteks loetakse tähtpäeva langemisel nädalavahetusele või riigipühale uueks tähtpäevaks järgmine tööpäev.

Taotluse lahendamise täpsem kord sätestatakse riigisiseses õiguses menetlusökonoomia põhimõttega arvestades. Arvestades, et karistuse täideviimise lubatavus otsustatakse eeltäidetud ankeedi pinnalt ning hinnatavad asjaolud on vähesed ja selged, on otstarbekas võimaldada kohtul kasutada taotluse rahuldamiseks pealdisega määrust. Kuna tegemist ei ole tunnustamisotsusega, pole kohtul lubatud täitmise aluseks olevat kohtuotsust täpsustada. Võimalik on taotlus rahuldada või taotluse rahuldamisest keelduda. Taotluse puuduste korral on võimalik lasta taotlejal Justiits- ja Digiministeeriumi vahendusel puudused kõrvaldada.

Lõikes 5 sätestatakse, et taotlus rahuldatakse, kui artiklis 20 sätestatud tingimused on täidetud ja Eesti kohtud on otsustanud, et sarnased teod on Eesti seaduste kohaselt karistatavad, täideviidav karistus ei ole ebamõistlikult karm ning ajavahemik kohtuotsuse jõustumise ja selle täitmisele pööramise alguse vahel ei ületa kolme (3) aastat. Tuleb arvestada, et Eesti kohus peab karistuse täideviimise ka riigisisese õiguse kohaselt lubatavaks tunnistama (taotlus on kohtu poolt rahuldatud).

Lõikes 6 sätestatakse, et kui taotlus rahuldatakse, teatab Eesti Justiits- ja Digiministeerium viivitamata Rootsi vanglateenistusele, millal saab vanglas kõige varem alustada Rootsi karistuse täideviimist. Karistuse täideviimist peab olema võimalik alustada niipea kui võimalik, arvestades vangla lepingukohast mahutavust. Kuna riigisisese õiguse kohaselt on kavas muuta kõnealune kohtumäärus kohe täitmisele kuuluvaks, on lõikes 5 nimetatud kuupäeva all mõeldud eelkõige päeva, mil vangla on võimeline kinnipeetava vastu võtma.

Lõike 7 kohaselt võib Eesti Justiits- ja Digiministeerium taotluse rahuldamisest keelduda, kui on põhjust arvata, et isikut tuleks artikli 20 lõike 2 punkti e kohaselt pidada suure julgeolekuriskiga isikuks. Tegemist on kinnipeetavast lähtuvatest riskidest lähtuva hinnanguga, millele kohus ei anna seisukohta. Kui taotlust ei rahuldata, teavitab Eesti Justiits- ja Digiministeerium kohe Rootsi vanglateenistust ning esitab lühidalt keeldumise põhjused (nt julgeolekukaalutlused).

Kui Eesti tuvastab asjaolud, mis mille tõttu isik ei oleks tohtinud Eestisse tulla, siis artikkel 22 lg 3 annab aluse nõuda Eestil, et Rootsi peab kinnipeetava tagasi võtma. Taotlus kuulub koheselt rahuldamisele. Asjaolud, mistõttu tuleb isik tagasi võtta peavad vastama artikkel 20 lg 2 punktile e. See tähendab, et kinnipeetav on ka Rootsi mõistes kõrge riskiga isik.

Rootsi mõistes kõrge riskiga isik, kes ei tohi olla tavarežiimiga vanglas, vaid peaks olema kõrgema režiimiga vanglas, vastab samadele parameetritele ja tunnustele, nagu on Eestis. Nimelt ei tohi isikul olla kehtivaid sidemeid kuritegeliku maailmaga. Ta ei tohi olla suhtluses organiseeritud kuritegevuse liikmetega, ei tohi olla kuritegeliku ühingu liige, ei tohi olla äärmusluse vaadetega, ei tohi olla keskmisest ohtlikum endale, personalile ega kaaskinnipeetavatele. Nimekiri ei ole ammendav. Lepingus on toodud üle 10 erineva välistava asjaolu, mille esimesel ei tohiks isegi kaaluda isiku Eestisse saatmist. Rootsi vanglateenistuse definitsioon „suure julgeolekuriskiga isik“ on viimane filter, kui muid välistavaid kriteeriume ei esine. Näiteks, kui on olukord, kus isik on süüdi mõistetud maksukuriteos, aga tegelikult oli

ta osa organiseeritud kuritegevusest, kus ta on jätkuvalt liige, siis ta läheb nimetatud kriteeriumi alla. Rootsis ei pea olema isik organiseeritud kuritegevuses olema süüdi mõistetud selleks, et lugeda ta selle osaks.

Lepingus ei ole sätestatud, kui kaua on Eestil aega taustakontrolli tegemiseks. Sisuliselt kogu see aeg, kui isik kannab Eestis karistust, on Eestil õigus tuvastada asjaolusid (tuvastamine algab tegelikult kohe, kui andmed on liikunud) ja nõuda isiku tagasi võtmist. Taustakontroll ei pea mahtuma 10 päeva sisse.

Taustakontroll toimub iseseisval tööliinil, mis ei sõltu kohtu tunnustamise menetlusest. On selge, et sellise aja jooksul ei jõua Eesti põhjalikku taustakontrolli ära teha, mistõttu on oluline, et tegemist oleks eraldi protsessiga. Kohe, kui kohus on kinnitanud, et isik võib Eestisse karistust kandma tulla, saadetakse ta Tartu vanglasse. Paralleelselt teha talle Eesti poolt jätkuvalt taustakontrolli. Kõige kulukam risk on see, et isik tuleb Rootsi tagasi saata, mis on ressursi kulu mõlemale poolele (Tartu vanglasse on saabunud kinni peetav, kes siia poleks tohtinud üldse tulla). Oluline on, et kui Eesti avastab midagi, mida Rootsi mitte, jagaksid asutused omavahel infot.

Transpordi kulu Tartu Vanglast lennukini kannab Eesti. Ülejäänud kulu Rootsi.

Artikkel 20

Artiklis 20 määratakse tingimused, mille ilmnemise korral isiku Rootsi karistuse täitmine Eestis lepingu alusel on välistatud, õigemini tingimused, mille esinemisel ei või Rootsi isegi Eestile sellekohast taotlust esitada. Tingimuste määramine aitab täita loodavad vanglakohad kõige optimaalsemalt. Lisaks on tingimuste sätestamisel lähtutud sellest, et välisvangide karistuse täideviimisega tekkida võiv julgeolekurisk oleks maandatud.

Rootsi vangla- ja kriminaalhooldusteenistus ei taotle Rootsi karistuse täideviimist Eestis, kui süüdimõistetu on:

- a. naissoost;
- b. alla 18-aastane;
- c. saanud täitmistaotluse esitamise ajaks ajal lõppstaadiumis haigusega diagnoosi või on tal diagnoositud raske füüsiline või psüühikahäire ja ta vajab väljaspool vanglat arstiabi;
- d. mõistetud kohtumeditiinilisele psühhiaatrilisele ravile Rootsi kohtumeditiinilise abi seaduse (1991:1129) alusel või kes saab muul viisil ravi nimetatud seaduse alusel; Rootsi
- e. Rootsi vanaduspensioni saaja;
- f. Eesti kodanik või Eesti alaline elanik;
- g. Eestis tagaotsitavaks kuulutatud isik;
- h. Eestis kuulutatud vastuvõetamatuks isikuks (*persona non grata*) või kellele Eesti Vabariigi ametiasutused on kehtestanud riiki sisenemise keelu muudel alustel.

Lõike 1 eesmärk on välistada saadetavate isikute hulgast esmalt erikohtlemist vajavad kinnipeetavad (naised, alaealised, kõrges eas kinnipeetavad, haiged) ning teisalt inimesed, kelle üleandmine peaks toimuma mingi Euroopa Liidu rahvusvahelise kriminaalkoostöö instrumendi kaudu (Euroopa vahistamismääruse täitmine, otsuse tunnustamise taotlus vms). Näiteks tuleks alaealiste ja naiste paigutamiseks luua eraldi üksused, mis tähendaks märkimisväärseid lisakulusid (nagu ka pensioni maksmine vanaduspensionäridele). Lõige sisaldab ka eraldi klauslit nende inimeste jaoks, kellele puhul on riik sisenemise ära keelanud (*persona non grata*, sissesõidukeeld vms).

Lõikes 2 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistus ei taotle Rootsi karistuse täideviimist Eestis isiku suhtes, kes kujutab endast suurt julgeolekuriski, sest isik:

- a. on süüdi mõistetud Rootsi terroriaktide seaduse (2022:666) alusel toime pandud süüteo;
- b. on süüdi mõistetud kuriteo eest, mis on nimetatud Rootsi karistusseadustiku peatükis 19 (1962:700);
- c. on menetlusosaline Rootsi välismaalaste erijärelevalve seaduse (2022:700) alusel algatatud asjas või menetluses (karistatud riigivastase teo eest);
- d. on või on olnud uurimise all Rootsi välismaalaste seaduse (2005:716) kohases julgeolekuasjas või
- e. keda Rootsi vanglateenistus peab muul viisil kõrge julgeolekuriskiga isikuks.

Lõikes 2 on loetletud eeskätt saatjariigile suunatud välistused, mille esinemise korral kinnipeetava Eestisse saatmist taotleda ei tohi. Kokkuvõtvalt ei ole Rootsil lubatud saata Eestisse kõrgohtlikke vange, kelle ohutase võib olla tingitud mitmest erinevast asjaolust. Näiteks on välistatud kinnipeetavad, kes kannavad karistust organiseeritud või terrorismi kuriteo eest, samuti ei võta Eesti vastu kinnipeetavaid, kes on pannud toime mõne riigivastase süüteo või kuulutatud mingil muul põhjusel kõrgohtlikuks kinnipeetavaks.

Enne võõrriigi vangide saabumist tuleb Eestile saata nimekiri potentsiaalsetest vangidest, kelle põhjaliku taustakontrolli teeb omakorda Eesti. Välistavate asjaolude ilmnemise korral keeldub Eesti isikut vastu võtmast.

Artikkel 21

Artiklis 21 reguleeritakse vanglakaristuse täitmise alustamist Eestis.

Lõikes 1 sätestatakse, et kui Eesti Justiits- ja Digiministeerium on täitmistaotluse rahuldanud, võib Rootsi vanglateenistus kinnipeetava Eestisse üle viia alates kuupäevast, millest Eesti Justiits- ja Digiministeerium on artikli 19 lõike 6 kohaselt teavitanud.

Lõikes 2 sätestatakse, et kokkulepe on õiguslikuks aluseks kinnipeetavate Eestisse sisenemiseks ja Eestis viibimiseks Rootsi karistuse kandmise ajal. Leping annab õigusliku aluse kinnipeetavate Eestis viibimiseks kogu karistuse kandmise perioodil, isiku Eestis viibimine toimub kahe riigi vahelise lepingu kohaselt ning see on rahvusvahelise õiguse ja riigisisese õiguse alusel siduv.

Klausliga välistatakse vajadus väljastada lepingu alusel karistust kandvatele kinnipeetavatele Eestisse reisimiseks ja siinviibimiseks viisa. Võttes arvesse, et kinnipeetavaid hoitakse Eestis vanglas ja neil ei ole võimalik Eestis vabalt (st ilma relvastatud saatjateta ja sedagi üksnes väga erandlikel juhtudel) ringi liikuda, oleks viisa väljastamine tarbetu bürokraatia, mille vältimiseks on lõikes 2 sisalduv klausel hädavajalik.

Artikkel 22

Artiklis 22 sätestatakse karistuse kandmise lõpetamine Eestis. Mõlemal riigil võib esineda juhtumeid, mille puhul on karistuse täideviimine vaja lõpetada varem, kui oli algselt planeeritud. Sellised juhtumid võivad olla näiteks tervislikud kaalutlused, kinnipeetavast lähtuvate riskide ümberhindamine või muud põhjused. Artikkel annab aluse karistuse täideviimise varasemaks lõpetamiseks.

Lõikes 1 sätestatakse, et kinnipeetav toimetatakse Eestist Rootsi hiljemalt artikli 19 lõike 2 järgi määratud kuupäeval.

Lõikes 2 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistus võib otsustada, et täitmine Eestis lõpeb artikli 19 lõike 2 järgi määratud kuupäevast varem.

Lõikes 3 sätestatakse, et Eesti vanglateenistus võib taotleda, et Rootsi vanglateenistus otsustaks, et täitmine Eestis lõpetataks varem kui artikli 19 lõike 2 järgi määratud kuupäev. Kui taotluse aluseks on asjaolu, et isikust lähtuvat julgeolekuriski tuleb pidada suureks artikli 20 lõike 2 e tähenduses, rahuldab Rootsi Vanglateenistus taotluse koheselt.

Artikkel 23

Artiklis 23 sätestatakse Eestis karistuse kandmise pikendamise asjaolud.

Kuupäeva, mil karistuse täideviimine Eestis lõpeb, võib Rootsi vanglateenistuse taotlusel edasi lükata, kui Rootsi vanglateenistus sellise taotluse teeb. Sellist taotlust käsitletakse artikli 19 lõigete 4–6 kohaselt. Tavaliselt määratakse kindlaks kuupäev, millal Rootsi karistus loetakse Eestis täidetuks, seega lõpeb ka isiku viibimine Eesti territooriumil. Kuid artikkel võimaldab seda kuupäeva edasi lükata. Taotluse esitamise ja läbivaatamise tähtajad on samad, mis esialgsel täitmistaotlusel.

Kõne all on juhtumid, kus kinnipeetavat ei vabastata ennetähtaegselt vangistuse kandmisest või kui kinnipeetav paneb toime uue kuriteo ja talle mõistetakse liitkaristus. Viimasel juhul võib kinnipeetava viibimise pikendamiseks Tartu vanglas olla vaja lahendada uus taotlus, millega Eesti kohus tunnistab liitkaristuse täideviimise Eestis lubatavaks (juhul, kui kriminaalmenetlus anti üle ja süüdimõistvat otsust ei teinud Eesti kohus).

Artikkel 24

Artiklis 24 käsitletakse kinnipeetavate transportimist. Sätted puudutavad vastutust vangide transpordi korraldamise ja koordineerimise eest ning selle jagunemist Rootsi ja Eesti vahel. Rootsi vastutab vangide toomise ja viimise eest üle riigipiiri (Eestisse ja Eestist välja), samas kui Eesti vanglateenistus korraldab kogu vangide transpordi Eesti territooriumil – näiteks lennujaamast vanglasse või vanglast piiripunkti. Lisaks sätestatakse meetmed, mida riigid võivad rakendada transpordi ajal. Sätted aitavad tagada koordineeritud transpordi.

Lõike 1 kohaselt vastutab Rootsi vanglateenistus kinnipeetavate transpordi eest Eestisse ja Eestist välja.

Lõike 2 kohaselt vastutab Eesti vanglateenistus kinnipeetavate transpordi eest Eesti territooriumil, sealhulgas transpordi eest Eesti lennujaamadesse ja lennujaamadest ning piiriületuskohtadesse ja sealt tagasi.

Lõike 3 kohaselt enne kinnipeetava üleandmist Rootsi vanglateenistusele vastutab Eesti vanglateenistus selle eest, et kinnipeetava suhtes oleksid rakendatud kõik vajalikud Eesti seaduste ja muude õigusaktide kohased turvameetmed.

Lõike 4 kohaselt enne kinnipeetava üleandmist Eesti vanglateenistusele vastutab Rootsi vanglateenistus selle eest, et kinnipeetava suhtes oleksid rakendatud kõik vajalikud Rootsi seaduste ja muude õigusaktide kohased turvameetmed.

Lõikes 5 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistuse taotlusel võib Eesti vanglateenistus korraldada transpordi, mis muidu kuuluks lõike 1 kohaselt Rootsi ametiasutuse vastutusalasse. See ei kehti Rootsi territooriumil toimuva transpordi kohta.

Lõikes 6 sätestatakse, et kinnipeetavate transpordi ajal võivad Eesti teenistujad ohutuse ja transpordi häireteta kulgemise huvides kooskõlas seaduse, teiste Eesti õigusaktide ja lepinguga kasutada sunnimeetmeid, sealhulgas ohjeldusmeetmeid. Sunnimeetmete kasutamine peab olema kooskõlas Eestile siduvate õigusaktidega, mis tähendab, et neid tuleb rakendada proportsionaalselt, inimväärikust austades ning rahvusvahelisi inimõiguste standardeid (nt Euroopa inimõiguste konventsioon) järgides.

Lõikes 7 sätestatakse, et Rootsi teenistujad võivad osaleda vaatlejatena Eesti kinnipeetavate transportimisel.

Lõikes 8 sätestatakse, et Eesti vanglateenistusel on õigus kohaldada kinnipeetavale, kes paneb Eesti territooriumil transportimise ajal toime distsiplinaarrikkumise, meetmeid ja sanktsioone kooskõlas Eesti seaduste ja muude õigusaktidega ning selle kokkuleppega.

Artikkel 25

Artiklis 25 sätestatakse toimimine põgenemise korral. Kinnipeetava põgenemise korral peab Eesti personal teavitama politseid ja Rootsi ametiasutusi ning mõlemad pooled vastuvad vajaduse korral enda riigi õiguse järgi tagaotsitavaks kuulutamise määruste ja/või Euroopa vahistamismääruste väljastamise eest. Sätted on olulised, et tagada kiire ja koordineeritud reageerimine põgenemisele ja jaotada riikidevaheline vastutus kummagi riigi pädevuse põhjal. Selge rollijaotus (kes teavitab, kes otsustab vahistamise) väldib viivitusi ja tagab rahvusvahelise õiguskoostöö toimimise.

Lõikes 1 sätestatakse, et kinnipeetava põgenemise korral teavitab Eesti personal viivitamata Eesti politseid ja Rootsi vanglateenistust põgenenud kinnipeetava identiteedist. Samuti edastatakse muu asjakohane teave.

Lõikes 2 sätestatakse, et Eesti vanglateenistus teatab sündmusest asjakohastele Eesti ametiasutustele, kui seda nõuavad Eesti seadused või muud õigusaktid. Eesti ametiasutused vastutavad vajalike määruste väljaandmise eest Eesti seaduste ja muude õigusaktide kohaselt.

Lõikes 3 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistus teatab sündmusest asjakohastele Rootsi ametiasutustele, kui seda nõuavad Rootsi seadused või muud õigusaktid. Rootsi ametiasutused vastutavad vajalike määruste väljaandmise eest Rootsi seaduste ja muude õigusaktide kohaselt.

IV osa (jõustamise tingimused)

Artikkel 26

Artiklis 26 sätestatakse põhimõtted, mida peab arvestama Rootsi kinnipeetavate hõivetegevuse korral. Kinnipeetavale tuleb tagada võimalus osaleda sisulistes tegevustes, mille eesmärk on soodustada taasühiskonnastamist ning vähendada korduvkuritegevuse riski. Regulaarse tegevuse pakkumine on oluline osa nüüdisaegsest vangistuspoliitikast, kus karistus ei piirdu üksnes vabaduse võtmisega, vaid sisaldab ka sotsialiseerimist.

Lõikes 1 sätestatakse, et kinnipeetavale võimaldatakse osalemist tasustatavas tegevuses, milleks võib olla töö, haridus, koolitus, kuritegevuse ja sõltuvustega seotud programmid või muu struktureeritud tasustatav tegevus. Eesti vanglateenistus võib kuritegevuse ja sõltuvustega seotud programmide läbiviimise ja hariduse pakkumisel taotleda abi Rootsi vanglateenistusest.

Lõikes 1 viidatud kuritegevuse ja sõltuvusega seotud programmid täidavad oma eesmärgi kõige paremini, kui need viiakse läbi kinnipeetavale arusaadavas keeles, näiteks rootsi keeles. Inglise keeles on programmi läbiviimine eesmärgipärane siis, kui kinnipeetav mõistab keelt piisavalt hästi ja saab aru programmis läbitust. Haridus, mida pakutakse Rootsis, on rootsi keele. Lähtudes juba keelelisest aspektist on väga oluline, et Rootsi vanglateenistus pakub vajadusel Eesti vanglateenistusele tuge, tagades sellega programmide arusaamise ja hariduse jätkusuutlikkuse. Tänapäeva tehniliste lahenduste juures on sellist jätkusuutlikust võimalik tagada videosilla ja teiste vajalike digitaalsete lahenduste kaudu. Lõikes 2 sätestatakse, et kinnipeetavale tuleb pakkuda vähemalt 30 tundi tasustavat tegevust nädalas. Talle määratakse võimaluse piires tegevused, mille eesmärk on korduvkuritegevuse ennetamine või isiku taasühiskonnastamise soodustamine, arvestades seejuures kinnipeetava motivatsiooni muutuseks.

Lõikes 3 sätestatakse, et kinnipeetav on kohustatud täitma või osalema talle määratud tasustatavas tegevuses. Kinnipeetav, kellele on määratud haigushüvitis või töövõime vähenemise hüvitis, võib kohustuda osalema ainult sellistes tegevustes ja mahus, mis on tema seisundit arvestades sobivad. Samuti sätestatakse, et kinnipeetavat ei tohi kohustada alluma meditsiinilise iseloomuga ravile.

Lõikes 4 sätestatakse, et kinnipeetavale võib määrata tasustavaid tegevusi esmaspäevast reedeni, välja arvatud Rootsi riigipühadel, ajavahemikus 7.30–19.00. Kui tegevuse iseloom või muud konkreetset laadi asjaolud seda nõuavad, võib tegevusi määrata ka muul ajal.

Lõikes 5 sätestatakse, et kinnipeetaval on õigus kahele puhkepäevale nädalas, välja arvatud juhul, kui esinevad erandlikud põhjused selle õiguse piiramiseks.

Kinnipeetava rakendamine töö-, haridus- või sotsiaalprogrammidesse on ka Rootsi õiguskorras osa individuaalsest täitmiskavast ning selle eesmärk on vähendada retsidiivsus riski ja toetada positiivseid muutusi kinnipeetava käitumises. Seega on sarnased tegevused olulised ka juhul,

kui kinnipeetavad kannavad karistust Eestis. Sätestatud tingimused võimaldavad Eesti vanglateenistusel täita Rootsi karistust viisil, mis on võimalikult sarnane Rootsi praktikaga.

Artikkel 27

Artiklis 27 sätestatakse kinnipeetava vaba aeg, mis tagab kinnipeetavatele õiguse igapäevasele õuesviibimisele, kehalisele ja vaimsele vaba aja tegevusele, usuvabaduse praktiseerimisele ning sotsiaalsele suhtlusele.

Lõikes 1 sätestatakse, et kinnipeetavale tuleb anda võimalus viibida iga päev vähemalt ühe tunni vältel värskes õhus, välja arvatud erandlike asjaolude korral, mis välistavad selle võimaluse. Ka vangistusseaduse § 55 lõige 2 sätestab, et kinnipeetavale võimaldatakse jalutuskäik värskes õhus vähemalt üks tund päevas.

Lõikes 2 sätestatakse, et kinnipeetavale tuleb võimaldada sobival viisil osaleda kehalistes või muudes vaba aja tegevustes, mis peavad olema sisult mitmekesised.

Lõikes 3 sätestatakse, et kinnipeetavale tuleb võimaldada sobival viisil jälgida välismaailmas toimuvat. See hõlmab muu hulgas juurdepääsu mitmekesisele rootsikeelsele kirjandusele ja Rootsi avalikule teabele ning Rootsi telekanalitele koostöömemorandumi kohaselt.

Lõikes 4 sätestatakse, et kinnipeetavale tuleb võimaldada praktiseerida oma usutunnistust sobival viisil.

Lõikes 5 sätestatakse, et kinnipeetavale tuleb võimaldada teiste kinnipeetavatega sobival viisil arutada ühiseid huviküsimusi (kinnipeetavate nõukogu). Kinnipeetavate nõukogul tuleb võimaldada pidada arutelusid sobival viisil ka Eesti vanglateenistuse personaliga.

Ka Eesti vangistusseaduses on sätestatud õigus igapäevasele õuesviibimisele, kehalisele tegevusele ja usuvabadusele, samuti õigus saada teavet ja osaleda ühistegevuses. Võimalus ligipääsuks kirjandusele ja Rootsi meediale säilitab kultuurilise ja keelilise sideme päritoluriigiga. Eesti kinnipeetavatele võimaldatakse samuti ligipääs meediale ja kirjandusele, kui see ei ole vastuolus vangla sisekorraga.

Kinnipeetavate nõukogu olemasolu ja selle dialoog vanglapersonaliga toetab osalusdemokraatia põhimõtet vanglateskkonnas, mis on Rootsis laialdaselt kasutusel konfliktide ennetamiseks ja usaldusliku õhkkonna loomiseks. Kinnipeetavate nõukogu on vanglas tegutsev kinnipeetavatest koosnev esindusorgan, mille kaudu saavad kinnipeetavad kollektiivselt arutada ja esitada ettepanekuid või seisukohti neile olulistes vanglaelu küsimustes. Nõukogul puudub õiguslik otsustusvõim.

Artikkel 28

Artiklis 28 sätestatakse, et elektrooniline suhtlus vanglast on lubatud vaid Eesti vanglateenistuse loal. Lisaks sätestatakse, et kinnipeetav võib suhelda elektrooniliselt, kui see on korralduslikult võimalik ega ohusta turvalisust, sotsiaalset kohanemist ega kellegi heaolu. Sellise suhtluse eest võib võtta tasu ning reeglid selleks määratakse kindlaks koostöömemorandumis. Sättega tekitatakse õiguslik alus kulude katmiseks.

Elektroonilise suhtluse all tuleb artikli tähenduses mõista nii video- kui telefonikõnesid. Säte tagab, et elektroonilist suhtlust võimaldatakse turvaliselt ja läbipaistvalt, vältides julgeolekuriske ning võimalikke väärkasutusi (nagu nt kõned kuriteoohvritele või inimestele, kelle suhtes on kinnipeetavale kohaldatud lähenemiskeeldu).

Lõikes 1 sätestatakse, et, ilma et see piiraks artikli 47 kohaldamist, võib kinnipeetav kasutada elektroonilist suhtlust vanglast üksnes Eesti vanglateenistuse loal. Sellekohane taotlus tuleb esitada Eesti vanglateenistusele. Taotlus rahuldatakse, kui lõikes 2 sätestatud tingimused on täidetud. Vangla on kohustatud taotlusest keeldumist põhjendama. Säte võimaldab pakutud kujul ka piisavalt paindlikkust normi rakendamisel, et lähtuda kinnipeetava suhtluse korraldamisel nn *white list* põhimõttest, mille kohaselt on võimalik kord kontrollitud isik lisada lubatud adressaatide nimekirja, kelle suhtes pole vaja kontrolli igakordselt teostada ja taotlusest keeldumine tuleb kõne alla üksnes mingi uue erandliku informatsiooni või asjaolu pinnalt. Samuti ei sea artikkel piiranguid sellele, mitme inimesega võib kinnipeetav suhelda (tegemist ei ole suletud nimekirjaga).

Lõikes 2 sätestatakse, et kinnipeetaval on lubatud suhelda elektrooniliste vahendite kaudu teise isikuga ulatuses, milles see on mõistlikult korraldatav. Selline suhtlus võib siiski olla keelatud, kui see:

- a) ohustab julgeolekut;
- b) takistab kinnipeetava kohanemist kogukonnas;
- c) see on muul viisil kahjulik kinnipeetavale või mõnele teisele isikule.

Lõikes 3 sätestatakse, et kinnipeetavalt võib elektroonilise suhtluse eest võtta tasu koostöömemorandumis täpsustatud viisil.

Artikkel 29

Artiklis 29 käsitletakse kirjavahetust ja pakkide saatmist. Selleks, et kirjavahetuse ning pakkide saatmise kulu kinnipeetavatele ei oleks kallim võrreldes sellega, kui neid saadetakse Rootsis, korraldab postiteenuse osutamise Rootsi.

Lõikes 1 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistus vastutab kinnipeetavate postiteenuse korraldamise eest, sealhulgas kirjade ja pakkide edastamise eest Rootsi postiteenistusele. Eesti vanglateenistus abistab Rootsi vanglateenistust kinnipeetavate kirjavahetuse ja pakkide haldamisel.

Erandina üldreeglist sätestatakse lõikes 2, et Eesti vanglateenistus vastutab kinnipeetavate kirjavahetuse käsitlemise eest Eesti ametiasutuste ja Eesti õigusteenuse osutajatega. Erandis nimetatud adressaatide puhul on tegemist selgelt ja eranditult riigisisese kirjavahetusega, mille puhul ei ole suurenenud postiteenuse kulud prognoositavad. Selline korraldus võimaldab kinnipeetava olukorda hoopiski soodustada, kuna VangS § 28 lg 2 kohaselt saadetakse mitmetele olulistele (Eesti) riigiasutustele adresseeritud kirjad vangla kulul.

Artikkel 30

Artiklis 30 sätestatakse, et kinnipeetaval on õigus tuua endaga kaasa isiklikke esemeid koostöömemorandumis sätestatu kohaselt. Üldjuhul võib kinnipeetaval olla näiteks isiklikke hügieenivahendeid, fotosid ning piiratud määral meelelahutuslikke esemeid (nt raamatuid, raadio), kui need ei ohusta julgeolekut ega korda. Eesti kinnipeetavate puhul on vangistusseaduse ja vanglate sisekorraeeskirjade alusel määratud kindlaks, milliseid esemeid võib kinnipeetav omada ning kuidas esemeid kontrollitakse, hoiustatakse või tagastatakse. Ka Rootsi kinnipeetavate puhul peab isiklike esemete lubatud koguse ja muu vajaliku sätestama koostöömemorandumis.

Osa VI (kinnipeetava rahalised vahendid ja tasu)

Artikkel 31

Artiklis 31 sätestatakse selged reeglid kinnipeetavate isikliku raha haldamise kohta.

Lõikes 1 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistus teatab kinnipeetava vanglasse üleviimise päeval Eesti vanglateenistusele tema Rootsi vanglateenistuse rahaliste vahendite konto jäägi. Teave jäägi kohta esitatakse eurodes pärast valuuta konverteerimist Euroopa Keskpanga vahetuskursi järgi vanglasse üleviimise päeval.

Lõikes 2 sätestatakse, et Eesti vanglateenistus tagab, et lõikes 1 nimetatud jäägile vastavad rahalised vahendid kantakse kinnipeetava Eesti vanglateenistuse rahaliste vahendite kontole. Eesti kasutab kinnipeetava rahaliste vahendite arvestamiseks kinnipeetavate rahaliste vahendite arvestussüsteemi (VangS § 44¹). Rootsi kinnipeetavatele ei kohaldu VangSi §-s 44 sätestatud kinnipeetavatele laekunud summade jaotamine.

Lõikes 3 sätestatakse, et Rootsi karistuse täideviimise ajal vanglas tagab Eesti vanglateenistus, et kinnipeetava Eesti vanglateenistuse rahaliste vahendite kontrol on pidevalt kättesaadavad vahendid artiklis 32 sätestatud tasustatava tegevuse eest makstava tasu ulatuses. Neid vahendeid saab kasutada vangla kaupluses.

Lõikes 4 sätestatakse, et kui kinnipeetava Rootsi vanglateenistuse hallatava rahaliste vahendite kontole toimub laekumine, teavitab Rootsi vanglateenistus Eesti vanglateenistust summa laekumisest. Teave laekumise kohta esitatakse eurodes pärast konverteerimist Euroopa Keskpanga kursi järgi laekumise päeval. Eesti vanglateenistus tagab, et nimetatud laekumistele vastavad rahalised vahendid on pidevalt kättesaadavad kinnipeetava rahaliste vahendite kontrol Eesti vanglateenistuse ning on kooskõlas koostöömemorandumiga.

Lõikes 5 sätestatakse, et kinnipeetaval on õigus kanda vahendeid oma kontolt edasi, vastavalt koostöömemorandumis täpsustatule. Kõiki ülekandeid kinnipeetava kontolt haldab Rootsi vanglateenistus.

Lõikes 6 Rootsi vanglateenistus teavitab Eesti vanglateenistuse taotlusel, kinnipeetava konto jäägist Rootsi vanglateenistuses. Jääk esitatakse eurodes pärast ümberarvestust vastavalt Euroopa Keskpanga vahetuskursile taotluse esitamise päeval.

Lõikes 7 Eesti vanglateenistus teavitab Rootsi vanglateenistuse taotlusel, kinnipeetava konto jäägist Eesti vanglateenistuses.

Lõikes 8 sätestatakse, et Rootsi karistuse täitmise lõpetamisel vanglas teavitab Eesti vanglateenistus Rootsi vanglateenistust kinnipeetava isikuarve jäägist Eestis üleviimise päeval ning artikli 33 alusel kinnipeetud tasu summast.. Teave esitatakse eurodes.

Lõikes 9 sätestatakse, et kinnipeetava isikuarve Eesti vanglateenistuse juures on suletud sissemaksetele ja väljamaksetele, mis ei ole reguleeritud selle lepinguga või koostöömemorandumiga.

Selleks, et vanglas oleks tagatud kinnipeetava majanduslik järjepidevus ja õiglane kohtlemine, on vaja, et rahalised vahendid – nii algjäák Rootsi süsteemist kui ka hilisemad tasud ja sotsiaaltoetused – jõuaksid õigel kujul ja õiges vääringus Eesti süsteemi. Euroopa Keskpanga vahetuskursi kasutamine tagab läbipaistvuse ja väldib vaidlusi.

Artiklis on kirja pandud tingimused, mille täitmisel on võimalik kinnipeetava rahaliste vahendite arvestust pidada ilma riikidevaheliste ülekanneteta. Artikli kohaselt tagatakse kinnipeetavale võrdses ulatuses raha sellega, mis oleks talle kättesaadav Rootsis karistust kandes, ning hoitakse ära kulutused ülekandetasudele ja valuuta konverteerimisele kroonidest eurodesse. Oluline on siinkohal rõhutada, et vaatamata kirjeldatud mehhanismile tuleb kinnipeetavale töötasu maksjaks pidada siiski Rootsit, kuna hoolimata isikuarve administratiivsest haldajast, sh kannete autorist, on vangide töötasu osaks Eestile vanglarendi eest makstavast summast elik kinnipeetavale makstava töötasu jm kannete finantsiline kate pärineb lõppastmes Rootsi eelarvest. Muud kui lepingu ja koostöömemorandumiga hõlmatud maksed kontole ei ole lubatud. Sellega välditakse võimalikku varjatud raharinglust, rahapesu või raha väärkasutust.

Artikkel 32

Artikkel 32 reguleerib kinnipeetavate tasustatava tegevuse eest tasustamist ja tegevuse arvestuse põhimõtteid, järgides Rootsi karistuse täitmise süsteemi, kus töö on oluline osa taasühiskonnastamisest ning töötasu kujutab ka motivatsioonimehhanismi, mitte üksnes majanduslikku kompensatsiooni.

Lõikes 1 sätestatakse, et kinnipeetaval on õigus tasule juhul, kui ta on täitnud või osalenud talle määratud tasustatavas tegevuses, eeldusel et selle eest ei maksa tasu mõni teine isik ega asutus.

Lõikes 2 sätestatakse, et kinnipeetaval on õigus tasule, mille määr ei tohi olla väiksem kui 1,6 eurot tunnis (tavatöötasu) selle aja eest, mil kinnipeetav osaleb või täidab tasustatavaid tegevusi (tööaeg). Tavatöötasu täpne suurus määratakse koostöömemorandumis.

Lõikes 3 sätestatakse, et kui kinnipeetava töösooritus jääb oluliselt alla oodatava taseme, võib tavatöötasust maha arvata kuni 1 euro (vähendatud töötasu). Vähendatud tasu suurus sätestatakse koostöömemorandumis. Tavatöötasu võib vähendada ainult juhul, kui kinnipeetavat on informeeritud võimalikust vähendamisest ning ta ei paranda seejärel oma töösooritust. Vähendatud töötasu kehtib kuni ajani, mil kinnipeetav saavutab eeldatava töösoorituse taseme.

Lõikes 4 sätestatakse, et tööaja hulka arvatakse ka tegevuste vaheline aeg päevas ning pausid kogukestusega kuni 30 minutit päevas. Lõunapaus tööaja hulka ei kuulu.

Lõikes 5 sätestatakse, et tööaja hulka kuulub ka aeg, mil kinnipeetav oleks muidu osalenud tasustatavas tegevuses, kuid viibib selle asemel:

- a) planeeritud ja personali juhitud arutelul Rootsi karistuse täitmise või sellega seotud küsimuste üle;
- b) vangide nõukogu koosolekul või arutelul Eesti vanglateenistuse esindajatega;
- c) muudes vanglas toimuvates olulistes tegevustes, sealhulgas arsti- ja hambaarstivisiitidel ning usuliste esindajatega suhtlemisel.

Lõikes 6 sätestatakse, et kinnipeetaval on õigus lisatasule (täpne suurus määratakse koostöömemorandumis), kui ta:

- a) töötab rohkem kui kaheksa tundi päevas;
- b) töötab rohkem kui 40 tundi nädalas;
- c) töötab päeval, mis muidu oleks olnud artikli 26 lõike 4 järgi puhkepäev;
- d) töötab väljaspool artikli 26 lõikes 43 määratud tööaega, välja arvatud juhul, kui lisatasu makstakse juba punktide a–c alusel.

Lõikes 7 sätestatakse, et kinnipeetaval on õigus töötasule ka juhul, kui talle ei ole võimalik määrata tasustatavat tegevust tavapärasel tööaegadel, kui see ei ole tingitud temast endast, või kui tema töövõime on täielikult või osaliselt vähenenud haiguse tõttu. Tasu ei maksta, kui kinnipeetav saab Rootsi sotsiaalkindlustusseadustiku alusel haigushüvitist või tegevustoetust.

Lõikes 8 sätestatakse, et kinnipeetaval, kellele ei ole võimalik määrata vähemalt 30 tundi tasustatavat tegevust nädalas, on õigus tasule, mis ei tohi olla väiksem kui 0,8 eurot iga töötamata jäänud tööaja tunni kohta. Selle tasu täpne suurus määratakse koostöömemorandumis.

Lõikes 9 sätestatakse, et artiklis nimetatud tasu ei tohi olla arestitav.

Töötasu maksmise eeldus on aktiivne osalemine tööalases tegevuses ning selline süsteem on ka Rootsi vanglasüsteemis, kus töötasu makstakse ainult siis, kui isik reaalselt panustab määratud tegevusse ning kui selle eest ei maksa mõni väline üksus, nagu sotsiaalteenistus või raviuasutus.

Tasu suuruse sätestamine miinimumsummana ning selle konkreetne määramine koostöömemorandumis annab lepingule paindlikkuse säilitada vastavus Rootsi praktikale, kus töö eest makstavad summad võivad varieeruda tegevuse laadi järgi. Samuti on oluline, et tasu võib vähendada ainult juhul, kui töösooritus on oluliselt puudulik ning kinnipeetavat on sellest enne teavitatud.

Sätted võimaldavad maksta tasu ka olukorras, kus töö ei ole võimalik isikust sõltumatul põhjusel või ajutise töövõimetuse tõttu. See hoiab ära kinnipeetava sissetuleku täieliku kadumise ja soodustab osalemist vastavalt võimalustele. Samal ajal välistatakse topelttoetus, kui isik juba saab Rootsi sotsiaalkindlustushüvitisi, tagades proportsionaalsuse ja vältides topelthüvitamist. Arestimatu töötasu tagab, et kinnipeetava elementaarsed isiklikud vahendid säiliks.

Artikkel 33

Artiklis 33 sätestatakse töötasu kinnipidamise reeglid.

Lõikes 1 sätestatakse, et Eesti vanglateenistus peab kinni kümme (10) protsenti artiklis 32 viidatud töötasust, et koguda vahendeid kinnipeetava lühiajalise väljasõidu ja vabastamisega seotud eesmärkidel. Erandjuhtudel võib Eesti vanglateenistus lubada, et kinnipeetud summat kasutatakse mõnel muul otstarbel.

Lõikes 2 sätestatakse, et kui kinnipeetav on tahtlikult kahjustanud Eesti vanglateenistusele kuuluvat või kasutusse antud vara, võib vanglateenistus artikli 56 lõike 5 alusel pidada artiklis 32 sätestatud töötasust kinni summa, mis vastab vara asendamise või hüvitamise kulule.

Töötasu osaline kinnipidamine kinnipeetava vahendikontolt on nii Rootsis kui ka Eestis tunnustatud praktika, kui see on selgelt reguleeritud, proportsionaalne ja põhjendatud. Rootsi vanglasüsteemis on tavaks, et osa töötasust (tavaliselt 10–15%) kogutakse eraldi kontole, mida saab kasutada üksnes kinnipeetava vabastamisega seotud vajadusteks, näiteks eluaseme, transpordi või esmavajalike kulude katteks. Samasugune mehhanism on ka Eesti vangistusseaduses (VangS § 44 lg-d 2–4), mille järgi vanglateenistus võib kinni pidada osa kinnipeetavale laekuvast summast. Sätted on seega vajalikud, et tagada kinnipeetava ettevalmistus vabanemiseks. Lisaks annab lõikes 2 sätestatud töötasu kinnipidamine Eesti riigile kindluse, et kinnipeetav vastutab vangla vara tahtliku kahjustamise eest.

IV osa (lühiajaline väljasõit ja muu ajutiselt vanglast eemal viibimine)

Artikkel 34

Artiklis 32 sätestatakse, et üldsätete kohaselt võib lühiajalisi väljasõite ja muid ajutisi eemalviibimisi vanglast lubada üksnes Rootsi territooriumil. See tähendab, et väljasõidu lubamisel transporditakse kinnipeetav järelevalve all Rootsi territooriumile.

Artikkel 35

Artiklis 35 sätestatakse kinnipeetava lühiajalise väljasõidu läbivaatamise kord. Kinnipeetav saab taotleda luba Rootsi territooriumile lahkumiseks, kuid loa andmine sõltub Eesti ja Rootsi ametkondade ühisest hinnangust.

Lõikes 1 sätestatakse, et kinnipeetav võib taotleda lühiajalist väljasõitu vanglast artiklite 36 või 37 järgi. Taotlus esitatakse Eesti vanglateenistusele, kes seda menetleb.

Lõikes 2 sätestatakse, et kui Eesti vanglateenistus leiab, et taotlus võib olla rahuldatav artiklite 36 või 37 alusel, teavitab ta Rootsi vanglateenistust oma järeldusest ja kinnipeetava taotlusest. Rootsi vanglateenistus hindab taotluse ja edastab oma seisukoha Eesti vanglateenistusele.

- a) Kui Rootsi vanglateenistus jõuab samale järeldusele, otsustab ta viivitamata, et karistuse täitmine Eestis lõpetatakse artikli 22 lõike 2 kohaselt.
- b) Kui Rootsi vanglateenistus jõuab erinevale järeldusele, jätab Eesti vanglateenistus taotluse rahuldamata.

Üldpõhimõttena on sellised lahkumised lubatud üksnes Rootsi territooriumile, välja arvatud erandid Eesti ametiasutuse algatusel. Taotlused esitatakse esmalt Eesti vanglateenistusele, kes neid menetleb. Kui taotlus põhineb Rootsi ametiasutuse soovil, vastutab Rootsi selle täideviimise eest ning korraldab isiku tagasi Rootsi saatmise. Selline jaotus tagab selge

pädevuse, väldib ristivastutust ning võimaldab ajutist lahkumist üksnes kooskõlastatud ja kontrollitud tingimustel, olles kooskõlas nii Rootsi kui ka Eesti õigusega.

Artikkel 36

Artiklis 36 käsitletakse tavapärast lühiajalist väljasõitu vanglast. Kinnipeetaval on võimalus saada luba lühiajaliseks väljaspool vanglat viibimiseks, et toetada tema taasühiskonnastamist, eeldusel et osa karistusest on kantud ja puudub ilmselge oht kuriteo toimepanemiseks. Erandjuhtudel võib loa anda ka varem, sealhulgas eluaegsete karistuste puhul, mida käsitatakse 18-aastase karistusena. Sätted võimaldavad järk-järgulist taasühiskonnastamist, mis soodustab kinnipeetava sotsiaalset kohanemist ja vähendab retsidiivsuse riski. Samas sätestatakse selged piiri, millega peab arvestama, et turvalisus oleks tagatud.

Lõikes 1 sätestatakse, et kinnipeetava kohanemise hõlbustamiseks Rootsi kogukonnas võib talle anda loa viibida lühiajaliselt väljaspool vanglat (tavapärane lühiajaline väljasõit), kui

- a) on kantud vähemalt veerand Rootsi karistusest, kuid vähemalt kaks kuud, ja
- b) puudub ilmselge oht, et kinnipeetav paneb toime kuriteo, hoidub kõrvale Rootsi karistuse täielikust täitmisest või käitub muul viisil sobimatult.

Lõike 2 kohaselt määratakse eluaegset vangistust kandva kinnipeetava puhul esimeses lõigus nimetatud tähtaeg nii, nagu oleks Rootsi karistuseks määratud kaheksateist aastat. Rootsi õiguse järgi peab eluaegset vanglakaristust kandev kinnipeetav olema kandnud ära 18 aastat karistusest, et soodustust kasutada.

Lõike 3 kohaselt võib erandlikel põhjustel väljasõiduloa anda ka siis, kui lõike 1 punktis a nimetatud periood ei ole möödunud.

Lõikes 4 sätestatakse, et Rootsi poolt määratud kinnipeetava suhtes kohaldatavaid eritingimusi võetakse arvesse lühiajalisele väljasõidule lubamisel.

Artikkel 37

Artiklis 37 sätestatakse kinnipeetava lühiajalise väljaviimise erijuhud, mille järgi on võimalik lubada kinnipeetav lühiajaliselt väljaspoole vanglat ka erakorralistes olukordades. Sätte reguleerimisalasse võivad jääda näiteks perekondlikud sündmused, kus kinnipeetav peaks osalema, kuid artiklit 36 ei ole võimalik rakendada. Siiski on ka eriloa andmisel oluline hinnata kinnipeetava väljaspool vanglat viibimisega kaasneva võimalikke riske.

Eriti erandlikel põhjustel võib kinnipeetavale anda loa viibida lühiajaliselt väljaspool vanglat (erakorraline lühiajaline väljasõit), kui tema vajadust vanglast eemal viibimiseks ei ole võimalik täita artikli 36 alusel antava lühiajalise väljasõiduga ja vanglast eemal viibimise andmine on võimalik võttes arvesse riski, et kinnipeetav võib sooritada süüteo, hoida eemale karistuse täies ulatuses täitmisest või käituda muul viisil sobimatult.

Rootsi poolt määratud kinnipeetava suhtes kohaldatavaid eritingimusi võetakse arvesse lühiajalisele väljasõidule lubamisel.

Artikkel 38

Lõikes 1 sätestatakse, et kinnipeetava ajutine eemalviibimine vanglast artiklite 39 või 40 alusel temalt taotlust ei vaja. Artikkel sätestab korra, kuidas toimub ajutine vanglast eemalviibimine ilma kinnipeetava taotluseta, näiteks juhul, kui see on vajalik ametiasutusse ilmumiseks.

Lõikes 2 sätestatakse, et kui Eesti vanglateenistus leiab, et ajutine eemalviibimine vanglast tuleb artiklite 39 või 40 alusel võimaldada, teavitab ta sellest Rootsi vanglateenistust.

a) Kui Eesti vanglateenistus jõuab järeldusele, et artikli 39 alusel ja Eesti ametiasutuse taotlusel tuleb ajutine eemalviibimine võimaldada, vastutab otsuse täideviimise eest Eesti vanglateenistus. Erandina artiklist 34 võib sellist otsust täita Eesti territooriumil.
b) Kui ajutine eemalviibimine artikli 39 või 40 alusel toimub Rootsi ametiasutuse taotlusel, vastutab täideviimise eest Rootsi vanglateenistus ning otsustab viivitamata, et karistuse täitmine Eestis lõpetatakse artikli 22 lõike 2 kohaselt.

Kui algatus tuleb Eesti avaliku võimu esindajalt, näiteks kohtult või raviasutusest, on loomulik, et ka täideviimine jääb Eesti vanglateenistuse pädevusse ning selline lahkumine võib toimuda Eesti territooriumil. Kui aga eemalviibimine on Rootsi ametiasutuse algatusel, eeldatakse, et kinnipeetav peab füüsiliselt liikuma Rootsi jurisdiktsiooni alla, milleks Rootsi vanglateenistus korraldab karistuse täitmise lõpetamise Eestis.

Artikkel 39

Artiklis 39 käsitletakse kohtusse või muusse ametiasutusse ilmumist. Säte tagab, et kinnipeetav saab osaleda menetlustes, säilitades samas tõhususe, eelistades kasutada tehnoloogilisi lahendusi. Heli- või heli- ja videoedastuse kaudu kohtumistel osalemine vähendab vajadust kinnipeetavate transpordi järele ning transpordiga seotud riske ja kulusid. Eestis on võimalik osaleda kohtuistungitel video teel nii, et kinnipeetav ei pea kohtumenetluse pidamiseks ise füüsiliselt kohtusse kohale minema. Sama võimalus tagatakse ka Rootsi kinnipeetavatele, kelle karistust viiakse täide Tartu vanglas.

Punkti 1 järgi võib kinnipeetav ajutiselt viibida väljaspool vanglat, kui Rootsi või Eesti ametiasutus nõuab kinnipeetava vahetut osalemist ja kohalolekut asutuses. Juhul kui kutse kinnipeetava vahetu ilmumise kohta on esitanud kohus, tuleb seda alati täita.

Lõike 2 kohaselt, ilma et see piiraks lõike 1 kohaldamist ja olles kooskõlas artikliga 12, tuleb otsida lahendusi, mis võimaldavad kinnipeetaval osaleda avaliku võimu kandja ees audiokõne või audio- ja videokõne teel.

Artikkel 40

Artiklis 40 käsitletakse korduvkuriteo toimepanemise riskide hindamist. Retsidiivsusrisiki hindamiseks võib kinnipeetav vanglast ajutiselt lahkuda, kui Rootsi vastutav asutus peab seda riskide hindamiseks vajalikuks. Kinnipeetav, kes peab läbima oma korduvkuriteo toimepanemise riskide hindamise Rootsi eluaegse karistuse asendamise seaduse (2006:45) § 10 kohaselt, võib vanglast eemale jääda nii kauaks, kui hindamise eest vastutav Rootsi asutus peab vajalikuks. Võimalus on oluline, et tagada põhjalik ja sisuline hindamine, mis võib mõjutada eluaegse karistuse võimalikku ümberarvestamist. Tegemist on Rootsi seaduses ette nähtud hindamisega.

V osa (tervishoiuteenus ja kinnipeetava surm)

Artiklites 41 ja 42 reguleeritakse tervishoiuteenuste osutamist ning sätestatakse toimumisjuhised olukorraks, kui kinnipeetav on vanglas karistuse kandmise ajal surnud.

Artikkel 41

Artikkel 41 sätestab tervishoiuteenuse korraldusliku ja finantsvastutuse täieliku jaotuse, et tagada Rootsi karistust Eestis kandvale isikule tema õigustele ja vajadustele vastav tervishoiuteenuste kättesaadavus. Eestis osutatakse kogu meditsiini- ja hambaravi, sealhulgas vajaduse korral eriarstiteenuseid, Eesti õiguse ja standardite järgi. See on kooskõlas territoriaalsuse põhimõttega, mille alusel vastutab asukohariik esmase teenuse osutamise eest.

Artikli kohaselt vastutab Eesti kinnipeetavale tervishoiuteenuse osutamise eest Eesti seaduste alusel, sealhulgas ravi eest vanglas või haiglas. Vajadusel viiakse isik Rootsi. Meditsiinitooteid kasutatakse, terviseandmeid vahetatakse ja kulud kaetakse kokkulepitud korras. Oluline on tagada katkematu ja nõuetekohane tervishoiuteenuse osutamine kinnipeetavale ka teise riigi karistuse täideviimise käigus.

Lõike 1 kohaselt osutatakse kinnipeetavale tervishoiuteenust Eestis Eesti riigisiseste seaduste ja teiste õigusaktide kohaselt. Eesti vanglates on olemas tervishoiuteenuse osutajad, kes tagavad tervishoiuteenust kõikidele kinnipeetavatele.

Lõikes 2 sätestatakse, et kinnipeetavale antakse vanglasse vastuvõtmisel võimalus läbida vanglas tegutseva tervishoiutöötaja tehtav esmane tervisekontroll. Sarnaselt tehakse ka vangistusseaduse alusel kõigile vanglasse kinnipidamisele tulevatele isikutele esmane tervisekontroll.

Lõikes 3 sätestatakse, et enesetapu ennetamise eesmärgil tehtavad hindamised tehakse viisil, mis täpsustatakse koostöömemorandumis. Eesti vanglates on kasutusel suitsiidiennetuse standardid. Koostöös Rootsiga lepitakse kokku, kas ja millises ulatuses on neid vaja rakendada ka välisvangide puhul.

Lõikes 4 sätestatakse, et kinnipeetavale tagatakse tervishoiuteenuse osutamisel arstiabi, sealhulgas hambaravi ja optometristi konsultatsioon:

- a. vanglas, kui kinnipeetava tervises seisund ei nõua tervishoiuteenuse osutaja juurde, sh hambaarsti või optometristi juurde suunamist punkti b kohaselt;
- b. väljaspool vanglat asuva tervishoiuteenuse osutaja, sealhulgas hambaarsti või optometristi juures, kui kinnipeetava tervises seisund nõuab ajutist tervishoiuteenust sellises asutuses väljaspool vanglat.

Täpsem tervishoiuteenuse ulatus määratakse koostöömemorandumis. Tervishoiuteenuse osutaja otsustab ise, kas kinnipeetav vajab suunamist silmaarsti või optometristi juurde. Ka kehtiva vangistusseaduse kohaselt osutab tervishoiuteenuseid vanglas tervishoiuteenuse osutaja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse eriarstiabi osutamist reguleerivate sätete kohaselt. Tervishoiutöötaja on kohustatud pidevalt jälgima kinnipeetavate tervises seisundit, ravima neid vanglas olevate võimaluste piires ja vajaduse korral suunama ravile asjakohase eriarstiabi osutaja juurde. Kinnipeetava, kes vajab ravi, mille andmiseks puudub vanglas võimalus, suunab tervishoiutöötaja ravile asjakohase eriarstiabi osutaja juurde. Kinnipeetava valve tervishoiuteenuste osutamise ajal tagab vanglateenistus.

Lõikes 5 sätestatakse, et kinnipeetavat, kelle suhtes on rakendatud ohjeldusmeetmeid, peab võimalikult kiiresti läbi vaatama arst. Kui arstil ei ole võimalik kohe tervisekontrolli teha, teeb selle teine tervishoiutöötaja. Tervishoiutöötaja läbivaatus tagab järelevalve sunnimeetmete üle ning aitab dokumenteerida, kas piirang oli õiguspärane ja ohutu.

Lõikes 6 sätestatakse, et kui kinnipeetava karistust ei ole artikli 20 lõike 1 punkti c kohase terviseseisundi tõttu enam võimalik vanglas täide viia, toimetatakse ta kiiresti Rootsi.

Lõikes 7 sätestatakse, et kui üleviimine Rootsi lõike 6 kohaselt ei ole meditsiinilistel põhjustel võimalik, osutatakse lõike 4 punkti b kohaselt ajutiselt tervishoiuteenust Eestis. Kinnipeetav toimetatakse Rootsi niipea, kui tema terviseseisund seda võimaldab.

Lõikes 8 sätestatakse, et kui kinnipeetav tuleb Rootsile üle anda tervishoiuteenuse vajaduse tõttu, otsustab Rootsi vanglateenistus lõike 6 kohaselt, et karistuse täideviimine Eestis lõpeb artikli 22 lõike 2 alusel.

Lõikes 9 sätestatakse, et Eesti tagab meditsiiniseadmed ja ravimid Eesti seaduste ja muude õigusaktide kohaselt. Kinnipeetavale teatatakse toote või ravimi üldnimetus. Erandkorras võib Rootsi tarnida meditsiiniseadmeid ja ravimeid, tingimusel et see on kooskõlas kehtivate õigusaktidega.

Lõikes 10 sätestatakse, et kui Rootsi kinnipeetav toimetatakse lepingu kohaselt Eestisse, jagab Rootsi vanglateenistus kinnipeetava ingliskeelset ja rootsikeelset haiguslugu tervishoiuteenuse osutajaga, tingimusel et see on kooskõlas kohalduvate õigusaktidega.

Lõikes 11 sätestatakse, et kui kinnipeetav toimetatakse lepingu kohaselt Rootsi, jagab tervishoiuteenuse osutaja kinnipeetava rootsikeelset haiguslugu Rootsi teenistusega, tingimusel et see on kooskõlas kohalduvate õigusaktidega. Haigusloo edastamine on vajalik õige ja katkematu ravi tagamiseks.

12. Kui kinnipeetava terviseandmeid jagatakse lõike 10 või 11 kohaselt, lisatakse järgmised dokumendid:

- a) terviseandmed;
- b) retseptid;
- c) meditsiinilised arvamused;
- d) arstitõendid;
- e) muud dokumendid, mis võivad olla olulised kinnipeetava terviseseisundi hindamisel, sealhulgas taastusravi puudutavad dokumendid.

See tagab, et rahvusvahelises koostöös oleks meditsiiniline teave kinnipeetava kohta arusaadav ja kasutatav mõlemale osapoolle, vältides tõlkevigadest või arusaamatustest tingitud riske tervisele.

Lõikes 13 sätestatakse, et lõikes 12 nimetatud dokumendid tehakse kinnipeetavale järjepidevalt kättesaadavaks rootsi keeles.

Lõikes 14 sätestatakse, et lõikes 4 nimetatud Eesti poolt osutatava tervishoiuteenuse kulud kaetakse artiklites 51 ja 52 määratud tasust.

Artiklis 42 sätestatakse vangla toimingud kinnipeetava surmajuhtumi, enesetapukatsete ja muude ennast kahjustavate tegevuste või käitumisviiside korral. Kinnipeetava surma või enesevigastamise korral peab Eesti viivitamata teavitama Rootsit, algatama uurimise ning võimaldama surnukeha transpordi. Vastutust jagavad mõlemad riigid ning juhtumit võivad uurida ka Rootsi ametiasutused.

Lõikes 1 sätestatakse, et kui kinnipeetav karistuse täitmise ajal vanglas sureb, sooritab enesetapukatse või end muul viisil vigastab, teavitab Eesti vanglateenistus sellest viivitamata Rootsi vanglateenistust. Teavitamiskohustus ei piira Eesti kohustusi, mis tulenevad konsulaarsuhete Viini konventsiooni artiklist 37.

Lõike 2 kohaselt on Eesti vanglateenistus kohustatud teatama sündmusest asjakohastele Eesti ametiasutustele.

Lõikes 3 sätestatakse, et surnukeha lubatakse transportida Eesti pädevate asutuste korraldusel, et surma põhjuseid täiendavalt uurida. Kui surma põhjust on vaja veel uurida, näiteks teha lahang või kohtuarstlik ekspertiis, võib surnukeha transportida.

Lõike 4 kohaselt jagavad Rootsi vanglateenistus ja Eesti vanglateenistus vastutust surnu säilmete võimalikult kiire toimetamise eest Rootsi või kolmandasse riiki.

Lõike 5 kohaselt võivad asjaomased Rootsi ametiasutused vanglas teha lõikes 1 nimetatud sündmuste haldus- ja järelevalvelaseid uurimisi Rootsi seaduste ja muude õigusaktide alusel. Taotluse korral annab Eesti asjaomastele Rootsi ametiasutustele teavet käimasolevate uurimiste ja süüdistuse esitamise tulemuste kohta.

IX osa (teabevahetus)

Artikkel 43

Artiklis 43 käsitletakse Eestis karistuse kandmise täideviimisega alustamisest teavitamist. Rootsi vanglateenistus edastab karistuse Eestis täitmise alustamisel Eesti vanglateenistusele kogu vajaliku teabe, mille täpsem loetelu sätestatakse koostöömemorandumis.

Selliseks teabeks võib olla näiteks kinnipeetavaga seotud riskid ja Rootsis toimunud tegevused, töövõime ning muud oskused, mida vanglal on vajalik karistuse täideviimiseks teada. Lisaks kinnipeetava keeleoskus.

Artikkel 44

Artiklis 44 käsitletakse teabevahetust Eestis karistuse kandmise ajal. Eesti vanglateenistus kohustub Rootsi ametiasutusi teavitama kõigist olulistest turvaintsidentidest, meediakajastustest, õigustoimingutest, rahvusvahelise koostöö taotlustest ja kaebustest ning jagama vajaduse korral lisainfot karistuse täideviimise kohta. Regulaarne ja läbipaistev infovahetus tagab Rootsi määratud karistuse nõuetekohase järelevalve Eestis.

Lõike 1 kohaselt teavitab Eesti vanglateenistus viivitamata Rootsi vanglateenistust kõikidest tõsistest vangla turvalisust puudutavatest vahejuhtumitest ning meediakajastustest vangla kohta.

Lõikes 2 sätestatakse, et Eesti vanglateenistus annab regulaarselt aru Rootsi vanglateenistusele kõikidest õigustoimingutest, mis puudutavad kinnipeetavaid Rootsi karistuse täitmise ajal Eestis.

Lõikes 3 sätestatakse, et Eesti vanglateenistus teavitab Rootsi vanglateenistust kolmandate riikide õigusalse koostöö taotlustest, mis puudutavad kinnipeetavat.

Lõikes 4 sätestatakse, et Eesti vanglateenistus edastab Rootsi vanglateenistusele koopiaid kinnipeetavate kaebustest, kui need on seotud artikli 6 lõikes 1 sätestatuga.

Lõikes 5 sätestatakse, et Eesti vanglateenistus annab Rootsi vanglateenistuse taotlusel muud teavet karistuse täideviimise kohta Eestis. Näiteks teavet, mis puudutab taasühiskonnastavaid tegevusi.

Artikkel 45

Artiklis 45 käsitletakse karistuse Eestis täideviimise lõpetamisega seotud teabevahetust. Enne isiku transporti Eestist Rootsi edastab Eesti vanglateenistus Rootsi vanglateenistusele teabe vanglas täideviidud karistuse kohta, mis on vajalik karistuse täideviimise jätkamiseks Rootsis. Oluline on, et pärast Eestis karistuse täideviimise lõpetamist liiguks Eestis karistuse täideviimise käigus kogutud vajalik teave Rootsi vanglateenistusele.

Artikkel 46

Artiklis 46 sätestatakse konfidentsiaalsuskohustus. Lepingupooled käsitlevad kogu lepingu alusel vahetatavat teavet turvalisel ja konfidentsiaalsel viisil. Lepingu alusel vahetatav teave võib sisaldada nii erinevaid isikuandmeid kui ka näiteks vangla julgeolekualast infot, mille levimist peab vältima.

X osa (puutumatus ja eesõigused)

Artikkel 47

Rootsi karistuste täideviimisele kohalduvad Eesti seadused, kuid artikli 47 kohaselt on Rootsi ametkondadel, rahvusvahelistel organisatsioonidel ning õigusteenuste osutajatel õigus teha järelevalvet ning suhelda kinnipeetavatega lepingus sätestatu kohaselt. Eesti tagab juurdepääsu vajalikule infole.

Lõikes 1 sätestatakse, et Rootsi karistuste täitmise järelevalve ja rakendamine toimub kooskõlas Eesti Vabariigi seaduste ja teiste õigusaktidega, arvestades selle kokkuleppe ja koostöömemorandumi sätteid nagu on sätestatud artiklis 6.

Lõikes 2 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistus on volitatud tegema järelevalvet karistuste nõuetekohase täideviimise üle ning selleks on tal ligipääs vastavalt selle kokkuleppe artiklile 7 ja artikli 24 lõikele 7. Rootsi vanglateenistusel on õigus pääseda ligi vanglale ja selle personalikoosolekutele ning jälgida kinnipeetavate transpordi tegemist.

Lõike 3 kohaselt on rahvusvahelistel organitel, nagu Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee, õigus korraldada etteteatamisega ja etteteatamata külastusi vanglasse (transpordiga seotud küsimustes artikli 24 alusel ning üleandmise ja kohtlemisega seotud küsimustes artikli 41 alusel). Neile võimaldatakse juurdepääs teabele ja Eesti lubab kinnipeetavaid võimalikult suures ulatuses küsitleda.

Lõikes 4 sätestatakse, et asjaomased Eesti ametiasutused võivad läbi viia uurimisi vastavalt Eesti Vabariigi seadustele ja muudele õigusaktidele, kui see on selle kokkuleppe alusel kohaldatav ja vastab nende asutuste pädevusele.

Lõikes 5 sätestatakse, et Eesti kaitsjad ja advokaadist esindajad võivad vanglas õigusteenuseid osutada Eesti seaduste ja muude õigusaktide kohaselt. Loa annab Eesti vanglateenistus kooskõlas Eesti seaduste ja muude õigusaktidega.

Lõikes 6 sätestatakse, et muud kui lõikes 5 nimetatud isikud ning mittetulundusühingud, kes osutavad õigusteenuseid, võivad õigusteenuseid osutada vanglas kohapeal või audiokõne või audio- ja videokõne kaudu, kui Rootsi vanglateenistus on selleks loa andnud.

Lõikes 7 sätestatakse, et kinnipeetavat õigusküsimuses abistava advokaadi külastust võib kontrollida ainult juhul, kui advokaat või kinnipeetav seda taotleb.

Artikkel 48

Artiklis 48 sätestatakse Rootsi teenistujate sõltumatus. Kuna õigusanalüüsi tulemusel leiti, et karistuse täideviimisel otseselt riigi sunnivõimuga seotut saab ellu viia üksnes sama riigi ametnik, lepitati kokku, et ametnikud ja töötajad on allutatud kas saatjariigi või vastuvõtva riigi õigusele, vastavalt sellele, kumma riigi õiguse järgi nad tööle on asunud. Artikliga sätestatud Rootsi personali puutumatus tähendab, et immuniteeti ei saa pahatahtlikult ära kasutada kuritegude toimepanemiseks. Eelnimetatud juhtumi korral loobub Rootsi puutumatusest omal algatusel või Eesti taotlusel igal juhul, kui puutumatuse säilitamine takistaks õigusemõistmist ja kui puutumatusest loobumine ei kahjusta eesmärki, milleks see on antud. Puutumatusest loobumine tähendab seda, et isikut on võimalik teo eest vastutusele võtta. Samuti sätestab leping, et Rootsil enesel on igal juhul jurisdiktsioon oma personali suhtes, elik võimalus neid oma tegude eest (kriminaalkorras) vastutusele võtta.

Lõikes 1 sätestatakse, et Rootsi personalil on puutumatus Eesti jurisdiktsiooni suhtes seoses toimingutega, mida nad teevad oma ametikohustuste täitmisel.

Lõikes 2 sätestatakse, et lõikes 1 sätestatud puutumatus antakse lepingu nõuetekohase rakendamise, mitte Rootsi töötajate isiklikes huvides. Rootsi loobub *ex officio* või Eesti taotlusel Rootsi personali puutumatusest igal juhul, kui see takistaks õigusemõistmist ning kui puutumatuse võib ära võtta, ilma et see piiraks eesmärki, milleks see on antud.

Lõikes 3 sätestatakse, et lõikes 1 sätestatud puutumatus ei välista Rootsi teenistujate allumist Rootsi jurisdiktsioonile.

Lõikes 4 sätestatakse, et sõltumata nende asukohast on kõik Rootsi teenistujate valduses tööülesannete täitmisel olevad toimikud, dokumendid ja muud andmekandjad puutumatud. Eesti võib taotleda juurdepääsu asjakohastele dokumentidele.

Lõikes 5 sätestatakse, et vara ja muude asjakohaste asjade puutumatust reguleeritakse täpsemalt koostöömemorandumis.

Lõikes 6 sätestatakse, et Rootsi vanglateenistuse Rootsi töötajatele makstavad palgad, töötasud ja muud sarnased tasud on Eestis maksust vabastatud.

Artikkel 49

Artiklis 49 sätestatakse kinnipeetavate sissetuleku maksustamise kord. Lõikes 1 sätestatakse, et aeg, mille vang viibib Eesti territooriumil Rootsi karistuse kandmise eesmärgil, ei loeta Eestis viibitud ajaks selleks, et määrata tema maksukohustust Eestis elukoha, residentsuse või muu sarnase kriteeriumi alusel. Lõiget 1 kohaldatakse ainult juhul, kui kinnipeetav Rootsi karistuse

kandmise alustamisel: on Rootsis maksukohustuslane elukoha, residentsuse või muu sarnase kriteeriumi alusel, ja ei ole Eestis maksukohustuslane ühegi nimetatud kriteeriumi alusel.

Artiklis 32 nimetatud tasu on Eestis maksuvaba.

Kui Rootsi kinnipeetav tuuakse Eestisse karistust kandma, siis ta ei muutu selle tõttu Eestis maksukohustuslaseks. Samuti ei maksustata Eestis tema töötasu, kui see on seotud karistuse kandmisega. See on maksulepinguline erisus, et vältida topeltmaksustamist ja põhjendamatu maksukohustust.

XI osa (kulud)

Artikkel 50

Artikli 50 eesmärk on määrata kindlaks, kelle kanda jäävad esmased investeeringud vangla kohandamiseks, et tagada Rootsi õigussüsteemi nõuetele vastav keskkond karistuse täitmiseks Eesti territooriumil.

Lõikes 1 sätestatakse, et Eesti katab kulud, mis on seotud vangla vajaliku kohandamise, ettevalmistamise ja varustamisega lepingus sätestatud standarditele ja õigusnõuetele vastavaks.

Lõikes 2 sätestatakse, et vajalikud kohandused määratakse kindlaks Rootsi vanglateenistuse ja Eesti vanglateenistuse vahelise dialoogi teel.

Artikkel 51

Lõikes 1 sätestatakse, et Eesti kohustub tagama artikli 13 lõikes 1 määratletud vanglakohtade koguarvu täieliku kättesaadavuse hiljemalt kaksteist kuud pärast kokkuleppe jõustumist.

Lõikes 2 sätestatakse, et pärast artiklis 52 nimetatud üleminekuperioodi maksab Rootsi iga-aastase fikseeritud tasu summas 30 600 000 eurot 300 kinnipeetava vastu võtmise eest kuus (6) kuud ette, kahes poolaastas osas, kus kumbki osa moodustab 50% aastatasust.

Lõikes 3 sätestatakse, et täiendavate kinnipeetavate vastu võtmise eest, mille Eesti ei ole lõike 2 alusel eelnevalt tasunud, arvestatakse igakuiselt ja makstakse tagantjärele summas 8500 eurot kuus ühe kinnipeetava kohta.

Eesti peab tagama igal ajal võimekuse vastu võtta 300 kinnipeetavat, kes tuleb paigutada üksi kambrisse. Rootsi maksab 300 koha eest ka siis, kui reaalselt nii palju kinnipeetavaid ei saabu. Alates 301-st kinnipeetavast hakkab tasumine pearaha järgi, st iga lisanduva kinnipeetava eest tuleb Rootsil tasuda 8500 eurot kuus. Tasu maksmine toimub Rootsi poolt pearaha, st 8500 euro järgi. Ehk kui kambris on 2 kinnipeetavat, siis tasu on 2x8500 eurot.

8500 euro sisse on arvestatud vanglateenistuse enda kulud, ettevalmistuskulud, teiste haldusalade, sh SiMi ja kohtute kulud. Lisaks katab summa ära tervishoiuteenuse osutamise kulu. Hind sisaldab ka riskimarginaali, mis peaks ära katma kulud, mida täna pole osatud arvesse võtta. 300 vangi puhul oleksid jooksvad kulud kaetud tähtajaga jaanuar 2027 ning ühekordne investering 2028 aasta veebruariks. Kui kinnipeetavaid saabub rohkem, kui 300, siis tasuvusperiood lüheneb (max 600 vangi puhul oleksid jooksvad kulud kaetud jaanuar 2027 ning ühekordne investering tagasi teenitud 2027. aasta juuliks).

Eesti vastutab vangla sisseseadmise eest ning teeb esmased investeeringud, kuid vanglakoha rendi hinda on ühekordne sisseseadmise kulu sisse arvestatud. See tähendab, et nii teenust tervikuna kui ka ettevalmistuskulusid ei kanna Eesti maksumaksja.

Sisseseadmise kuludeks on ca 6,4 miljonit eurot – see sisaldab taristu ette valmistamist (E-hoone vajalikud parandustööd, remonttööd), eluosakondade ja kambrite sisustamist, ettevõtlikuskeskuse sisseseadmist aga ka personali värbamise, hoidmise ja koolitamise kulusid.

Lepingu järgi tasub Rootsi ettemaksuna 2 kuud enne lepingu jõustumist 75% 30,6 miljonist eurost ehk 22 950 000 eurot (lepingu artikkel 52 lg 6). Võimalusel toimub esialgse kulu investeerimine sellest summast, kui aga selgub, et tasuda tuleb enne 22,95 mln euro laekumist, siis tuleb koos Rahandusministeeriumiga leida finantseerimise lahendus. Nimelt konsulteerimise tulemusel on leitud, et üheks võimaluseks on Vabariigi Valitsuse reservi kasutamine. Selleks planeeritakse vahendid valitsuse reservi arvelt valitsuse sihtotstarbelisse reservi (2026. a osas RES protsessis). Planeerimise aluseks saab olla Vabariigi Valitsuse otsus.

Lepingu allkirjastamine on planeeritud 18.06.2025, millele järgneb ratifitseerimine. Kui ajakava on täpsemalt teada, siis hakatakse planeerima töid Tartu vanglas, mille põhjal selgub, mis ajal ja millises mahus on vaja eelarvelisi vahendeid.

Lisaks on üheks variandiks leida vahendid Justiits- ja Digiministeeriumi enda eelarvest (6,4 mln eurot) ja vajadused katta vähemalt osaliselt. Sellisel juhul oleks otsus justiits- ja digiministri pädevuses.

Arveldamine toimuks selliselt, et Rootsi tasub Rahandusministeeriumile (Riigikassasse), aga arve esitatakse vangla nimel (arve koostab RTK raamatupidamine).

EL direktiiv 2006/112/EC sätestab, et avalik-õiguslikud isikud ei ole käibemaksukohustuslased, kui nad tegutsevad oma ametialase pädevuse raames, tingimusel, et selline tegevus ei põhjusta konkurentsi moonutamist. Kuna Eesti ja Rootsi riik sõlmivad omavahelise avaliku teenuse lepingu vanglakohtade osas, siis selline tehing ei kuulu käibemaksuga maksustamisele, kuna see toimub riikidevahelise koostöö raames ning ei konkureeri turul tegutsevate ettevõtjatega). Seetõttu ei ole tegemist käibemaksuga maksutatava tehinguga.

Artikkel 52

Artiklis 52 kehtestatakse lepingu rakendamise ajagraafik, mis annab Eestile võimaluse ette valmistada infrastruktuur ja personali tööle rakendamine astmeliselt. See väldib ootamatut koormust ja tagab, et igas etapis täidetakse teenuse standardid ja õiguspärasus.

Kuna tegemist on suurmahulise rahvusvahelise koostöövormiga, kus Rootsi karistust hakatakse täide viima Eesti territooriumil, on ülimalt oluline, et süsteemi käivitamine ei toimuks korraga täiskoormusel, vaid kontrollitud ja juhitud tempos.

Kvartaalse jagunemise kaudu saab Eesti vanglateenistus hinnata ja kohandada julgeoleku-, personali-, logistikaprotsesse ning vajadusel teha jooksvaid parendusi.

Lõikes 1 sätestatakse, et artikli 13 lõikes 1 sätestatud üksikkambrite koguarv tehakse järkjärgult kättesaadavaks üleminekuperioodi jooksul, mis kestab kaksteist (12) kuud pärast selle kokkuleppe jõustumist. Üleminekuperiood jaguneb neljaks kvartaliks ja mahutavus tehakse kättesaadavaks lõigete 2–5 kohaselt.

Lõikes 2 sätestatakse, et üleminekuperioodi esimese kvartali alguses tagab Eesti 25% ulatuses artikli 1 kohast vanglakohtade kättesaadavuse ehk 100 kohta.

Lõikes 3 sätestatakse, et teise kvartali alguses tagab Eesti 50% ehk 200 koha kättesaadavuse.

Lõikes 4 sätestatakse, et kolmanda kvartali alguses tagab Eesti 75% ehk 300 koha kättesaadavuse.

Lõikes 5 sätestatakse, et neljanda kvartali alguses tagab Eesti 100% ehk 400 koha kättesaadavuse.

Lõikes 6 sätestatakse, et üleminekuperioodi eest tasutav fikseeritud summa on 22 950 000 eurot, mis tuleb tasuda ettemaksuna hiljemalt kaks kuud pärast käesoleva lepingu jõustumist.

Lõikes 7 sätestatakse, et kui jõutakse neljanda kvartalini, arvestatakse kõik 300 koha piirist ületavad täiendavalt kasutatud kohad kuupõhiselt ning nende eest makstakse tagantjärele summas 8500 eurot kuus iga kinnipeetava kohta.

Artikkel 53

Artikli 53 järgi hüvitab Rootsi kulud, mis on seotud kinnipeetava ootamatu viibimisega Eesti territooriumil ja mis tulenevad kas asüülitaotlusest või väidetava kuriteo uurimisest. Hüvitamine kehtib kuludele, mis tekivad kuni hetkeni, mil Eesti pädev asutus on varjupaigataotluse või kriminaaluurimise kohta teinud lõpliku otsuse. Kuna need olukorrad ei ole ette planeeritavad ega Eesti kontrolli all, on õiglane, et nende eest vastutab karistust algselt määranud riik – Rootsi.

Artikkel 54

Artiklis 51 nimetatud tasud indekseeritakse alates 1. jaanuarist 2027 igal aastal kindla indeksimääraga 3,5%. Artikkel tagab, et ajapikku kasvavad teenuse osutamise kulud, nagu palkade, kommunaalkulude ja elukalliduse tõus, kajastuvad ka tasudes. 3,5% fikseeritud aastane indeksimäär tagab stabiilsuse ja prognoositavuse mõlemale poolele. Indekseerimine algab alles 2027. aastal, andes mõistliku stardiperioodi fikseeritud tasumääradega. See aitab Eestil säilitada teenuse kvaliteeti ja võimekust pikaajaliselt, ilma vajaduseta pidevateks hinnaläbirääkimisteks. Indekseerimise aluseks on arvestatud Rootsi tarbijahinna indeksit.

XII osa (lõppsätted)

Artikkel 55

Artiklis 55 sätestatakse lepingu jõustumine ja kehtivusaeg. Lepingu jõustumine sätestatakse selliselt, et riikidele jääb võimalus teha lepingu täitmiseks vajalikud ettevalmistused (nt muuta riigisiseseid õigusakte või teha vanglas vajalikud ümberehitused).

Sättes määratakse lepingu kehtivusaeg ja automaatse pikendamise kord, mis annab osapooltele kindluse koostöö kestvuses. Säte hoiab ära ebakindluse, et leping võib lõppeda, ja võimaldab tegevuste järjepidevust, lisaks puudub vajadus leping sageli uuesti allkirjastada või seda formaalselt pikendada. Mõlemal poolel on võimalus leping lõpetada mõistliku etteteatamisega, kui lepingu jätkamine ei ole enam vajalik.

Lõikes 1 sätestatakse, et pooled peavad lepingu ratifitseerima. Pooled teatavad teineteisele kirjalikult diplomaatiliste kanalite kaudu, et lepingu jõustumiseks vajalikud riigisiselised nõuded on täidetud. Leping jõustub kolmekümnendal päeval pärast viimase sellise teate kättesaamist.

Lõikes 2 sätestatakse, et leping kehtib viis (5) aastat alates selle jõustumisest.

Lõikes 3 sätestatakse, et leping pikeneb automaatselt veel kolmeks (3) aastaks, välja arvatud juhul, kui kumbki lepinguosalistest teatab teisele oma soovist leping lõpetada. Selline teade tuleb esitada vähemalt kaksteist (12) kuud enne:

- a. lepingu kehtivusaja lõppu lõike 1 kohaselt või
- b. pikendusperioodi lõppu käesoleva lõike kohaselt.

Artikkel 56

Artiklis 56 reguleeritakse vastutust. Määratakse vastutus rikkumiste ja kahju tekitamise eest, tagades, et pooled ja nende kasutatavad kolmandad isikud kannavad täielikku vastutust. Eesti vastutab vangla vara eest, kuid kinnipeetav võib vastutada ka kahju tekitamise eest isiklikult.

Lõikes 1 sätestatakse, et lepingu ja sellest tulenevate kohustuste rikkumine kohustab rikkunud poolt hüvitama teisele poolele kogu sellest tulenev kahju.

Lõikes 2 sätestatakse, et pool vastutab sellise kolmanda isiku tegevuse, tegevusetuse või muu käitumise eest, keda ta kasutab oma kohustuste täitmiseks lepingu alusel, samamoodi nagu omaenda tegevuse eest.

Lõikes 3 sätestatakse, et Eesti personali hooletuse tõttu vangile tekitatud kahju kannab Eesti. See hõlmab ka vangi inimväärikuse rikkumise eest makstud hüvitist.

Lõikes 4 sätestatakse, et vanglale ja selle varale (nii kinnis- kui ka vallasasjale) tekitatud kahju, olenemata sellest, kas see juhtub tavapärasel kasutamisel või muul viisil, kannab Eesti. Sama kehtib ka kinnipeetava poolt Eesti töötajatele tekitatud kahju kohta.

Lõikes 5 sätestatakse, et kinnipeetava põgenemise korral kannab kinnipeetava tekitatud kahju ja kulud Eesti. Sama kehtib kahju ja kulude kohta, mille on põhjustanud kinnipeetav talle antud lühiajalise väljasõidu või muu lubatud ajutise vanglast eemal viibimise ajal, kui see toimub Eesti territooriumil.

Lõikes 6 sätestatakse, et eelnevast hoolimata tunnistavad lepingupooled, et Eesti seaduste alusel võib kinnipeetav isiklikult vastutada tahtlikult tekitatud kahju eest.

Artikkel 57

Artikkel 57 lubab lepingu täitmisest kõrvale kalduda, kui tekib vääramatu jõu olukord, mida osapooled ei saa kontrollida ega ette näha.

Lõikes 1 sätestatakse, et kui ilmneb vääramatu jõu asjaolu, mis takistab lepingu osalist või täielikku täitmist, peab asjaomane pool sellistest asjaoludest teist poolt viivitamata kirjalikult teavitama. Pärast teate kättesaamist alustavad pooled läbirääkimisi, et teha kindlaks, kas lepingut ja selles sätestatud kohustusi on võimalik muuta vastuvõetavatel tingimustel.

Lõikes 2 sätestatakse, et vääramatu jõud tähendab kõiki asjaolusid, mis on asjaomase osapoole mõistliku kontrolli alt väljas, sealhulgas, kuid mitte ainult, looduskatastroofid, sõda, mäss, rahutused, tulekahju, plahvatus, terrorism, sabotaaž, streik, tööseisak, töövaidlused, õnnetused, epideemia, pandeemia, avalike teenuste katkemine, mis tahes kohtu otsused või kolmandate isikute erakorralised tegevused.

Artikkel 58

Artiklis 58 käsitletakse pooltevaheliste konsultatsioonide ja vaidluste lahendamist. Vaidlused lahendatakse esmalt riikide vahel konsultatsioonide kaudu, vajaduse korral jätkatakse poolte läbirääkimistega.

Lõikes 1 sätestatakse, et pooled võtavad vajalikud meetmed, et tagada lepingu täielik täitmine. Iga selle kokkuleppe rakendamise rikkumine Eesti poolt, mille Rootsi vanglateenistus on tuvastanud ja sellest teatanud Eesti vanglateenistusele, tuleb viivitamata lahendada.

Lõikes 2 sätestatakse, et kõik lepingu täitmisest tulenevad vaidlused lahendatakse peamiselt Rootsi vanglateenistuse ja Eesti vanglateenistuse vaheliste konsultatsioonide teel.

Lõikes 3 sätestatakse, et kui vaidlust ei saa lõike 2 kohaselt lahendada, konsulteerivad pooled vajaduse korral lepingu rakendamise üle. Kõik lepingu tõlgendamise või rakendamisega seotud erimeelsused või vaidlused lahendatakse pooltevaheliste läbirääkimiste teel.

Artikkel 59

Artiklis 59 sätestatakse lepingu peatamine. Kokkuleppe täitmise võib mõlema poole nõusolekul ajutiselt ja igal ajal täielikult või osaliselt peatada. Kumbki lepingupool võib igal ajal teha ettepaneku lepingu peatamiseks diplomaatiliste kanalite kaudu. Peatamine jõustub vastavalt poolte vahelisele kokkuleppele. Selline võimalus on oluline olukordades, kus täitmine ei ole ajutiselt võimalik või otstarbekas (nt kriisid, haldustakistused, *force majeure* jt erandolukorrad), kuid osapooled ei soovi lepingut täielikult lõpetada.

Artikkel 60

Artiklis 60 sätestatakse lepingu muutmine. Lepingut võib muuta poolte vastastikusel nõusolekul. Kumbki pool võib igal ajal teha ettepaneku lepingu muutmiseks diplomaatiliste kanalite kaudu. Muudatused tehakse kirjavahetuse teel ja kooskõlas poolte siseriiklike õigusaktidega. Kõnealused muudatused jõustuvad vastavalt käesoleva lepingu artiklis 55 lõikes 1 sätestatule

Artikkel 61

Artiklis 61 sätestatakse lepingu lõpetamine.

Lõikes 1 sätestatakse, et olenemata artiklist 55 võib kumbki lepingupool lepingu igal ajal üles öelda, teatades sellest teisele poolele diplomaatiliste kanalite kaudu. Lepingü ülesütlemise korral lõpeb leping kaksteist (12) kuud pärast teate kättesaamise kuupäeva.

Lõikes 2 sätestatakse, et pärast käesoleva lepingu lõpetamise teate saamist alustavad pooled viivitamatult konsultatsioone, et täpsustada Rootsi kohtuotsuste täitmise lõpetamise tingimused vanglas.

Lõikes 3 sätestatakse, et kokkuleppe lõpetamine ei mõjuta selle kokkuleppe ja koostöömemorandumi täitmisest tulenevaid õigusi ega kohustusi, mis on tekkinud enne kokkuleppe lõpetamist.

Lõikes 4 sätestatakse, et lepingu lõpetamise korral tuleb isikuandmeid, mille Eesti on saanud Rootsilt, jätkuvalt töödelda artikli 3 lõikes 2 viidatud reeglite järgi, kui Rootsi peab seda vajalikuks, või need andmed tuleb tagastada või kustutada Rootsi vanglateenistuse juhiste järgi.

Lõikes 5 sätestatakse, et lepingu lõpetamisel tagavad pooled, et Rootsi karistuste täideviimine vanglas lõpeb ning vanglasse ei jääks Rootsi kinnipeetavaid ega Rootsi poolt vanglasse toodud vara.

Leping on koostatud kahes eksemplaris inglise, eesti ja rootsi keeles, kusjuures kõik tekstid on võrdselt autentsed. Tõlgenduslahknevuste korral on ülimuslik ingliskeelne tekst.

4. Eelnõu terminoloogia

Lepingu artikkel 1 sätestab lepingus kasutatavad terminid. Eelnõus ei kasutata uusi ega võõrkeelseid termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu on kaudselt seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamisega, kuna vangistuse täideviimisel tuleb järgida erinevates ELi õigusaktides sätestatud nõudeid vangistuse täideviimisele ja vangide kohtlemisele üldisemalt. Samas on Eesti juba praegu allutatud samadele standarditele ning eraldiseisvaid samme ELi õiguse kohaldamiseks astuda ei ole vaja.

6. Korralduse mõjud

Eesti Vabariigi ja Rootsi Kuningriigi vaheline välisleping, millega Rootsi riik rendib Eestilt vanglakohti oma kinnipeetavate vangistuse täideviimiseks, on olulise mõjuga rahvusvahelises koostöös. Tegemist on Eesti vanglasüsteemi jaoks uuendusliku koostöövormiga, mille eesmärk on lahendada praktilist taristulist probleemi viisil, mis oleks vastastikku kasulik, õiguspärane ning rahaliselt põhjendatud.

Kokkuleppe mõjud avalduvad pärast seda, kui kokkuleppe on jõustunud. Kokkuleppe mõju on mitmetasandiline. Esmajärjekorras annab see Eestile võimaluse kasutada olemasolevat vanglataristut ratsionaalselt ja tulu teenivalt, vältides olukorda, kus suur kinnipidamishoone jääb alakasutatuks. Rootsi jaoks pakub leping lahendust ajutisele ülekoormusele vanglasüsteemis, võimaldades ühtlasi pidada kinni inimõigustest ja vangistustingimuste rahvusvahelistest standarditest. Lepinguga kaasneb õiguste ja kohustuste jaotus, mis puudutab karistuse täideviimise aspekte.

Leping toob kaasa majanduslikud mõjud, mis Eesti jaoks tähendab märkimisväärset lisatulu riigieelarvesse ja uute töökohtade loomist. Samuti avaldub suurem mõju julgeoleku aspektis ja regionaalarengus. Mõjutatud on nii riigiasutused kui ka Tartu linn.

Majanduslikud ning julgeolekuga seotud mõjud on välja toodud seletuskirja punktis 2.

Sotsiaalne, sealhulgas demograafiline mõju

Sotsiaalse ja demograafilise mõju sihtrühmas on valdavalt Eesti riik ja Tartu linn koos elanikega, kuid kaudselt ka asutused, nagu PPA ja kohtud.

Vanglarent toob kaasa tööhõive suurenemise, mis omakorda tähendab ka suuremat maksulaekumist. Prognoosid näitavad, et vähemalt 500 välisvangi saabumisel ja sellest tuleneva tööjõu rakendamisel laekub kolme aasta jooksul igal aastal 4,67 miljonit eurot rohkem sotsiaalmaksu ja 3 miljonit eurot rohkem tulumaksu. Täna on lepingumahuks 600 välisvangi, seega oodatav maksulaekumine oleks kõrgem, kuna ametnikke on veelgi rohkem vaja palgata. Kohalike omavalitsuste jaoks tähendab suurem tööjõu palgafond omakorda suuremat tulubaasi. Seega ei parane pelgalt valitsuse eelarve, vaid võidab ka Tartu linn, mis saab paremini rahastada kohalikke teenuseid.

Rendilepingu järgi katab kohahind ühekordsed käivituskulud, sealhulgas investeeringud eluosakondade ja jalutusbokside ümberehitamisse, elektroonikaseadmetesse ja koolitustesse, 6,4 miljoni euro ulatuses. See tähendab, et riik saab täiendada ja ajakohastada oma vanglasüsteemi kapitalibaasi, ilma et see kajastuks riigieelarve kulupoolel. Tegemist on harukordse võimalusega parandada avalikku taristut ning pikemas vaates vältida kulukaid kapitaalremonte või taristu mahakandmist, mille kulu tuleks riigieelarvest.

Teenuse majanduslik tasuvus sõltub suuresti sellest, kui palju kinnipeetavaid partnerriiki Eestisse toob. Kui näiteks 500 koha asemel kasutatakse ainult 300 kohta, siis jäävad paljud kulukomponendid (nt kinnistu haldus, personalikulud, turvasüsteemide ülalpidamine) siiski sama suurteks. Kuna tegemist on osaliselt fikseeritud kuludega, ei väheneks need proportsionaalselt koos väiksema täituvusega. Selle tulemusena võib tulu olla ebapiisav teenuse nullpunkti katmiseks, rääkimata kasumi- ja riskimarginaalist. Selle vältimiseks on lepingus kokku lepitud, et Rootsi tasub Eestile igal juhul 300 koha võimekuse võimaldamise eest 30 miljonit eurot aastas ka siis, kui vange saabub vähem. Kui saabub rohkem kui 300 kinnipeetavat, siis alates 301. vangist maksab Rootsi iga vangi eest 8500 eurot kuus. Rootsi maksab 300 koha eest poolaasta kaupa ette, kuna valmidus peab olema tagatud enne vangide saabumist. See võimaldab hoida rahavooge stabiilsena ning tagab, et ka siis, kui kinnipeetavate üleandmine ajutiselt viibib, on teenuse miinimumkulud kaetud.

Iga pikaajaline rahvusvaheline leping kannab endas ohtu, et lepingupartneri olukord võib muutuda poliitilistel või majanduslikel põhjustel. Kui leping lõpetatakse ennetähtaegselt, jääb Eesti olukorda, kus infrastruktuur ja tööjõud on juba ette valmistatud, kuid tulu enam ei tule. Selle vältimiseks on leping sõlmitud viieks aastaks ning selle lõpetamine on võimalik, kui lepingupool teatab sellest 12 kuud ette. Eesti riigile võib tekkida tööjõu vabastamise kulu, nt koondamishüvitistena.

Eesti on analüüsinud välislepingu sõlmimata jätmise võimalust ning leidnud, et välislepingu sõlmimata jätmise korral tuleks Tartu Vangla sulgeda. Vanglateenistusele on antud ülesanne kärpida 2025. a 750 000 eurot, 2026. a 2,4 miljonit eurot ning 2027. a 4,4 miljonit. Lisanduvad ootused kinnisvarakulude kokkuhoiuks. Seejuures tuleb arvestada mõjudega kohtupidamisele (sh kvaliteedile), konvoeerimise vajadusele, arestimaja teenuse osutamisele piirkonnas, vanglate täituvusele ning sotsiaalse mõjuga riigi kohalolu vähendamisele piirkonnas. Sulgemine tooks kaasa mitte ainult otsese mõju töökohtade kaotamisest, vaid see mõjutab ka vanglate ja PPA koormust, kuna kinnipeetavaid tuleb hakata konvoerima menetlustoimingutele ja kohtuistungitele Tartusse. Samuti väheneks vanglateenistuse võime panustada siseturvalisusesse, laiapiindsesse riigikaitssesse ning tegeleda sõja korral näiteks sõjavangide kinnipidamisega. Teiste riikide kogemus on näidanud, et vangla sulgemine

kinnipeetavate arvu vähenemise korral ei ole kokkuvõttes osutunud heaks lahenduseks. Hollandi ja Rootsi kogemus näitas, et vanglate sulgemine või kasutusest täielik loobumine võib luua olukorra, kus vangide arvu kasvades ei tarvitse enam olla selleks vajalikke ruume. Kinnipeetavate arvu vähenedes lammutasid või müüsid Holland ja Rootsi maha paljud vanglad (Holland sulges u 50 kinnipidamisasutust). Praegu on mõlemad riigid olukorras, kus ei suudeta piisavalt vanglakohti pakkuda. Uute vanglate ehitamine on kallid ja aeganõudev, säästlikum on vanglakohad alles hoida ja need vajaduse korral kasutusele võtta. Tartu Vangla on avatud alates 2002, see on tänapäevastele rahvusvahelistele standarditele vastavate vangistustingimustega hoone, Euroopa mõistes nüüdisaegne vangla ning selle kasutusest loobuda ei oleks mõistlik.

Mõju elu- ja looduskeskkonnale

Mõju elu- ja looduskeskkonnale on vähene. Vanglapinna rent võib anda positiivset keskkonnamõju, kui see aitab vältida uute vanglate ehitust välisriigis ja seeläbi ressursi raiskamist. Samas peab arvestama, et teenuse intensiivistamine suurendab kohalikku vee ja energia tarbimist ning jäätmeteket. Nende mõjude juhtimine keskkonnateadlike valikute ja planeerimise kaudu võimaldab minimeerida negatiivset keskkonnajälge ning muuta teenus jätkusuutlikuks ka ökoloogiliselt.

Olemasoleva vanglainfrastruktuuri kasutamine vähendab vajadust uute hoonete ehitamise järele Rootsis. Sellega välditakse ehitusmaterjalide tootmise vajadust, ehitusjäätmete teket ja ehitustegevusest tingitud CO₂ heidet. Samuti välistab see rohealade hõivamise või looduskeskkonna häirimise muul viisil ning toob kaudselt kaasa keskkonnakasu globaalsel tasandil.

Vanglate energiakasutus on osaliselt püsiv. Kui hooned on juba töös, kuid osaliselt kasutuses, aitab nende täielik täitmine saavutada energiatõhusust. Teenuse kaudu vähendatakse ühikutarbimise suhet inimese kohta, mis tähendab väiksemat keskkonnajälge ühe teenuseühiku kohta.

Mõju regionaalarengule

Regionaalarengu mõju sihtrühma kuuluvad eelkõige Tartu linn ja selle elanikud.

Vanglarendi majandusanalüüsist saab järeldada ka teatavat positiivset mõju piirkondlikule tarbimisele. Lähtudes eeldusest, et suur osa lisapersonali kas elab Tartus või kasutab Tartus pakutavaid teenuseid, võib piirkondlik tarbimine suurenda. Mõju avalduks peamiselt nii tootlustus- ja meelelahutusasutuste kui ka kinnisvara (sh rendituru) valdkonnas nõudluse suurenemisest. Välja tuleb tuua ka välisriigi spetsialistide lähetuste positiivne mõju tarbimisele. Vanglarendi teenuse osutamine võib kaasa tuua lähteriigi spetsialistide lähetused, mis samuti mõjutavad kohalikku tarbimist ning toovad laiemas vaates lisatulu tarbimise kasvust.

Eesti regionaalpoliitika üks eesmärke on inimeste tagasipöördumise soodustamine väljapoole pealinna piirkonda.¹¹⁶ Vanglarendi rakendamine aitab töökohti luua Tartus, kus erasektori pakutavaid töökohti on vähem, ja soodustab pealinna kolinud inimeste tagasipöördumist

¹¹⁶ Regionaalpoliitika programm 2024-2027.

Tartusse. Ühtlasi võimaldab töökohtade loomine motiveerida kohalikke noori jääma piirkonda, mitte lahkuma töökoha tõttu teise linna.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele

Mõjutatavas sihtrühmas on eelkõige Tartu linn, PPA, KAPO, Siseministeerium, vanglad, kohtud ja prokuratuur.

Välisriigi kinnipeetavate tõttu suureneb Tartu Vangla töökoormus, kuid mõningane koormus võib kaasneda ka teistele asutustele. Näiteks on tarvis kaasata välisriigi kinnipeetavatega seotud riskide kaardistamiseks PPA, KAPO või Siseministeeriumi ametnikke. Samuti võib välisriigi kinnipeetavatel olla vaja pöörduda küsimustega Eesti erinevate riigiasutuste poole, kuigi selline vajadus on eelduslikult vähene.

KAPO kaasamine nõuab lisaressurssi. Nende ülesandeks on kontrollida, kas kinnipeetav vastab lepingus kokku lepitud tingimustele ega esine välistavaid asjaolusid, mille puhul Eesti poleks tohtinud kinnipeetavat vastu võtta. Samas ei ole välistatud, et võib ilmnedagi vajadus kaasata nimetatud asutuste ametnikke kogu lepinguperioodi vältel, kuid üksnes neid ametnikke, kes on protsessiga seotud. St muudatus ei mõjuta kõiki asutuse ametnikke. Nii PPA, KAPO kui ka Siseministeeriumi ametnikud olid riskianalüüsisidesse kaasatud ning lisaressursivajadusega arvestatud. Samuti on tehtud otsus lisaressursi eraldamiseks.

Renditeenuse osutamisega kaasneb vajadus paigutada teistesse vanglatesse ümber osa Tartu Vanglas paiknevaid kinnipeetavaid. Füüsiline ümberpaigutamine mõjutab vanglaid, PPA-d ja ka teisi uurimisasutusi, mis võivad kinnipeetava saatmisega tegeleda. See tähendab vajadust kinnipeetavate konvoeerimiseks menetlustoimingutele Tallinna või Viru vanglast Tartusse. Kuna valdavalt tegeleb kinnipeetavate kohtusse konvoeerimisega PPA ning harvem ka vangla, mõjutab see eelkõige neid asutusi. Kuna menetlustoimingud ja kohtuistungid toimuvad piirkonnas kohapeal, suurendab konvoeerimine ajakulu. Neid mõjusid arvestades lähtutakse paigutamisel sellest, et ümber paigutatakse vaid süüdimõistatud, kellega pole Tartu piirkonnas vaja menetlus- ja muid toiminguid teha, ja kohtumenetluses osalevad kinnipeetavad ja vahistatud. Teisi asutusi ümberpaigutamise protsess ei mõjuta. PPA-d ning vanglat mõjutab ka kinnipeetavate konvoeerimine lennujaamast vanglasse, kuid lisanduvate kuludega on vanglarendi lepingu tasus arvestatud.

Siiski võivad planeeritavad muudatused mõningal määral avaldada mõju ka advokaatide töökorraldusele. Kui Tallinna või Viru vanglasse paigutatakse isik, kellega on kaitsjatel vaja teha kriminaalmenetluse seadustikust tulenevaid kohustuslikke toiminguid, kuid vahistatu on paigutatud Tallinna või Viru vanglasse, võib see kaasa tuua vajaduse advokaadi liikumiseks Tartust Tallinnasse või Jõhvi. Kuna ümber ei paigutata kohtueelses menetluses olevaid vahistatud, ei ole ette näha, et selline mõju oleks ulatuslik. Ühtlasi on advokaatidel võimalik kohtuda kinni peetuga videokõne vahendusel. Praegu ei ole videokõne vahendusel võimalik kinni peetule dokumente visuaalselt tutvustada, näiteks jagades temaga ekraanipilti. Tulevikus võib selline võimalus tekkida.

Mõju kaasneb ka Tallinna vanglale ja Viru vanglale, kuna praegu Tartu Vanglas paiknevad kinnipeetavad tuleb ümber paigutada Viru ja Tallinna vanglasse, (v.a arestimaja teenus ja psühhiaatriaosakond). Arvestades, et Tallinna vanglas ja Viru vanglas on selleks praegu

piisavalt ruumi (Tallinna vangla täituvus 64% ja Viru 45%), siis ei ole mõju Tallinna vanglale ega Viru Vanglale oluline. Näiteks ka juhul, kui kõik Tartu süüdimõistatud ja vahistatud paigutada ümber Tallinna vanglasse ja Viru vanglasse, kasvaks Tallinna vangla täituvus 84%ni ja Viru Vangla täituvus 85%ni, mis tähendab, et vanglates on praegu piisavalt kohti, et tagada ümberpaigutamine vajaduse ilmnemisel. Kinnipeetavate ümberpaigutamisega võib kaasneda lisapersonali vajadus, kuid arvestades, et nende kinnipeetavate jaoks on juba praegu vangla koosseisus kohad olemas ning vangla peab juba praegu tagama sama arvu kinnipeetavate puhul piisava personali olemasolu, on mõju ebaoluline. Väliskinnipeetavate vangistuse täideviimiseks on ette nähtud lisaks praegusele ligikaudu 250 ametikohta, millele lisandub Rootsi abipersonal. Tartu Vangla peab 600 saabuva välisriigi vangi puhul arvestama vähemalt 400 ametnikuga. Praegu on vangla koosseisus 160 ametikohta. Tuleb värvata ja koolitada uued ametnikud, mis mõjutab Tartu Vanglat. Arvestada tuleb asjaoluga, et enamik väliskinnipeetavatest räägib inglise või muus keeles, mistõttu tuleb leida tõlkelahendused, mis tagaks operatiivse infovahetuse ja vajalikul tasemel omavahelise suhtluse. Väljaõppe ja tõlkelahenduste kulud on arvestatud renditeenuse kulu sisse ja on lepingutasuga kaetud.

Välisriigi vangistuse täideviimiseks luuakse mehhanism, mis võimaldab Eestis ajutiselt täide viia välisriigi kohtu poolt mõistatud vangistust. Lepingus on ette nähtud menetluskord Rootsi karistuse Eestis täideviimiseks. Konkreetsed tähtajad lepingus tagavad ettenähtavuse menetluse kulgemises nii Rootsi kui ka Eesti asutustele ja kohtutele, mis lihtsustab koostööd. Eesti hindab karistuse aluseks oleva teo kahepoolset karistatavust, et täitmine ei oleks aegunud ega ületaks teo eest mõistatud karistus Eesti vastavat ülemmäära. Kõige selle hindamiseks peab Rootsi esitama Eestile vajaliku info ankeedis. Enne Rootsi karistuse täideviimise alustamist Eestis esitab Rootsi vangla- ja kriminaalhooldusasutus Eesti Justiits- ja Digiministeeriumile täitmistaotluse. Taotluse laekumisel teeb ministeerium taotluste nõuetele vastavuse esmase formaalse kontrolli ning tagab vajaduse korral taotluses sisalduvate andmete tõlke eesti keelde. Seejärel edastatakse taotlus kohtusse, kus hinnatakse karistuse täideviimise lubatavust Eestis. Samal ajal algab ka julgeolekuriske hindav põhjalik taustakontroll, mida võib teha ka kogu lepinguperioodi vältel. Kohus käsitleb taotlust umbes seitsme päeva jooksul. Ette on nähtud, et kui kümne päeva jooksul esitatakse 20–30 taotlust, vaadatakse kõik taotlused läbi viieteistkümne päeva jooksul. Taotlus rahuldatakse, kui lepingu artiklis 20 sätestatud tingimused on täidetud ning kinnipeetava vabaduse võtmine on Eesti seaduste kohaselt lubatav. Kohtu läbiviidav menetlus on lihtne ja dokumendipõhine (kirjalik). Karistuse täideviimise lubatavus otsustatakse eeltäidetud ankeedi pinnalt ning hinnatavad asjaolud on vähesed ja selged, mistõttu ei kulu ühe avalduse menetlemiseks liiga palju aega. Arvestuslikult kulub ühele menetlusele kohtus 1,15 tundi. Kui kinnipeetavale tekib edasikaebeõigus ja tuleb pidada istung, on arvestuslikuks ajakuluks 2,3 tundi ühe menetluse kohta. Seega võib kohtute koormus mõneti suurened. Mõjutatud oleksid üksnes need kohtunikud, kes selle valdkonnaga tegelevad. Kohtute koormuse kasvuga on vanglarendi teenuse osutamisel arvestatud ja vajalikud kulud kaetakse lepingutasust.

Lisaks vangistuse täideviimisele peetakse riigi põhiülesandeks ka kohtulikku järelevalvet, mis tähendab, et vangistuse täideviimisega seotud kohtuvaidlusi peavad lahendama Eesti kohtud. Sellega võib samuti kaasneda mõningane koormuse kasv kohtutele. Koormuse kasvu on raske prognoosida, kuid ühe kinnipeetava kaebuse lahendamise keskmine ajakulu on 9,8 tundi. Eelduslikult mõningane koormuse kasv kohtutele tekib, kuid sellega on renditeenuse hinnas arvestatud ja kulud kaetakse rendist saadava tasuga.

Vanglakohtade väljarentimine mõjutab ka prokuratuuri. Rootsi kinnipeetavad võivad hakata toime panema kuritegusid vanglas viibimise ajal, nagu ka Eesti kinnipeetavad. Seda ei suuda täielikult vältida ka eelpool viidatud kinnipeetavate valikumehhanism. Sellised juhtumid nõuavad kohtueelse menetluse läbiviimist prokuratuuri poolt. Arvestades kuni 600 kinnipeetava paigutamisega Tartu Vanglasse, ei pruugi prokuratuuri töömahu kasv olla ebaoluline. Siiski tuleb arvesse võtta asjaolu, et enne Tartu Vangla osalist sulgemist, 01.01.2024 seisuga viibis Tartu Vanglas 544 kinnipeetavat. Seega ei saa eelduslikult pidada prokuratuuri töökoormuse kasvu palju ulatuslikumaks, kui see oli enne Tartu Vangla osalist sulgemist.

Kriminaalmenetluse seadustiku § 474 lg 1 sätestab kriminaalmenetluse üleandmise üldregulatsiooni. Paragrahvi lõike 3 kohaselt kontrollib Riigiprokuratuur kriminaalmenetluse üleandmise põhjendatust ning saadab materjalid Justiits- ja Digiministeeriumile, kes edastab need välisriigile. Seoses Rootsi kinnipeetavate saabumisega Eestisse, võib suureneda selliste taotluste esitamise hulk, mis võib kaasa tuua mõningal määral töökoormuse kasvu Riigiprokuratuurile. Praegusel hetkel on keeruline hinnata, kui suures ulatuses selliseid taotlusi võidakse esitada ja kui suurt mõju see Riigiprokuratuurile võib avaldada.

Käesoleval hetkel ei ole ette näha, et prokuratuuri kulud seoses vanglarendi teenuse osutamisega märkimisväärselt suureneksid. Võimalikud kulud võivad tekkida tõlketeenuse kasutamisest. Võimalikud prokuratuuril tekkivad kulud on võimalik hüvitada kinnipeetava kohahinna tasu arvelt, milleks on 8500 eurot kuus.

Vanglakohtade rentimine välisriigile võib mõjutada kohalikke omavalitsusi (KOV) mitmest vaatenurgast. Mõjud on nii otsesed kui ka kaudsed, ulatudes majanduslikest ja eelarvelistest mõjudest kohaliku turvatunde tajuni. Mõju intensiivsus sõltub eelkõige sellest, millises omavalitsuses asub teenust osutav vangla. Kuna kinnipeetavad tuuakse Tartu Vanglasse, mõjutab see eelkõige Tartu linna ja selle elanikke. Majanduslike mõjude hulgas on välja toodud, et vanglarent võimaldab luua palju uusi töökohti, mis toovad Tartu linnale tulumaksuna tulu. Regionaalarengu, elukeskkonna ja sotsiaalsete mõjude hulgas on hinnatud Tartu linna elanike turvatunnet käsitlevaid ja teisi linnale olulisi mõjusid. Nagu eespool välja toodud, on mõjud valdavalt positiivsed.

Isikul, kes oma majandusliku seisundi tõttu ei suuda õigusabi vajamise ajal tasuta asjatundliku õigusteenuse eest või suudab seda teha üksnes osaliselt või osamaksetena või kelle majanduslik seisund ei võimalda pärast õigusteenuse eest tasumist lihtsat toimetulekut, on õigus saada õigusabi, mis võib vanglarendi raames tähendada lisakoormust õigusabisüsteemile. Riigi õigusabi andmise teenuse osutamisel välisvangidele lähtutakse riigi õigusabi seaduses sätestatust.

7. Kokkuleppe rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Kulud ja tulud

PriceWaterhouseCooper Advisors koostöös vanglateenistusega analüüsis teenuse osutamise kulusid ja tulusid ning koostas võimalikud prognoosid kolmeaastase lepingu puhul. Analüüsi tegemisel ja prognooside koostamisel tugineti vanglateenistuse andmetele ning arvestati nii personalikulude, kinnistukulude, vajaminevate investeeringute, vangla ettevõtluskeskuse kulude, kinnipeetavate kavandatavate hüvede kui ka muude kulude hinnangutega. Teenuse osutamise võimalike kulude ja tulude arvutamisel lähtuti kahest stsenaariumist, seejuures on mõlema stsenaariumi puhul arvestatud samade kulukategooriatega. Esimese stsenaariumi kuluarvestuse järgi koostati kuluprognoos 500 vanglakoha rentimise stsenaariumi korral, teise stsenaariumi järgi 300 vanglakoha rentimise stsenaariumi korral.

Vanglakoha maksumus Rootsis on 11 375 eurot. 01.01.2025 seisuga on vanglateenistuse vahetu eelarveline kulu ühe vangi kinnipidamisele ca 3200 eurot kuus. Teenuse osutamise kuluprognoosi tulemusena leiti, et 300 kinnipeetavaga stsenaariumi korral kujuneb kõikide kulukategooriate peale kokku keskmiseks kuiseks kulukuseks kinnipeetava kohta kolme aasta korral keskmiselt 7998 eurot. Kõige suurema osa kõikidest prognoositavatest kuludest moodustavad personalikulud (sõltuvalt aastast kuni 49% kogukuludest), sh otsesed teenuse osutamisega seotud tööjõukulud, mis käsitlevad Tartu Vanglas teenust osutava personali kulusid, millele lisanduvad osalised personaliosakonna, haldusosakonna ja vanglate osakonna kulud. Teenuse osutamise ühekordsed ehk n-ö käivituskulud moodustavad esimesel aastal kokku ligikaudu 6,4 mln eurot, mis mõjutavad olulisel määral teenuse esimese aasta maksumust. Ühekordseid kulusid arvestamata kujuneb teenuse keskmiseks kuluks 300 kinnipeetava stsenaariumi korral 7436 eurot.

Fikseeritud kuludena tuleb mh arvestada taristu- ja majandamiskuludega, mis moodustavad sõltuvalt prognoosaastast 8 mln kuni 8,4 mln eurot. Lisaks teenuse osutamise otsestele kuludele tuleb arvestada ka teiste ametkondade kogukuluga, mis sisaldab hinnangulist kulu nii sisejulgeolekule, kohtusüsteemile, IT-teenustele, vanglate ettevõtluskeskusele kui ka vanglate osakonnale üldisemalt, esimesel aastal 4,7 mln eurot ning järgnevatel aastatel ligikaudu 4,8 mln ja 4,9 mln eurot. Eelnimetatud teiste ametkondade kogukulust moodustavad vangla ettevõtluskeskuse kulud aastas ligikaudu 2,6 kuni 2,8 mln eurot; IT-alased kulud 0,8 mln eurot; sisejulgeoleku lisakulud 0,5 mln eurot; kohtusüsteemi kulud 0,3 mln eurot; vanglate osakonna kulud ligikaudu 0,6 mln eurot. Lisaks tekivad kulud ka tõlketööde ja transpordiga, mõlema puhul u 0,3 mln eurot aastas. Meditsiinikulude prognoos moodustab täpsustatud hinnangu alusel ligikaudu 2,2 mln eurot aastas (374 eurot kuus kinnipeetava kohta). Kuna tegelik kulu selgub alles tulevikus, oleks mõistlik hinnata meditsiinikulude vahemikuks 1,3 mln kuni 2,2 mln eurot. Meditsiinikulude tegelik hind kujuneb reaalselt osutatud teenuse mahu pealt.

Teenuse kuluprognoosi alusel kujuneb aastaseks keskmiseks kulukuseks 300 kinnipeetava puhul ligikaudu 28,9 mln eurot, sh ühekordseid kulusid arvestamata (need tasutakse eraldi) kujuneb teenuse keskmiseks maksumuseks 26,75 mln eurot. 300 vangi puhul oleksid jooksvad kulud kaetud tähtajaga jaanuar 2027 ning ühekordne investering 2028 aasta veebruariks. Kui kinnipeetavaid saabub rohkem, kui 300, siis tasuvusperiood lüheneb (max 600 vangi puhul oleksid jooksvad kulud kaetud 2027 aasta jaanuariks ning ühekordne investering tagasi teenitud 2027 aasta juuliks).

Lepingu järgi hüvitab Rootsi Eestile 300 kinnipeetava tarvis 30,6 miljonit eurot aastas olenemata sellest, kui vange peaks saabuma siia vähem. Iga lisanduva vangi eest tasutakse

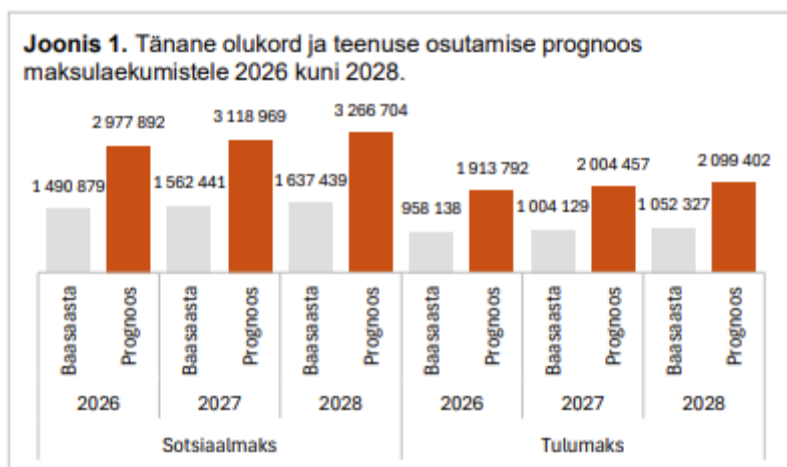
täiendavalt 8500 eurot. Hind sisaldab ka ühekordseid käivitamiskulusid kuni summas 6 400 000 eurot.

Lisaks tasub Rootsi sisseseadmiseks mõeldud aasta eest 22,95 miljonit eurot (75% kogu aastast mahust) ja seda olukorras, kus vangla saavutab täisvõimsuse alles IV kvartali lõpuks. Lisaks tasuvad nad alates 301-st vangist täiendavalt 8500 eurot.

Maksutulud

Ühe analüüsiteemana käsitleti eraldi ka uute töökohtade loomisega lisanduvat maksutulu Eesti riigile. Maksutulu muutuse mudeldamisel lähtuti peaaesjalikult füüsilise isiku tulumaksu ja sotsiaalmaksu laekumisest võrreldes praegust Tartu vangla koosseisu ning laekuvaid makse prognoositava uue tööjõukuluga, mis on täpsemalt mudeldatud teenuse kuluprognosis. Ühe asjaoluna tuleb arvestada, et personalikulude prognoosi alusel jäävad projekteeritud töötasud kõrgemale maksuvaba tulu piirmäärast (2100 eurot kuus), mistõttu ei võta kõnealune käsitus arvesse maksuvaba tulu osakaalu ehk maksud rakenduvad kogu töötasu ulatuses. Kuna Eesti maksusüsteem muutub pidevalt, on arvestatud 2026. a rakenduvat julgeolekumaksu füüsilise isiku laekumiste arvestamisel. Samuti on kohalike omavalitsuste tulubaasi suurenemise puhul arvestatud tulumaksuseaduse muutmise seadusega (29.07.2024), mille alusel muutub riigi ja kohaliku omavalitsuse osakaal tulumaksu jagunemisel. Samas ei võta analüüs arvesse maksuvaba tulu taastamist kõigile isikutele 2026. aastast ehk n-ö maksuküüru kaotamist, kuna tegemist on olnud muudatusega, mida on ka varem edasi lükatud ning on võimalus, et keerulises riigi majanduslikus olukorras ei pruugi see rakenduda kavandatud kujul ja/või ajal.

Baasaasta ehk 2025. a jaanuari alusel mudeldatud vaate kohaselt kujuneb töötajate töötasuks koos kõigi maksudega ligikaudu 5,76 mln eurot, mille pealt laekub riigile 1,42 mln eurot sotsiaalmaksu ning füüsilise isiku tulumaksuna 0,91 mln eurot. Korrigeerides baasaastat Rahandusministeeriumi palgakasvu prognoosiga 2026. aastaks, saame esimese võrdlusaasta näitajateks vastavalt 6,04 mln eurot, 1,49 mln eurot ja 0,96 mln eurot. Teenuse osutamisel on esimese prognoosaasta näitaja töötasu puhul 12,07 mln eurot, millest sotsiaalmaks moodustab 2,98 mln eurot ja tulumaks 1,91 mln eurot. Kolmeaastane vaade on kujundatud joonisel 1.

Kolme prognoosaasta võrdluse järgi laekuks teenuse osutamisest baasaastatega võrreldes sotsiaalmaksu 4,67 mln eurot rohkem ning tulumaksu 3 mln eurot rohkem. Arvestades tulumaksu jaotust riigi ja kohaliku omavalitsuse vahel, võimaldaks vanglakohtade väljarent ja sellega kaasnev suurenev tööjõukulu kohalikel omavalitsustel suurendada tulubaasi 400

ametniku töötasult 462 000 kuni 487 000 eurot aastas. Oluline on siinkohal rõhutada, et 2026. aastal rakenduv julgeolekumaks toob riigile lisatulu kolmel aastal ligikaudu 270 000 eurot aastas.

Mõningane positiivne mõju avaldub ka käibemaksu laekumisele, kuna suurenev tulu liigub osaliselt tagasi käibemaksuga maksutatud teenuste ja toodete tarbimisse, mis suurendab käibemaksu laekumist.

Personali väljaõpe

Vanglaametnike väljaõppe tase on üldjoontes sarnane, kuid juurde tuleb Eesti ametnikele anda oskused ja teadmised teise riigi vangidega töötamiseks (õiguslikud, kultuurilised, usulised erisused jm ning keeleõpe).

Tervishoiuteenuste osutamine

Tervishoiuteenuse osutamine ei eelda ümberkorraldusi. Eestis osutatavad teenused, samuti ravimid, mida kinnipeetavatele väljastatakse, on sarnased Rootsis pakutavatega.

8. Rakendusaktid

Välisleping koos koostöömemorandumiga sätestavad välisvangide karistuse täideviimise erireeglid, mis prevaleerivad hariliku vangistuse täideviimise korra ees. Samas tähendab see, et nimetatud aktidega reguleerimata osas kohaldatakse vangistuse täideviimisele jätkuvalt Eestis kehtivat (harilikku) vangistusõigust (VangS ja alamad aktid). Seega ei ole lepingu täitmiseks vaja kehtestada uusi rakendusakte. Küll aga võib selguse huvides olla mõistlik olemasolevaid rakendusakte, kui vanglaametnike igapäevaseid töövahendeid, muuta selliselt, et need poleks lepingus või memorandumis sätestatuga vastuolus. Samuti aitaks lepingu täitmisele kaasa rakendusaktide täpsustamine osas, milles leping ja/või memorandum annab käitumise üldsuunised.

Välisvangide karistuste täideviimine eeldab täiendusi kriminaalmenetluse seadustikus. Täpsemalt vajab reguleerimist karistuse täideviimise taotluste menetlemise kord, kuna tegemist on erimenetlusega, mille regulatsioon kehtivas KrMS-is puudub.

9. Jõustumine

Vabariigi Valitsuse korraldus jõustub üldkorras. Ratifitseerimise seadus jõustub üldises korras kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist (PS § 108).

Kokkuleppe jõustumise sätestab artikkel 62. Leping jõustub selliselt, et riikidele jääb võimalus teha lepingu täitmiseks vajalikud ettevalmistused (nt muuta riigisiseseid õigusakte või teha vanglas vajalikud ümberehitused). Pooled teatavad teineteisele kirjalikult, et lepingu jõustumiseks vajalikud riigisisised õiguslikud nõuded on täidetud. Leping jõustub kolmekümnendal päeval pärast viimase sellise teate kättesaamist.

10. Lepingu koostööstamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitati eelnõude infosüsteemi¹¹⁷ kaudu kooskõlastamiseks ministeeriumitele ning arvamuse andmiseks Riigikohtule, Riigiprokuratuurile, Eesti Advokatuurile, Õiguskantsleri Kantsleile, Harju Maakohtule, Tartu Maakohtule, Pärnu Maakohtule, Viru Maakohtule, Tallinna Ringkonnakohtule, Tartu Ringkonnakohtule, vanglatele ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale. Laekunud tagasiside (09.06 seisuga) kohta on vormistatud märkuste tabel, mis on lisatud eelnõule.

Protsessi käigus on kohtunud Tartu linnavalitsuse esindajatega, samuti on läbirääkimiste käigust ja projekti võimalikest järelmitest informeeritud Tartu Vangla ametnikke ning vanglateenistust laiemalt. Vangla sisseseadmisel, värbamisel ning koolitamisel kaasatakse lisaks eeltoodule partnerasutusi (Tervisekassa, Sisekaitseakadeemia, SiMi haldusala jne).

Algatab Vabariigi Valitsus 12. juunil 2025. a

Vabariigi Valitsuse nimel

(allkirjastatud digitaalselt)

Heili Tõnisson

Valitsuse nõunik

¹¹⁷ EISi link: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/ab89580e-5a0c-44b1-a572-d0d7a5f74c8c>.